

**ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ІНОЗЕМНИХ МОВ**

***ТИПОЛОГІЯ МОВНИХ ЗНАЧЕНЬ
У ДІАХРОНІЧНОМУ
ТА ЗІСТАВНОМУ АСПЕКТАХ***

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Видається з 1998 року

ВИПУСК 31-32

Вінниця 2016

УДК 801. 55:807 + 801. 561. 1 : 807

Типологія мовних значень у діяхронічному та зіставному аспектах : зб. наук. праць / М. Г. Сенів (голов. ред.). — Вінниця : ДонНУ, 2016. — Вип. 31-32. — 131 с.

У збірнику висвітлено актуальні проблеми діяхронічної та зіставної лінгвістики. Для широкого кола науковців, викладачів і студентів філологічних спеціальностей.

This volume includes papers on current issues of diachronic and contrastive linguistics. For a wide readership of scholars, lecturers and students of philology.

Збірник зареєстровано в Міністерстві інформації України 18 березня 1999 року (серія КВ № 3735) і внесено до переліку наукових фахових видань з питань філології (постанови президії ВАК України за №№ 1-05/7 від 9 червня 1999 року; 1-05/8 від 22.12.2010 року).

Редакційна колегія :

Сенів М. Г.	— доктор філологічних наук, професор,
Донецький національний університет (головний редактор)
Мікіна О. Г.	— кандидат філологічних наук, доцент,
Київський національний лінгвістичний університет (заст. головного редактора)
Вінтонів М. О.	— доктор філологічних наук, професор,
Донецький національний університет
Загнітко А. П.	— доктор філологічних наук, професор, член-кореспондент НАН України,
Донецький національний університет
Залужна О. О.	— кандидат філологічних наук, доцент,
Донецький національний університет
Коцаренко Є. В.	— старший викладач,
Донецький національний університет (відповідальний секретар)
Лукаш Г. П.	— доктор філологічних наук, професор,
Донецький національний університет
Оленяк М. Я.	— кандидат філологічних наук, доцент,
Донецький національний університет
Помірко Р. С.	— доктор філологічних наук, професор,
Львівський національний університет імені Івана Франка
Прокопчук О. О.	— доктор філологічних наук, професор,
Інститут неолінгвістики Поморської академії, м. Слупськ (Польща)
Таранець В. Г.	— доктор філологічних наук, професор,
Миколаївський державний університет ім. В.О. Сухомлинського
Чередниченко О. І.	— доктор філологічних наук, професор,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Друкується за ухвалою Вченої ради Донецького національного університету (протокол № 12 від 30.09.2016 року).

Адреса редакції:

Донецький національний університет,
факультет іноземних мов,
21021 Вінниця / Україна
тел.: +38 063-477 76 20
e-mail: zbirnyk.typolohiya2015@gmail.com

© Донецький національний університет, 2016

З М І С Т

МОВНІ ОДИНИЦІ ТА КАТЕГОРІЇ У ТИПОЛОГІЧНОМУ Й ЗІСТАВНОМУ АСПЕКТАХ

<i>Білецька О. В., Пересада Є. І.</i> Способи перекладу складних слів з німецької мови на українську (на матеріалі роману Е. М. Ремарка «Три товариші» та двох його перекладів)	5
<i>Оленяк М. Я.</i> Дативні транзитивні рефлексивні дієслова в російській мові: особливості походження	15
<i>Сегін Л. В.</i> Дери́ваційний потенціал дієслів динамічної просторової локалізованості з префіксом <i>до-/до-</i> в українській і польській мовах (субстантивний блок)	27

СЕМАНТИЧНІ Й ФУНКЦІОНАЛЬНО-ПРАГМАТИЧНІ КАТЕГОРІЇ СЛОВА, ВИСЛОВЛЮВАННЯ Й ТЕКСТУ

<i>Калініченко В. І.</i> Польова стратифікація концептів “SUCCESS” і “УСПІХ” в американській та українській мовній свідомості за результатами психолінгвістичного експерименту: периферійний аспект	37
<i>Ковтун О. В., Помазан О. С.</i> Власне ім’я у художньому творі як перекладацька проблема	46
<i>Краєвська О. Д.</i> Сучасні тенденції дослідження концептуальної метафори в когнітивній лінгвістиці	59
<i>Юрковська М. М.</i> Вербальні засоби комічного ефекту на лексичному рівні в креолізованому тексті англомовної анімаційної комедії	71

МОВНІ КАТЕГОРІЇ В ДІАХРОНІЇ

<i>Сенів М. Г.</i> До питання взаємовідношення відмінкової і прийменникової системи в класичних мовах.....	84
ABSTRACTS	104
НАШІ АВТОРИ	121

CONTENTS

LANGUAGE UNITS AND CATEGORIES IN THE TYPOLOGICAL AND CONTRASTIVE ASPECTS

<i>Biletska O.V., Peresada Ye. I.</i> The Ways of Translating of Compounds from German to Ukrainian (in the Novel “Three Comrades” of E. M. Remarque and its Ukrainian Translations).....	5
<i>Olenyak M. Ya.</i> Dative Transitive Reflexive Verbs in the Russian Language: the Origine	15
<i>Sehin L. V.</i> Derivational Properties of the Deverbal Words with the Meaning of a Dynamic Spatial Localization with Prefix <i>do-/do-</i> in the Ukrainian and Polish Languages (Substantive Approach)	27

SEMANTIC, FUNCTIONAL AND PRAGMATIC CATEGORIES OF THE WORD, UTTERANCE AND TEXT

<i>Kalinichenko V. I.</i> Field Stratification of “SUCCESS” and “УСПІХ” Concepts in American English and Ukrainian Linguistic Consciousness by the Psycholinguistic Experiment Results: Periphery Aspect.....	37
<i>Kovtun O. V., Pomazan O. S.</i> Proper Name in Fiction as a Translation Problem	46
<i>Kraievska O. D.</i> Modern Trends of Conceptual Metaphor Study in Cognitive Linguistics	59
<i>Yurkovska M. M.</i> Verbal Means of Comic Effect on the Lexical Level in the Creolized Text of English-Speaking Animation Comedy	71

LANGUAGE CATEGORIES IN DIACHRONY

<i>Seniv M. G.</i> To the Issue of Relations within the Case and Prepositional System in Classical Languages	84
ABSTRACTS	104
CONTRIBUTING AUTHORS	122

**МОВНІ ОДИНИЦІ ТА КАТЕГОРІЇ
У ТИПОЛОГІЧНОМУ Й ЗІСТАВНОМУ АСПЕКТАХ**

УДК 811.112.2'347.78.034

© О. В. Білецька, Є. І. Пересада
(Вінниця)

**СПОСОБИ ПЕРЕКЛАДУ СКЛАДНИХ СЛІВ З НІМЕЦЬКОЇ МОВИ
НА УКРАЇНСЬКУ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ Е. М. РЕМАРКА
«ТРИ ТОВАРИШІ» ТА ДВОХ ЙОГО ПЕРЕКЛАДІВ)**

Стаття присвячена дослідженню структурних особливостей складних слів у німецькій мові та способів їхнього перекладу українською мовою. Дослідження виконане на матеріалі композитів, вилучених методом суцільної вибірки з роману Е. М. Ремарка «Три товариші». Корпус аналізованих одиниць налічує 328 складних слів. У статті визначено структурні особливості складних слів, а також досліджено основні перекладацькі трансформації, які застосовуються під час перекладу композитів з німецької мови на українську на прикладі перекладів роману Е. М. Ремарка «Три товариші» М. Дятленка й А. Плюта, а також Д. Радієнко. В результаті проведеного дослідження доведено, що провідним способом перекладу складних слів з німецької мови на українську є переклад аналогом (відповідним словосполученням, складним або простим словом), а найменш розповсюдженими – конкретизація та генералізація значення.

Ключові слова: словоскладання, композит, перекладацька трансформація, буквальный переклад, калькування, описовий переклад, відповідник, генералізація, конкретизація.

**Е. В. БЕЛЕЦКАЯ, Е. И. ПЕРЕСАДА. СПОСОБЫ ПЕРЕВОДА СЛОЖНЫХ
СЛОВ С НЕМЕЦКОГО ЯЗЫКА НА УКРАИНСКИЙ (НА МАТЕРИАЛЕ РОМАНА
Э. М. РЕМАРК «ТРИ ТОВАРИЩА» И ДВУХ ЕГО ПЕРЕВОДОВ)**

Статья посвящена исследованию структурных особенностей сложных слов в немецком языке, а также способов их перевода на украинский язык. Исследование проведено на материале композитов, полученных методом сплошной выборки из романа Э. М. Ремарк «Три товарища». Корпус единиц для анализа составляет 328 сложных слов. В статье определены структурные особенности сложных слов, а также исследованы основные переводческие трансформации, используемые при переводе композитов с немецкого языка на украинский на примере переводов романа Э. М. Ремарк «Три товарища» Н. Дятленко и А. Плюта, а также Д. Радиенко. В результате проведенного исследования доказано, что основным способом перевода сложных слов с немецкого языка на украинский является перевод аналогом (соответствующим словосочетанием, сложным или простым словом), а наименее распространенными – конкретизация и генерализация значения.

Ключевые слова: словосложение, композит, переводческая трансформация, буквальный перевод, калька, описательный перевод, аналог (эквивалент), генерализация, конкретизация.

1. Вступні зауваження. Розвиток і збагачення мови – це безперервний процес орієнтований, в першу чергу, на комунікаційні потреби людини і зумовлений як внутрішньо-, так і зовнішньолінгвістичними чинниками. Всі події, які відбуваються у суспільстві, знаходять своє відображення у словниковому складі мови. До основних шляхів збагачення словникового складу будь-якої мови належать словотвір і запозичення (Ольшанский 2005: 100). Провідним способом словотвору в німецькій мові є словоскладання, тобто поєднання в одному слові двох або більше основ (коренів) (Fleischer 1974: 50, Iskos 1963: 85), результатом якого є складні слова – композити. Словниковий склад сучасної німецької мови на 2/3 складається з іменних композитів, з яких 77,9 % – це складні слова, утворенні виключно з іменникових основ (Ortner 1991: 3-6). «Візитівкою» німецької мови при цьому є майже необмежена кількість основ, з яких утворені складні слова. Їхня кількість може варіюватись від 2 до 13 (Duden 1995: 434), напр.:

der Reihensechszylinderwirbelkammervierventilturbodieselmotor ‘рядний шестициліндровий вихрекамерний турбодизельний чотирьохтактний двигун’;

das Elektrizitätswirtschaftsorganisationsgesetz ‘закон про структуру і організацію електроенергетики’;

das Rindfleischetikettierungsüberwachungsaufgabenübertragungsgesetz ‘закон про передачу обов’язків контролю маркування яловичини’.

В українській мові словоскладання не належить до провідних способів творення нових слів, що зумовлює певні труднощі під час перекладу німецьких складних слів українською. Слід також зазначити, що досить велика кількість німецьких композитів утворюється в процесі мовлення (усного або письмового), а тому не закріплена у словниках. Саме такі, незафіксовані у словниках, одиниці представляють особливі труднощі для

перекладу. Проблемою перекладу композитів українською мовою прямо або опосередковано займалися такі українські мовознавці як В. В. Коптілов (Коптілов, 1970; 1982), О. Д. Огуй (Огуй, 2008), А. В. Шелудько (Шелудько, 2008; 2009) та інші. Однак, основна увага переважної більшості перекладознавців зосереджена на дослідженні особливостей перекладу фразеологічних одиниць, реалій, термінів та скорочень, що залишає відкритим питання перекладу складних слів з німецької мови на українську.

Отже, відсутність спеціальних розвідок, присвячених проблемі перекладу композитів, а також стрімке поповнення словникового складу німецької мови шляхом словоскладання спонукає до більш ретельного вивчення способів перекладу німецьких складних слів.

Об'єктом пропонованого дослідження виступають складні слова, вжиті у романі Е. М. Ремарка «Три товариші».

Предметом є способи перекладу зазначених композитів з німецької мови на українську.

Метою роботи є дослідження та аналіз структурних особливостей складних слів у романі Е. М. Ремарка «Три товариші», а також способів їхнього перекладу на українську мову.

Для досягнення поставленої мети у роботі вирішуються такі **завдання**:

- скласти корпус складних слів, які зустрічаються у романі Е. М. Ремарк «Три товариші»;
- дослідити структурні особливості зазначених композитів: частиномовну приналежність, кількість основ, з яких вони утворені, наявність з'єднувального елемента;
- проаналізувати використання перекладацьких трансформацій під час перекладу складних слів;

- визначити основні способи перекладу композитів з німецької мови на українську на матеріалі роману Е. М. Ремарка «Три товариші» та двох його перекладів.

Необхідність визначення закономірностей при перекладі німецьких складних слів українською мовою, а також відсутність спеціальних розвідок у цій сфері зумовлюють **актуальність** пропонованого дослідження.

Корпус практичного **матеріалу** складають 328 композитів, відібраних методом суцільної вибірки з роману Е. М. Ремарк «Три товариші» та варіанти їхнього перекладу.

2. Структурні особливості складних слів у романі Е. М. Ремарк «Три товариші». Під час дослідження було проаналізовано 328 композитів, утворених за допомогою способу словоскладання. Переважну більшість складають іменники, а саме 290 одиниць, що становить $\approx 88 \%$, напр.:

der Autokühler ‘автомобільний радіатор, радіатор автомашини’;

die Kognakflasche ‘пляшка коньяку, пляшка з коньяком’;

der Haselnußstrauch ‘кущ ліщини’.

Друге місце посідають складні прикметники або дієприкметники, кількість яких дорівнює 28 одиницям (9 %), напр.:

halbdunkel ‘напівтемний’;

hochgeschossen ‘довготелесий, довгов’язий’;

apfelgrün ‘зеленкувате’.

До залишкової групи належать складні дієслова, 3 одиниці (1 %) та складні прислівники або дієприслівники, 7 одиниць (2 %), напр.:

zurückziehen ‘взяти назад’;

frühmorgens ‘на світанку’;

lobpreisend ‘нахваляючи’.

Інші частини мови не представлені у корпусі практичного матеріалу.

Крім цього, аналіз дослідницького корпусу засвідчив, що переважна більшість складних слів складається з двох основ, тобто є двокомпонентами. У романі зафіксовано 299 одиниць, утворених поєднанням двох основ, що складає ≈ 91 % від загального корпусу дослідження, напр.

der Abschiedskaffee ‘прощальна вечірка з кавою’;

der Schmetterlingsschwarm ‘зграйка метеликів’;

der Reklamechef ‘завідувач відділу реклами’.

Багатокомпонентні складні слова знаходяться на периферії цієї підсистеми, перш за все за кількісними показниками. Загальна кількість трикомпонентних композитів у романі складає 27 одиниць (8 %), напр.:

der Brennesselstoff ‘кропив’яна тканина’;

die Dienstmädchentracht ‘сукня служниці’;

das Maschienenengewehrgeknatter ‘тріскотіння кулеметів’.

До залишкової групи належать чотирьохкомпонентні складні слова – 2 одиниці, (1 %), напр.:

der Beefsteaksfriedhof ‘кладовище біфштексів’;

der Sonntagvormittagskrach ‘звичайна недільна ранкова чвара’.

На останньому етапі дослідження структурних особливостей композитів у романі «Три товариші», взявши за основу класифікацію Я. Грімма, складні слова було розподілено в залежності від наявності або відсутності з’єднувального елемента на повноскладні та неповноскладні. У романі виявлено 92 неповноскладних композити (28 %), компоненти яких поєднані між собою за допомогою з’єднувального елемента, напр.:

der Operation-s-wagen ‘операційний візок’;

der Stimmung-s-pianist ‘тапер’;

der Geburtstag-s-moment ‘фатальна хвилина дня народження’.

Відповідно, 236 складних слів (72%) з корпусу дослідження утворені без допомоги з'єднувального елемента, тобто є повноскладними композитами, напр.:

die Viertel-stunde 'чверть години';

die Bar-frau 'дівчина з бару';

das Provinz-hotel 'провінційний готель'.

3. Способи перекладу німецьких складних слів у романі Е. М. Ремарка «Три товариші» на українську мову. У сучасній лінгвістиці переклад німецьких складних слів є однією з основних перекладацьких проблем, по-перше, тому, що вони є не лише результатом одного із провідних способів словотвору, але й результатом особливого способу мислення німецького народу, а по-друге, тому, що велика кількість композитів

утворюється в процесі мовлення і не зафіксована у перекладних словниках.

Зважаючи на особливості структури різних мов, переклад композитів вимагає знань не лише базових принципів словоскладання, а також перекладацьких трансформацій, тобто перетворень, за допомогою яких можна виконати перехід від одиниць оригіналу до одиниць перекладу (Комиссаров: 208).

Слід відмітити, що перекладацькі трансформації, хоч і зустрічаються у чистому вигляді, частіше мають комплексний характер.

На основі аналізу корпусу дослідницького матеріалу було виділено такі способи перекладу складних слів:

1 Переклад за допомогою аналога:

1.1 Відповідним складним словом, напр.:

die Neubauten 'новобудови';

der Hubschrauber 'гвинтокрил';

der Autokatalog 'автопрейскурант';

1.2 Відповідним простим словом, напр.:

das Mittagessen ‘обід’;

der Springstrahl ‘фонтан’;

das Steuerrad ‘кермо’;

1.3 Відповідним словосполученням, яке може мати таку структуру:

1.3.1 Прикметник + іменник, напр.:

die Benzinpumpe ‘бензиновий насос’;

der Rennehrgeiz ‘гоночний азарт’;

das Bahngleis ‘залізнична колія’;

1.3.2 Іменник + іменник у родовому відмінку, напр.:

das Chausseegespenst ‘привид шосе’;

die Motorhaube ‘капот мотора’;

der Rennehrgeiz ‘пристрасть гонщика’;

1.3.3 Іменник + прийменник + іменник, напр.:

der Zimmernachbar ‘сусід по кімнаті’;

die Fahrkarte ‘квиток на проїзд’;

der Ölkannister ‘каністра з-під мастила’;

2 Описовий переклад, напр.:

der Schreibtischdrehstuhl ‘стілець, який обертається навколо своєї вісі’;

die Torschlusspanik ‘боятися не встигнути зробити в житті щось важливе’;

der Minderwertigkeitskomplex ‘почуватися неповноцінною людиною’;

3 Калькування, напр.:

das Teufelslokal ‘бісівський заклад’;

das Karmelitermönch ‘чернець ордену кармелітів’;

der Dollarkurs ‘курс долара’;

4 Генералізація:

kirschrot ‘червоний’;

der Kornshnaps ‘горілка’;

apfelgrün ‘зеленкуватий’;

5 Конкретизація:

der Geburtstagsmorgen ‘фатальна хвилина дня народження’;

das Verkehrsmuseum ‘музей історії транспорту’;

das Selbstgefühl ‘почуття власної гідності’.

Проаналізувавши матеріал дослідження було встановлено, що найпоширенішим способом перекладу німецьких композитів є переклад за допомогою аналога – відповідного слова, простого або складного, або словосполучення. Другу позицію займає описовий переклад. Калькування, конкретизація та генералізація значення належать до найменш розповсюджених способів перекладу композитів у романі Е. М. Ремарка «Три товариші».

4. Підводячи підсумки проведеного аналізу, можна зробити такі висновки:

- словоскладання посідає провідне місце у словотворі сучасної німецької мови. Висока продуктивність словоскладання дає підстави вважати, що композити у німецькій мові складають основну частку новоутворень у її словниковому складі;

- серед складних слів, використаних у романі Е. М. Ремарка «Три товариші», переважну більшість складають іменники (88 %), інші частини мови знаходяться на периферії цієї підсистеми, перш за все, за кількісними показниками;

- багатокомпонентні утворення (три- та чотирикомпонентні складні слова) представлені поодинокими прикладами, 29 одиниць (9 %), переважну більшість серед досліджуваних одиниць складають двокомпоненти;

- неповноскладні композити значно поступаються повноскладним, 92 та 236 одиниць відповідно, що підтверджує загальну тенденцію творення складних слів у німецькій мові;

- переважна більшість складних слів у романі Е. М. Ремарка «Три товариші» перекладена з німецької мови на українську за допомогою підбору аналога – відповідного слова, простого або складного, або словосполучення. Найменш поширеними способами є конкретизація та генералізація значення.

Перспективним можна вважати проведення порівняльного аналізу способів перекладу складних слів у романі Е. М. Ремарка «Три товариші» на прикладі перекладів М. Дятленко / А. Плюта та Д. Радієнко.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. *Комиссаров В. Н.* Теория перевода (лингвистические аспекты). Учеб. пособие для ин-тов и фак-тов иностр. яз. / В. Н. Комиссаров. – М. : Высшая школа, 1990. – 253 с.
2. *Коптілов В. В.* Німецькі класики українською мовою / В. В. Коптілов // Всесвіт. – 1970. – № 6. – С. 105–108.
3. *Коптілов В. В.* Теорія і пратика перекладу: навч. посіб. для студ. філол. ф-тів ун-тів / В. В. Коптілов. – К. : Вища шк., 1982. – 164 с.
4. *Огуй О. Д.* Коротка історія німецько-українського перекладу та перекладознавства (у руслі світового перекладу) : конспект лекцій для студ. нім. від. / О. Д. Огуй. – Чернівці : Рута, 2008. – 40 с.
5. *Огуй О. Д.* Слово, значення та інформація: перекладознавчі аспекти / О. Д. Огуй // Іноземна філологія. – 2008. – Вип. 120. – С. 133–138.
6. *Ольшанский И. Г.* Lexikologie die deutsche Gegenwartssprache / И. Г. Ольшанский, А. Е. Гусева. – М. : Издательский дом «Академия», 2005. – 416 с.
7. *Шелудько А. В.* Відтворення складних слів типу *бахуврихи* в англо-українському перекладі (на матеріалі художніх текстів) / А. В. Шелудько // Мовні і концептуальні картини світу. – К., 2008. – Вип. 24, ч. 4. – С. 88–93.
8. *Шелудько А. В.* Труднощі словотвірного характеру в англо-українському та українсько-англійському художньому перекладі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.16 «Перекладознавство» / А. В. Шелудько. – К., 2009. – 19 с.
9. *Duden.* Grammatik der deutschen Gegenwartssprache / hrsg. u. bearb. Von Günther Drosdowski in Zusammenarbeit mit Peter Eisenberg ... [Autoren: Peter Eisenberg ...]. – 5., völlig neu bearb. u. erw. Aufl. – Mannheim ; Leipzig ; Wien ; Zürich : Dudenverl., 1995. – 864 S.
10. *Fleischer W.* Wortbildung der deutschen Gegenwartssprache / Wolfgang Fleischer. – 2., unveränderte Aufl. – Leipzig : Bibliographisches Institut, 1974. – 361 S.

11. *Iskos A. Deutsche Lexikologie: Für pädagogische Hochschulen und Fremdsprachenfakultäten / A. Iskos, A. Lenkova. – 2. Aufl. – Leningrad: Staatsverl. für Lehrbücher und Pädagogik, 1963. – 275 S.*

12. *Ortner L. Substantivkomposita (Komposita und kompositionsähnliche Strukturen 1) // Deutsche Wortbildung: Typen und Tendenzen der deutschen Gegenwartssprache; eine Bestandsaufnahme des Instituts für Deutsche Sprache, Forschungsstelle Innsbruck. Vierter Hauptteil Sprache der Gegenwart, Bd. LXXIX / Lorelies Ortner, Elgin Müller-Bollhagen. – Berlin; New York: de Gruyter, 1991. – 863 S.*

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. *Remarque E. M. Drei Kameraden: Roman, mit einem Nachwort von Tilman Westphalen / Erich Maria Remarque. – Köln: Verlag Kiepenheuer & Witsch, 1964. – 585 S.*

2. *Ремарк Е. М. Три товариші / Еріх Марія Ремарк / Переклад з німецької М. Дятленко, А. Плют; Художнє оформлення: К. Бобровников. – Київ: Молодь, 1959. – 415 с.*

3. *Ремарк Е. М. Три товариші: Роман / Еріх Марія Ремарк / Переклад Д. О. Радієнко; Худож.-оформлювач Л. Д. Киркач-Осіпова. – Харків: Фоліо, 2007. – 430 с.*

Стаття надійшла до редакції 20.06.2016

UDK 81-26

© M. Ya. Olenyak
(Vinnytsia)

DATIVE TRANSITIVE REFLEXIVE VERBS IN THE RUSSIAN LANGUAGE: THE ORIGINE

М. Я. ОЛЕНЯК. ДАТИВНІ ТРАНЗИТИВНІ РЕФЛЕКСИВНІ ДІЄСЛОВА В РОСІЙСЬКІЙ МОВІ: ОСОБЛИВОСТІ ПОХОДЖЕННЯ

Пропонована робота розглядає статус рефлексивів в російській мові і доводить наявність у ній дативних транзитивних рефлексивних дієслів. В статті окреслено основні підходи до трактування рефлексивів, визначено місце дативних транзитивних рефлексивних дієслів у системі рефлексивів, охарактеризовано функцію показника зворотності *-ся* та описано історію утворення дативних транзитивних рефлексивних дієслів у російській мові.

Ключові слова: рефлексив, показник рефлексивності, транзитивне рефлексивне дієслово, відмінок, прямий додаток, непрямий додаток.

М. Я. ОЛЕНЯК. ДАТИВНЫЕ ТРАНЗИТИВНЫЕ РЕФЛЕКСИВНЫЕ ГЛАГОЛЫ В РУССКОМ ЯЗЫКЕ: ОСОБЕННОСТИ ПРОИСХОЖДЕНИЯ

Данная работа рассматривает статус рефлексивов в русском языке и доказывает наличие в нем дативных транзитивных рефлексивных глаголов. В статье указаны основные подходы к трактованию рефлексивов, определено место дативных транзитивных рефлексивных глаголов в системе рефлексивов, охарактеризована функция показателя возвратности *-ся* и описана история образования дативных транзитивных рефлексивных глаголов в русском языке.

Ключевые слова: рефлексив, показатель рефлексивности, транзитивный рефлексивный глагол, падеж, прямое дополнение, косвенное дополнение.

Using the terminology of A. Bondarko, the conceptual category of reflexivity can be displayed in the language as a semantic feature of mono-reference of actants, the material basis of which are reflexives. The term reflexives or reflexive verbs (RV) denotes verbs with a marker of reflexivity (MR), regardless of their meaning. In the Russian language those are synthetic units singled out according to their form.

The purpose of this article is to prove the existence of dative transitive reflexive verbs in Russian, describing the historical process of their formation.

1. From the history of the problem research. The category of reflexivity has attracted much attention (Henyushene, 1983; Nedyalkov, Henyushene, 1985; Janko Trinitaskaya, 1962; Norman, 1972, 2004; Hrakovsky, 1978, and

Dolinina, 1991 etc.). There has been a large number of attempts to classify reflexives, highlighting the factors that affect the meaning of RV. The main factor in this respect is thought to be a lexical meaning of a non-reflexive verb from which a corresponding RV can be derived.

There have been some serious attempts to find a common, invariant meaning of all RVs. The latter is considered to be the meaning of a subject's sphere-oriented action, that is intransitivity (Yanko-Trinitskaya, 1962: 60-61; Norman 1972:101-102). However, recently this invariant meaning has been questioned or sometimes even completely refuted (Bondarko, 1991: 245-246).

Reflexive verbs system is developed in various languages differently. The presence of transitive reflexive verbs has traditionally been denied in Russian and other Eastern Slavonic languages.

2. Dative transitive reflexive verbs in the system of RV. Dative transitive reflexive verbs (DTRV) occupy a special place in the RV system, due to their transitivity. DTRV can take a direct object.

The term DTRV was introduced by E. Henyushene to refer to the class of RV, which is characterized by the monoreferential relationship between the subject and the dative object. This is the construction which requires a beneficiary recipient (in the broadest sense of the word) for which the action is performed. The presence of this actant (dative) and its coreferential character with the subject determines the choice of the term DTRV. Another argument in favor of the term DTRV is the elimination of the dative object while derivation non-reflexive verb → reflexive verb (NV → RV) eg.: (lith.) *Petras nupirko man knyga* 'Peter bought me a book' → *Petras nusipirko knyga* 'Peter bought a book for himself' (Henyushene, 1981: 178). So, in terms of semantics this is a referential identity of the subject and the dative, and in terms of syntax it is its blocking by the elimination of dative object. E. Henyushene studied RVs in a

large number of languages and stated the presence or absence of DTRV in them. There are not DTRVs in the Russian language according to the researcher.

Our viewpoint is somewhat different from the one stated above, but in no case does it question an extremely authoritative opinion. The author hopes that this research will be able to complement the existing ones.

3. Reflexives in the Russian language. Reflexive verbs in Russian are considered to be the class of derivatives formed by adding the morpheme *-ся* to the verb. This postfix is polysemantic: it is the means of expression of reflexives, reciprocal relations and passive voice. Though it is not the only MR in Russian. The referential identity can also be marked by reflexive constructions “Verb+Reflexive Pronoun in accusative case” (“V+RP_{accusative}”). Thus, one can say *упражняться* (synthetic form with postfix *-ся*) or *упражнять себя* (analytical form with a reflexive pronoun in accusative case) to render the idea of getting trained. Both synthetic and analytical forms, express reflexivity of the action. In most cases they do not show any serious differences in semantics as they describe one and the same referent, though we should speak about closeness and not identity of meaning.

3.1. The origin and function of the auxiliary morpheme *-ся*. The auxiliary morpheme *-ся* is the consequence of diachronic changes in the correlation between the form and content of grammatical categories. The oldest reflexive form is considered to be the form of a verb in colligation of a subject and an object. Its material basis is a construction consisting of a subject, predicate and an object in accusative or dative case. The MR *-ся* as a pronoun was a separate word in Church Slavonic and Old Russian languages displaying a free positioning as for its verb colligation. Eventually a homonymic particle developed from it, not strictly positioned as well. For some time both verb constructions coexisted. Now it is a postpositive auxiliary morpheme, which is genetically connected with the aforementioned particle (Dankov, 1981: 62-65).

The process of the transition of the pronoun into an affix and further into a morpheme could be quite active because of the regularity of V+RP colligation. It was quite typical that a part of the subject was simultaneously its object in some situations, which described regular activities (for example everyday ones: *одеть себя* = *одеться* ‘to get dressed’; *причесать себе волосы* = *причесаться* ‘to brush one’s hair’ and so on), thus, the construction was regularly used becoming a set phrase. The process of generalization took place: the verb absorbed the meaning of reflexivity. A syntactical construction turned into a verb form, showing a semantic-syntactic transformation: an object (a separate actant) entered the semantics of a newly formed verb and in so doing lost its case meaning and blocked the syntax.

It is traditionally assumed that MR *-ся* performs a formal function of the intransitivity of a verb, in other words, it is the general invariant meaning of RVs in Russian of which a vast majority of scholars studying reflexives speak. Such consideration of MR *-ся* leads to the standpoint that the RV cannot take a direct object since the latter is already inherited in its form. It was first mentioned in 19th century (Nekrasov, 1865:74) and supported later (F. I Buslaev, V. N. Dankov, N. A. Yanko-Trinititskaya and others). This point of view is disclosed from the paper according to the aim of the article. Lately there can be seen a tendency to deny the existence of a single invariant function of MR *-ся* (Norman B. Yu.). The very existence of TRV (for example *бояться врага* ‘to be afraid of an enemy’; *слушаться учителя* ‘to listen to the teacher’) gives the grounds to assume that the functional potential of semantic-syntactic category of reflexives is not homogeneous. We are trying not only to state, but also to explain the reasons of this functionally non-homogeneous nature. It seems that the functional heterogeneity of RV is directly connected with the case heterogeneity of the reflexive element in the constructions which are considered to have been the source constructions for the modern RVs development.

3.2. The process of DTRV formation. The process of RVs formation in Russian is fully agreed. There is a unanimous standpoint as for the construction that became a source construction for their development, which is a NV+RP. It has often been pointed out that in most cases this reflexive element was a pronoun in accusative case, though sometimes it could be used in other cases, dative including: “An indicative verb with the pronoun *-ся* loses the meaning of reflexive case when it does not show the direct transition of the action onto this pronoun....on such grounds *-cu* [a MR in dative case] is used instead of *-ся* in Church Slavonic manuscripts...as in proverb *как постлался так и выспался*” [‘your sleep depends on how you made the bed’], that is, how you made the bed *for yourself*’(Buslayev, 1959: 348).

So, it is well known what caused this fact but its consequences stayed beyond the linguists focus. The case of the reflexive element of the source structure appears to be crucial for the establishment of the reasons leading to the DTRVs formation in Russian. The author’s standpoint is the following. If the reflexive pronoun was used in dative case to denote the subject-oriented reference of the action, it was the recipient of the action; if there is a recipient of the action within a NV colligation it is but logical that there must also be an object intended for this recipient with a relevant necessity to be expressed in the sentence. If the meaning of the verb presupposes the only possible object, its verbalization is by all means optional: *как постлался так и выспался*” ‘your sleep depends on how you made the bed’, – it is only the bed that one can talk about in this context that is why in this Russian proverb the word “bed” is not explicated. But if the meaning of the verb does not include (even potentially) the meaning of an object directed by it, the morphological expression of the latter is compulsory, for example “*Он раздобыл себе лошадей*” ‘He got for himself horses’. One can get anything: money, food, clothes etc., that is why the explication of the object *лошадей* ‘horses’ is compulsory. These are the

constructions we are interested in as the subject of our research is dative **transitive** reflexive verbs and transitivity demands the presence of an object affected by the action expressed by a verb. In such constructions, the object specifies the meaning of the verb and directly depends on the performing of the action expressed by it: “Он раздобыл (for whom?) себе (what?) лошадей”, moreover the connection between the verb and the object is much stronger than between the verb and the recipient. So, the object (the presence of which was a necessary condition for the constructions NV+RP_{dative}, which also were the source structures for the development of modern RVs) performed the function of a direct object and the reflexive element performed the function of an indirect object correspondingly.

3.3. DTRVs in the Russian language. Since the reflexive pronoun which developed into modern clitic *-ся* was used in different cases (accusative and dative), its predicative connections were different too. In the constructions where the RP was used in accusative case, it was a direct object but in the constructions where it was used in dative case it was an indirect object. This viewpoint is supported in a traditional grammar. S. Katsnelson quotes V. De Groot concerning the positional functions of cases “In a phrase containing nouns in different cases, the governed accusative case is the first one in respect to a verb, the governed dative case is the second and the governed ablative case is the third. Thus, three positions are singled out for objective functions, the first of which is taken by the object in accusative case, the second – in dative case, the third – in ablative case” (Katsnelson, 1972: 49).

To explain the direct object after a RV we should consider the syntactical functions of the source construction elements. For this reason, numbers 1 and 2 are assigned to the positions of objective functions in the sentence *Он задает себе вопрос* ‘He asks himself a question’. Since accusative case is the first most relevant to the verb and dative case is the second relevant one, N₁ (*вопрос* ‘a

question') is a direct object while N_2 (*себе* 'himself') is an indirect one. The following scheme can be drawn up: SVN_2N_1 , where S is a subject, V is a predicate, N_2 is a dative object, N_1 is an accusative object. Eventually, in a derived construction, after the reflexive pronoun merged with the non-reflexive verb, *задает себе* 'asks himself' becomes a verb form *задается*; consequently, the position of one of the objects (an indirect one) eliminates, so the sentence *Он задается вопросом* can schematically be presented as follows: SVN_1 . –*Ся* in this case does not perform the role of accusative case but of dative: the reflexive clitic did not and does not occupy the position of a direct object.

“–*Ся* seems to be the sign of the fact that the position of a direct object is occupied, thus, the noun which is going to be an object, must take the position of an indirect one” (Yanko-Trinitetskaya, 1962: 202). On the one hand, this statement rightfully points out that a RV cannot take a direct object (RVs that derived from the construction $NV+RP_{accusative}$), but on the other hand it justifies our assumption that some RVs (genetically connected to the construction $NV+RP_{dative}$) can be transitive. If, in the first case, there stays a potentially vacant position only of an indirect object, in the second case the syntactic position of a direct object did not undergo any changes: it stays occupied just like it was before, in the source structure, since it is an indirect object that merged with a NV. Thus, the author qualifies dative RVs such as *обзавестись семьей* 'to find oneself a family', *задаваться вопросом* 'to ask oneself a question' as transitive ones. It is a dative origin of a RP that makes these verbs transitive for dativity (indirect object) is a category of a lower rank in comparison to thingness (direct object).

If to stick to the traditional standpoint that the invariant meaning of all the reflexives in Russian is their being intransitive, it is but natural that they should be characterized not only by a syntactic but also by a semantic fullness in that case; that is, if used without a direct object, no semantic insufficiency should

arise. It is not true for DRV. If one said «они запаслись» or «я раздобылся» the first thing that would strike our ear is semantic imperfection, unintelligibility caused by the absence of one actant. The semantics of such verbs demands that the position of a direct object should be occupied. Thus, “traditionally intransitive” verb (“запаслись”, “раздобыться”) displays the quality of an opposing class of verbs. This contradiction demands that the invariant meaning of intransitivity of Russian RVs has to be reconsidered as the DRVs are semantically incomplete without a direct object.

The scope of DTRVs in Russian includes the following verbs: *задаваться* (*вопросом, целью*) ‘to ask oneself a question, to define for oneself an objective’, *раздобыться* (*лошадьми, деньгами*) ‘to get for oneself (horses, money)’, *запаслись* (*бельем, товаром*) ‘to stock up for oneself (linen, goods)’, *понабраться* (*премудрости*) ‘to gain for oneself (wisdom)’, etc.

There is no consensus in Russian linguistics as for the qualification of this group of RVs. N. Yanko-Trinitetskaya qualifies them as de-subject RVs of a switched object: “Reflexive verbs of this type partially retain a part of the generative verb meaning, the one that is connected with the direct transitivity of the latter since the direct object of the generative transitive verb transforms into the indirect one in colligation with a reflexive verb, though the general meaning of the derivatives can noticeably divert from the meaning of generative transitive verbs.” The scholar exemplifies the phenomenon with the verb „запаслись” ‘to stock up for oneself’: “запаслись” ‘to stock up’ (can be both for oneself and for somebody else) while *запаслись* can only be for oneself (Yanko-Trinitetskaya, 1962: 202). I. Muchnyk organizes this class of verbs into a separate group, which is characterized by the shift of connection between the subject and the object. Analyzing the example *Они запаслись прутьями* ‘They stocked up for themselves some rods’ the linguists cannot achieve the consensus as for the status of the object: “the object *путьями* ‘rods’ definitely has the

meaning of thingness, though the object is not direct here but an indirect one.” (Yanko-Trinititskaya, 1962: 203).

As a result of the derivation NV→RV, the form of the object changes from accusative to ablative or genitive. But the difference in a case form does not play here such a great role as in passive, for example, where nominative case is opposed to accusative and ablative, since it changes the focus of the sentence. In the constructions with DTRVs the object is viewed from the same perspective as with NVs. The author fully agrees with the theory, according to which indirect objective cases can perform the function of a direct object: “The position of the only object in colligation with a verb is the position of a direct object. If one of the indirect cases takes this position, we have the right to say that notwithstanding its main positional function, it performs the function of a direct object.” (Katsnelson, 1972: 49).

There is no doubt that the question of a direct object is the question of predicate connections and subject-object relationships. The analysis of some examples can be illustrative: “я раздобылся деньгами” ‘I got for myself money’ or “они запаслись прутьями” ‘they stocked up for themselves rods’, for instance. Since the direct object is immediately connected with the predicate, it is involved in the action, expressed by the verb. Both „деньгами” ‘money’ and „путьями” ‘rods’ are governed by the verb, being the results of the actions expressed by it. Moreover, the state of the verb does not change the quality of predicate relations, the object is as “close” to the predicate as in the constructions with NVs („они запасли прутья бабушке” ‘they stocked up rods for the granny’, „я раздобыл сестре деньги” ‘I got money for my sister’), what changes is the subject-object relationships because of the decrease of the valency of the verb, which is understood as the amount of positions corresponding to the subject-object relationships involved in this or that meaning of the verb. We are talking about a potential amount of positions as

some of them can exist on semantic level which is known not to be always expressed syntactically. Thus, trivalent verb becomes bivalent as a result of NV→RV derivation, though this kind of recession does not make the position of the direct object with a NV more distant in DTRV construction. Either it is a NV construction or a RV one, the obtaining of the object depends on the performance of the action expressed by the verb; this action affects the object in both constructions identically. Either “*деньги*” in accusative case or “*деньгами*” in ablative case, the object was identically governed by the verb, expressing the result of physical or mental activity aimed at getting money in both cases. Likewise, it would be wrong to say that “*прутьями*” in ablative case is semantically more remote from the verb than “*прутья*” in accusative case: the process of collecting rods, realized by the subject is identical in both cases, notwithstanding the beneficiary of the action. Thus, an analogical focus of an analogical action over an analogical object gives us the grounds to classify the latter as a direct one being used either in accusative or ablative or genitive case since the frames of the action are preserved, the only parameter that changes is the number of participants.

It goes without saying that every case form is a marker of syntactic dependence from the verb, though in case of NVs and DTRVs the dependence is identical because of the absence of other object and, thus, absence of the hierarchy, and because of elimination of namely indirect object. The transitivity of DTRVs does not demand a particular case, it demands a generalized structural-semantic meaning of thingness of the object, which compensates the semantic insufficiency of the transitive verb. Moreover, the fact that DTRs govern the object in some particular case cannot be sufficient enough to state the intransitivity of these constructions at least for the reason that in the languages, containing DTRVs, the case systems may not coincide (say German and Russian) or it can be not developed at all (Spanish, for instance).

3.4. Conclusion. There are DTRVs in the Russian language which historically originated from the construction NV+RP_{dative}. The dative reflexive pronoun, being an independent syntactical unit performing the function of an indirect object, merged with the non-reflexive verb, becoming its morpheme and leaving vacant this very position. The position of the direct object was and stayed occupied. The transitivity of these reflexives is proved by the following: 1) unchanged syntactic position of a direct object; 2) absence of other objects; 3) semantic insufficiency of the verb without an object.

REFERENCES

1. *Bondarko A. V.* Grammaticheskoe znachenie i smysl / A. V. Bondarko – Leningrad : Nauka, 1978. – 176 p.
2. *Bondarko A. V.* Kategorii i razryady' slavyanskoj funkcional'noj morfologii / A. V. Bondarko // *Slavyanskoe yazy'koznanie*. – M. : Nauka, 1973. – P. 42–62.
3. *Buslaev F. I.* Istoricheskaya grammatika russkogo yazy'ka / F. I. Buslaev – M. : Uchpedgiz, 1959. – 624 p.
4. *Genyushene E'. Sh., Nikitina N. P.* Refleksivny'e konstrukcii v anglijskom yazy'ke / E'. Sh. Genyushene // *Refleksivny'e glagoly' v indoevropskix yazy'kax*. – Kalinin : KGU, 1985. – P. 241–276.
5. *Genyushene E'. Sh.* Benefaktivny'e tranzitivny'e refleksivy' v litovskom yazy'ke / E'. Sh. Genyushene. // *Problemy' teorii grammaticheskogo zaloga*. – L. : Nauka, leningradskoe otdelenie, 1978. – P. 156–161.
6. *Genyushene E'. Sh.* Refleksivny'e glagoly' v baltijskix yazy'kax i tipologiya refleksivov / E'. Sh. Genyushene. – Vil'nyus : Vilnyuskiy gos. un-tet, 1983. – 168 p.
7. *Dankov V. N.* Istoricheskaya grammatika russkogo yazy'ka / V. N. Dankov – M. : Vysshaya shkola, 1981. – 112 p.
8. *Kacnel'son S. D.* Tipologiya yazy'ka i rechevoe my'shlenie / S. D. Kacnel'son – L., 1972. – 213 p.
9. *Knyazev Yu. P., Nedyalkov V. P.* Refleksivny'e konstrukcii v slavyanskix yazy'kax / Yu. P. Knyazev, V. P. Nedyalkov // *Refleksivny'e glagoly' v indoevropskix yazy'kax*. – Kalinin, 1985. – P. 3–19.
10. *Nedyalkov V. P.* Zametki po tipologii vy'razheniya recipokal'nogo i refleksivnogo znachenij / V. P. Nedyalkov // *40 let Sankt-Peterburgskoj tipologicheskoy shkole*. – M. : Nauka, 2004. – P. 180–195.
11. *Nedyalkov V. P.* Zametki po tipologii refleksivny'x deagentivny'x konstrukcij / V. P. Nedyalkov // *Problemy' teorii grammaticheskogo zaloga* – L. : Nauka, 1978. – P. 28–37.
12. *Nedyalkov V. P., Genyushene E'. Sh.* Refleksivny'e konstrukcii v baltijskix yazy'kax i tipologicheskaya anketa / V. P. Nedyalkov, E'. Sh. Genyushene // *Refleksivny'e glagoly' v indoevropskix yazy'kax*. – Kalinin : KGU, 1985. – P. 3–19.
13. *Nekrasov N. P.* O znachenii form russkogo glagola / N. P. Nekrasov – SPb. : v tip. i litogr. I Paul'sona i K°, 1865. – 313 p.

14. *Norman B. Yu. Vozvratny'e glagoly' – neologizmy' v russkom yazy'ke i sintaksicheskie predposy'lki* / B. Yu. Norman // 40 let Sankt-Peterburgskoj tipologicheskoy shkole. – M. : Nauka, 2004. – P. 394–406.

15. *Teoriya funkcional'noj grammatiki* // Otv. red. A. V. Bondarko. – S-pb. : Nauka, 1991. – 348 p.

16. *Yanko-Trinitskaya N. A. Vozvratny'e glagoly' v sovremennom russkom yazy'ke* / N. A. Yanko-Trinitskaya – M. : Izdatelstwo Akademii Nauk SSSR, 1962. – 247 p.

Стаття надійшла до редакції 30.05.2016

УДК [811.161.2+811.162.1]'367.625

© Л. В. Сегін
(Вінниця)

**ДЕРИВАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ДІЄСЛІВ
ДИНАМІЧНОЇ ПРОСТОРОВОЇ ЛОКАЛІЗОВАНOSTІ З
ПРЕФІКСОМ ДО-/ДО- В УКРАЇНСЬКІЙ І ПОЛЬСЬКІЙ МОВАХ
(субстантивний блок)**

Стаття продовжує цикл публікацій автора зі словотвірної парадигматики слов'янських мов. У результаті аналізу встановлено типологію словотвірних значень субстантивної зони дієслів з префіксом *до-/do-* в українській і польській мовах, з'ясовано глибину семантичних позицій, виявлено спільне та відмінне в реалізації словотвірних значень, словотвірної спроможності дієслів-еквівалентів, подано кількісну характеристику продуктивності твірних основ, словотвірних значень.

Ключові слова: дериваційний потенціал, словотвірна парадигма, субстантивний блок, словотвірне значення, девербатив.

**Л. В. СЕГИН. ДЕРИВАЦИОННЫЙ ПОТЕНЦИАЛ ГЛАГОЛОВ
ДИНАМИЧЕСКОЙ ПРОСТРАНСТВЕННОЙ ЛОКАЛИЗОВАННОСТИ С
ПРЕФИКСОМ ДО-/ДО- В УКРАИНСКОМ И ПОЛЬСКОМ ЯЗЫКАХ
(СУБСТАНТИВНЫЙ БЛОК)**

Статья продолжает цикл публикаций автора по словообразовательной парадигматике славянских языков. По результатам анализа устанавливается типология словообразовательных значений субстантивной зоны глаголов с префиксом *до-/do-* в украинском и польском языках, выясняется глубина семантической позиции, выявляется общее и специфическое в реализации словообразовательных значений, словообразовательной способности глаголов-эквивалентов, подается количественная характеристика продуктивности образующих основ, словообразовательных значений.

Ключевые слова: деривационный потенциал, словообразовательная парадигма, субстантивный блок, словообразовательное значение, девербатив.

У сучасній дериватології перспективним напрямом аналізу й систематизації словотвірного матеріалу є основоцентричний підхід, що вивчає дериваційний потенціал різних класів слів і ґрунтується на врахуванні ролі твірної основи в словотворчих процесах. Такий аспект словотвору передбачає вивчення комплексних словотвірних одиниць, з-поміж яких найголовнішу роль у відображенні словотвірного потенціалу слова відіграє словотвірна парадигма (СП). Тому мають рацію ті дослідники, які зазначають, що введення до теорії словотвору поняття СП

уможливлює підхід до словотвору як до особливої ієрархічно впорядкованої підсистеми мови, а не до як до сукупності окремих похідних слів (Валюх 2005: 30). СП визначають як сукупність похідних, мотивовані однією твірною основою і перебувають на одному ступені творення (Земская 1978: 71). Парадигма кожного слова певної лексико-семантичної чи тематичної групи уможливлює встановлення тих семантичних позицій, які формують типову СП, одиницю плану змісту, представлену стандартизованим набором словотвірних значень.

На сьогодні в славистиці вже є праці, присвячені опису дериваційного потенціалу дієслів на рівні СП в українській (Джочка 2003; Пославська 2006; Познанський 2014; Кушлик 2015 та ін.), російській (Морозова 1980; Чиканцева 1984 та ін.), словацькій (Buzassyova 1973) мовах.

Проте не може залишатися поза увагою дослідників і зіставно-типологічне вивчення СП, яке є одним з пріоритетних напрямків сучасної лінгвістики (Сопоставительное 1987). Як справедливо зазначають дослідники, СП є найбільш зручним об'єктом зіставлення, оскільки найяскравіше показує системний характер словотвору (Земська 1993: 250). Перспективи та проблеми зіставного опису словотвірних систем слов'янських мов на основі СП накреслюються протягом останніх двадцяти років. На сьогодні в мовознавстві присвячено тільки поодинокі праці зіставно-типологічного вивчення словотвірних можливостей дієслів на рівні СП окремих мов: російської і вірменської (Манучарян 1981), російської, польської і чеської (Ацаркіна 1997), української і польської (Сегін 2003), української, російської і польської (Ярошенко 2005). Спеціального комплексного дослідження словотвірного потенціалу хоча б окремих лексико-семантичних груп дієслів сучасних слов'янських мов у зіставно-типологічному зрізі поки що немає, що й зумовило актуальність розпочатих нами досліджень.

Об'єктом уваги нашого дослідження є девербативи української і польської мов, мотивовані дієсловами динамічної просторової локалізованості (ДПЛ) з префіксом до-/do-, які є активним джерелом сучасного словотворення.

Мета статті полягає в зіставленні дериваційного потенціалу дієслів ДПЛ з префіксом до-/do- в українській і польській мовах. Мета зумовлює реалізацію таких завдань:

- 1) установити типологію словотвірних (СЗ), реалізовані іменниками від префіксальних дієслів у кожній із мов;
- 2) виявити спільне та відмінне в семантичній структурі субстантивного блоку типової СП зіставляваних мов;
- 3) проаналізувати ступінь продуктивності дієслів на рівні блоку і СЗ;
- 4) з'ясувати особливості реалізації дієслів-еквівалентів у зіставляваних мовах.

Матеріалом для дослідження стали віддієслівні іменники з префіксом до-/do- в кількості 91 одиниця, отримані з найавторитетніших словників української та польської мов (СУМ, ВТССУМ, SJPK, SJPD). У зіставляваних мовах аналізовані похідні кількісно представлені неоднаково (укр. – 12, пол. – 79). Твірними для зазначених девербативів слугують в українській мові – 73 префіксальні дієслова, у польській – 37. Отже, кількість похідних іменників на одне твірне дієслово в українській мові припадає 0,1 деривата, у польській – 2,1.

Аналіз реалізації семантичних позицій СП дієслів ДПЛ з префіксом до-/do- в українській і польській мовах свідчить, що структурно-семантичні та лексико-граматичні особливості твірних зумовлюють утворення дериватів із визначеним набором значень. Субстантивний блок типової СП досліджуваних дієслів представлено такими семантичними

позиціями: “опредметнена дія”, “виконавець дії”, “місце дії”, “знаряддя”, “кошти”, “об’єкт”.

Твірні дієслова з префіксом до- зазначених мов відзначаються високою словотворчою активністю в утворенні похідних із СЗ “опредметнена дія”. Слід погодитися з тими дериватологами, які констатують, що характерною особливістю дієслів як твірної бази є можливість їх перманентної синтаксичної перекатегоризації, оскільки немає жодних семантико-граматичних перешкод для формування транспозиційних субстантивів, якщо в комунікативній діяльності в них виникає потреба. Напр.: укр.: *доведення, доводження, доплив, доправлення, доставлення, достарчання, доходження, довіз*; пол.: *dobieg, dochodzenie, dociąganie, dociągnięcie, doganianie, dognanie, dogonienie, dojazd, dojechanie, dojeżdżanie, dojście, dolatanie, dolatywanie, dolecenie, dolezenie, dolot, dołożenie, donaszanie, doniesienie, donoszenie, dopełzanie, dopełnienie, dopędzanie, dopędzenie, dopłynięcie, dopływ, dopływanie, dosunięcie, dosuwanie, dosuw* (техн.), *dowóz, dowożenie, dowózka* та ін.

Найбільш продуктивними в утворенні дериватів із СЗ “опредметнена дія” є префіксальні дієслова польської мови, а найменш продуктивними – українські дієслова з префіксом до- (див. таблицю 2). Девербативи *nomina actionis* утворюються практично від кожного польського твірного досліджуваних дієслів. З-поміж усіх аналізованих СЗ семантична позиція “опредметнена дія” відзначається найбільшою глибиною в парадигмі. Залежно від кількості похідних, що мають одне й те саме СЗ, семантичні позиції поділяють на одночленні і багаточленні, тобто одна й та ж семантична позиція може бути представлена одним дериватом, двома, трьома і т. д. Ці синоніми перебувають у різних лексико-семантичних і функціонально-стилістичних відношеннях. Спільноосновні деривати або повністю збігаються за своїми особливостями, або можуть мати

розбіжності. За своєю семантикою повністю збігаються такі спільнокореневі девербативи із СЗ “опредметнена дія”: пол. *dociąganie, dociągnięcie; dopędzanie, dopędzenie, dopęd; dopchanie, dopchnięcie; dopelzanie, dopelznięcie; doprowadzanie, doprowadzenie; dorzucanie, dorzucenie; dotaczanie, dotoczenie*. Інші синоніми-девербативи мають відмінності в семантичному або функціонально-стилістичному параметрах: пол. *doganianie, dognanie, dogonienie, dogon* (рідко), *dolatanie, dolatywanie, dolecanie, dolot* (рідко). В окремих випадках виявлено як спільне, так і розбіжності: укр. *доведення, доводження*; пол. *dojazd, dojechanie, dojeżdżanie; donaszanie, doniesienie, donoszenie; dopad* (заст.), *dopadanie, dopadnięcie; dopłynięcie, dopływ, dopływanie, dopłynienie; doskakiwanie, doskoczenie, doskok* (рідко, спорт.), *doskakanie* (рідко), *doskakiwanie* (старопол.); *dostąpienie, dostępowanie, dostęp; dosunięcie, dosuwanie, dosuw* (техн.); *dościganie, doścignięcie, dościg, doścignienie; dowiezenie, dowóz, dowożenie, dowózka*.

Чотири- і п'ятичленні семантичні позиції виявлено тільки в польській мові. Максимальна глибина семантичної позиції сягає 5 дериватів від дієслів *doskoczyć / doskakiwać*. Від 5 твірних дієслів *dopłynąć / dopływać, dowieźć / dowozić, dolatać / dolatywać, dognać, dogonić / doganiać, doścignąć / dościgać* зафіксовано по 4 деривати. По три девербативи однієї семантичної позиції утворюють дієслова *dojechać / dojeżdżać, donieść / donosić / donaszać, dopaść / dopadać, dostąpić / dostępować, dosunąć / dosuwać*. Результати, представлені в таблиці 1, свідчать, що тільки 9,5% українських дієслів з префіксом до- утворюють девербативи *nomina actionis*, у польській – 64,8%.

Таблиця 1

Глибина місць СЗ «опредметнена дія»

	Мови			
	українська		польська	
Одночленні	6	8,2	6	16,2
Дwochленні	1	1,3	6	16,2
Тричленні	–	–	6	16,2
Чотиричленні	–	–	5	13,5
П'ятичленні	–	–	1	2,7
Всього	73	100	37	100

Компонентами СП досліджуваних дієслів є девербативи з мутаційним СЗ “**виконавець дії**”. Непродуктивною є ця семантична позиція в українській мові: *догоня* (діал.), *дойда* (заст.), *доїжджачий* (заст., мисл.). Від твірних дієслів засвідчено 8 девербативів польської: *doganiacz*, *dojeżdżacz*, *donosiciel*, *dowódca*, *dowóz*, *dowożenie*, *dowózka*, *doskocz* (рідко). Серед дієслів ДПЛ з префіксом до- лише 3 твірні лексеми української мови зреалізували свій дериваційний потенціал із цим СЗ, у польській – 6 твірних.

Дериватів із СЗ “**місце**” утворено менша кількість, ніж похідних семантичної позиції “**виконавець дії**”. Від досліджуваних дієслів утворено такі локативи: укр. *доступ*; пол. (5) *dojazd*, *dojście*, *dolot*, *dostęp*, *dopływnik*. Абстрактна категоріальна сема “спосіб переміщення” конкретизується в значенні дієслів, які означають переміщення за допомогою транспортного засобу. Ця сема реалізується в 1 девербативі польської мови: *dopływnica* (рідко). Дериватів від дієслів з префіксом до- із цим СЗ не зафіксовано в українській мові.

Поодинокі деривати в окремих мовах виявлено із СЗ “**об’єкт**” (пол.: *dorzutek*) та семантичної позиції “**кошти**” (укр.: *довіз*).

Таблиця 2

Типологія словотвірних значень та їх продуктивність

Значення	Українська мова		Польська мова	
	к-сть	%	к-сть	%
Опредметнена дія	8	66,6	64	81
Виконавець дії	2	16,6	8	10,1
Місце дії	1	8,3	5	6,3
Знаряддя дії	–	–	1	1,2
Об'єкт	–	–	1	1,2
Кошти	1	8,3	–	–
Всього	12	100	79	100

У результаті порівняльного дослідження дериватів субстантивного блоку від дієслів-еквівалентів у двох мовах виявлено спільні особливості, що зумовлено генетичною спорідненістю мов. Водночас аналіз деривації від співвідносних твірних основ у зіставляваних мовах характеризується суттєвими розбіжностями, що спричинило помітні розходження в реалізації семантичних позицій субстантивного блоку. Для прикладу в таблиці 3, 4 наводимо словотвірну спроможність каузативних і некаузативних дієслів-еквівалентів.

Таблиця 3

**Реалізація дериваційного потенціалу каузативних дієслів
*довезти/довозити, dowieźć/dowozić***

Значення	Мови	
	українська	польська
Опредметнена дія	<i>довіз</i>	<i>dowozienie, dowóz, dowożenie, dowózka</i>
Виконавець дії	–	–
Місце	–	–
Знаряддя	–	–
Об'єкт	–	–
Кошти	<i>довіз</i>	–

Таблиця 4

**Реалізація дериваційного потенціалу некаузативних дієслів
доїхати/доїждити/доїжджати, *dojechać/dojeżdżać***

Значення	Мови	
	українська	польська
Опредметнена дія	—	<i>dojazd, dojechanie, dojeżdżanie</i>
Виконавець дії	доїжджачий (заст., мисл.)	<i>dojeżdżacz</i>
Місце	—	<i>dojazd</i>
Знаряддя	—	—
Об'єкт	—	—
Кошти	—	—

Отже, субстантивний блок досліджуваних девербативів складається з 6 семантичних позицій. Повну протяжність типової СП не реалізують префіксальні дієслова жодної з мов. Для двох зіставляваних мов спільними є такі семантичні позиції: “опредметнена дія”, “виконавець дії”, “місце”. Тільки для польської мови характерні СЗ “знаряддя дії”, “об’єкт”. Семантична група із значенням “кошти” виявлена тільки в українській мові. Найбільш продуктивним у зіставляваних мовах є СЗ “опредметнена дія”, в утворенні якого найбільш активними є польські дієслова (64,8% твірних утворюють девербативи *nomina actionis*). Для польських твірних характерна і найбільша глибина місць названої семантичної позиції. При аналізі особливостей реалізації дериваційного потенціалу дієслів-еквівалентів у зіставляваних мовах виявлено як спільні моменти, так і суттєві відмінності.

У перспективі вбачаємо необхідність дослідження зазначених дієслів з іншими префіксами, словотвірними значеннями.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Ацаркина Т. А. Семантика глагола и его словообразовательные возможности (на материале глаголов движения в польском языке в сопоставлении с чешским и русским) / Т. А. Ацаркина // Проблемы изучения отношений эквивалентности в славянских языках. – М.: Диалог-МГУ, 1997. – С. 215–221.

2. *Валюх З. О.* Словотвірна парадигматика іменника в українській мові : [монографія] / З. О. Валюх. – К.; Полтава : АСМІ, 2005. – 356 с.
3. *Грещук В. В.* Теоретичні засади основоцентричної дериватології / В. В. Грещук // Грещук В. В. Нариси з основоцентричної дериватології / В. В. Грещук, Р. О. Бачкур, І. Ф. Джочка, І. М. Пославська. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2007. – С. 6–39.
4. *Джочка І. Ф.* Дериваційний потенціал дієслів конкретної фізичної дії з семантикою створення об'єкта: автореф. дис. ...канд. філол. наук / І. Ф. Джочка. – Івано-Франківськ, 2003. – 20 с.
5. *Земская Е. А.* О парадигматических отношениях в словообразовании / Е. О. Земская // Русский язык. Вопросы его истории и современного состояния. Виноградовские чтения 1–8. – М.: Наука, 1978. – С. 63–77.
6. *Земская Е. А.* Теоретические проблемы сопоставительного изучения словообразования славянских языков (семантико-функциональный аспект) / Е. А. Земская, О. П. Ермакова, З. Рудник-Карват // Славянское языкознание. XI Междунар. съезд славистов. Доклады российской делегации: сб. докладов. – М.: Наука, 1993. – С. 248–263.
7. *Кушлик О. П.* Словотвірна парадигматика похідних дієслів в українській мові : [монографія] / О. П. Кушлик. – Дрогобич : Коло, 2015, 384 с.
8. *Манучарян Р. С.* Словообразовательные значения и формы в русском и армянском языках / Р. С. Манучарян. – Ереван: Луйс, 1981. – 315 с.
9. *Морозова Т. С.* Структура словообразовательных парадигм русского глагола : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Русский язык» / Т. С. Морозова. – М., 1980, 19 с.
10. *Познанський Р. В.* Словотворча спроможність дієслів семантичного поля «аграрне виробництво (рослинництво)» : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 «Українська мова» / Р. В. Познанський. – Івано-Франківськ, 2014. – 20 с.
11. *Пославська Н. М.* Структура і семантика словотвірних парадигм дієслів із семою руйнування об'єкта: автореф. дис. ...канд. філол. наук / Н. М. Пославська. – Івано-Франківськ, 2006. – 20 с.
12. *Сегін Л. В.* Структурно-семантична типологія словотвірних парадигм дієслів динамічної просторової локалізованості в українській і польській мовах: автореф. дис. ...канд. філол. наук : спец. 10.02.17 «Порівняльно-історичне і типологічне мовознавство» / Л. В. Сегін. – Донецьк, 2003. – 20 с.
13. *Сегін Л. В.* Дериваційний потенціал дієслів динамічної просторової локалізованості з префіксом під- в українській мові / Л. В. Сегін // Семантика мови і тексту : [матеріали IX Міжнародної наукової конференції]. – Івано-Франківськ, 2012. – С. 545–548.
14. Сопоставительное изучение словообразования славянских языков. – М.: Наука, 1987. – 272 с.
15. *Чиканцева Т. В.* Словообразовательные парадигмы непроизводных глаголов современного русского языка: автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Русский язык» / Т. В. Чиканцева. – Л., 1984. – 22 с.
16. *Ярошенко Н.* Зіставний аналіз словотвірних парадигм дієслів *сажать*, *садити* і *sadzić* у російській, українській і польській мовах XIX–XX ст. / Н. Ярошенко // Лінгвістичні студії: Зб. наук. праць. – Вип. 13. – Донецьк: ДонНУ, 2005. – С. 305–309.
17. *Buzassyova K.* Simantická struktúra slovenských deverbativ / K. Buzassyova. – Bratislava, 1973. – 237 s.

УМОВНІ СКОРОЧЕННЯ

СУМ	–	Словник української мови. – К.: Наук. думка, 1970 – 1980. – Т. 1–11.
СУМГ	–	Словарь української мови / За ред. Б. Д. Грінченка. – К.: Наук.думка, 1996. – Т. 1–4.
ВТССУМ	–	Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і головн. ред. В. Г. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТГ “Перун”, 2001. – 1440 с.
SJPD	–	Słownik języka polskiego / red. naczelny W. Doroszewski. – Warszawa: Wiedza powszechna, 1958-1969. – Т. 1–11.
SJPK	–	Słownik języka polskiego / pod red. I. Karłowicza i in. – Warszawa: Wyd-wo Kasy im. Minowskiego, 1900–1933. – Т. 1–8.

Стаття надійшла до редакції 28.06.2016

**СЕМАНТИЧНІ Й ФУНКЦІОНАЛЬНО-ПРАГМАТИЧНІ
КАТЕГОРІЇ СЛОВА, ВИСЛОВЛЮВАННЯ Й ТЕКСТУ**

UDK 811.111'161.2–115

© V. I. Kalinichenko
(Vinnytsia)

**FIELD STRATIFICATION OF “SUCCESS” AND “УСПІХ” CONCEPTS
IN AMERICAN ENGLISH AND UKRAINIAN LINGUISTIC
CONSCIOUSNESS BY THE PSYCHOLINGUISTIC EXPERIMENT
RESULTS: PERIPHERY ASPECT**

***В. І. КАЛІНІЧЕНКО. ПОЛЬОВА СТРАТИФІКАЦІЯ КОНЦЕПТІВ “SUCCESS”
І “УСПІХ” В АМЕРИКАНСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВНІЙ СВІДОМОСТІ ЗА
РЕЗУЛЬТАТАМИ ПСИХОЛІНГВІСТИЧНОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ:
ПЕРИФЕРІЙНИЙ АСПЕКТ***

Статтю присвячено описові польової стратифікації концептів SUCCESS та УСПІХ з фокусуванням на периферійному аспекті їхньої змістової організації та з опертям на реєстр вербальних реакцій, одержаних від американських та українських респондентів за результатами психолінгвістичного експерименту. У межах наукової розвідки узагальнено схарактеризовано зони ближньої, дальньої і крайньої периферії концептів SUCCESS та УСПІХ, визначено їхню амбівалентність у площині американської та української мовної свідомості, встановлено, що реалізація контрастованих концептуальних фрагментів у периферійних зонах здійснюється переважно за рахунок когнітивних ознак інтерпретаційних полів цих концептів із домінуванням ознак інформаційної та утилітарної зон, слабо вираженими є поняттєво-денотативні та перцептивно-когнітивні властивості концептів SUCCESS та УСПІХ на рівні їхньої периферійної організації. Для визначення істотності або неістотності розходження у відносних кількісних показниках обсягу конкретних периферійних зон досліджуваних концептів застосовано формулу критерію Стьюдента.

Ключові слова: концепт, когнітивна ознака, ближня периферія, дальня периферія, крайня периферія.

***В. И. КАЛИНИЧЕНКО. ПОЛЕВАЯ СТРАТИФИКАЦИЯ КОНЦЕПТОВ
“SUCCESS” И “УСПИХ” В АМЕРИКАНСКОМ И УКРАИНСКОМ ЯЗЫКОВОМ
СОЗНАНИИ ПО РЕЗУЛЬТАТАМ ПСИХОЛИНГВИСТИЧЕСКОГО
ЭКСПЕРИМЕНТА: ПЕРИФЕРИЙНЫЙ АСПЕКТ***

Статья посвящена описанию полевой стратификации концептов SUCCESS и УСПИХ с ориентацией на периферийный аспект организации их содержания и с опорой на корпус вербальных реакций, полученных от американских и украинских респондентов по результатам психолингвистического эксперимента. В рамках исследования обобщенно охарактеризованы зоны ближней, дальней и крайней периферии концептов SUCCESS и УСПИХ, констатирована их амбивалентность в плоскости американского и украинского языкового сознания, установлено, что реализация сопоставляемых концептуальных фрагментов в периферийных зонах осуществляется, главным образом, за счет когнитивных признаков интерпретационных полей упомянутых концептов с доминированием признаков информационной и утилитарной зон, слабо выраженными являются понятийно-денотативные и перцептивно-когнитивные свойства концептов SUCCESS и УСПИХ на уровне их

периферийной организации. Для определения существенности или несущественности расхождения между показателями объема конкретной периферийной зоны исследуемых концептов, используется формула критерия Стьюдента.

Ключевые слова: концепт, когнитивный признак, ближняя периферия, дальняя периферия, крайняя периферия.

Nowadays language concepts are studied by means of various approaches, among them linguo-cognitive (semantic-cognitive), linguo-cultural, logical, cultural, philosophical-semiotic approaches may be distinguished. Concepts as specific reality fragments in terms of their original ontological nature are discussed within psychomental, acciological, ethnocultural, pragmaregulatory planes or their synthetic variants. This piece of research relies upon the theoretical fundamentals of linguo-cognitive and psycholinguistic studies by A. Bandura, M. M. Boldyriev, W. Croft, D. Cruse, R. Langacker, Z. D. Popova, E. H. Rosch, I. A. Sternin, T. Y. Sazonova, L. Talmy, D. I. Terekhova, B. Weiner, A. A. Zalevska and oth. The *topicality* of the research is apparent in view of the current studies of conceptualized reality fragments within their psycholinguistic realization in language consciousness of communicators based on the data obtained after psycholinguistic experiments that study the peculiarities of realization of the above-mentioned fragments in communicators' cognitive consciousness further projected into the plane of collective language consciousness of a particular language community by means of associative verbal units.

So, the given paper deals with describing field stratification of SUCCESS and YCIIIX concepts via distribution of the cognitive features obtained after psycholinguistic experimental data analysis to the levels of the core-by, the distant and the back peripheries of the concepts under consideration by the criterion of their representativity and on the basis of Student's criterion used to determine the significance of percent indexes divergence between the periphery zones of the concepts considered.

The verbal associative reactions were provided by the American and Ukrainian speakers who participated in the psycholinguistic experiment carried out in 2010-2013 with 400 American and 400 Ukrainian respondents involved. The participants provided 3877 associative verbal reactions for words-stimuli of *success* and *ynix* (in particular, SUCCESS – 1969 units, YCIIIX – 1908 units). More information on the methodology (Zalevskaya 2001) and the participants of the above-mentioned experiment is given in the previously published papers, namely in (Kalinichenko 2015: 139-145; Kalinichenko 2015: 129-133) and oth.

Among the number of existing definitions to the notion of concept this paper relies on one suggested by Z.D. Popova and I.A. Sternin who represent Voronezh School of Linguistics (Voronezh State University, Russia) and view *concept* as a discrete mental well- structured model comprising the three main constituents which are perceptual-cognitive part, denotative part and interpretative zone that all constitute the macrostructure of the concept (Popova 2007). The concept reflects information about a particular phenomenon fixed by means of verbal units in social consciousness of a particular language community. The verbal associative data obtained via the psycholinguistic experiment were processed and generalized into cognitive features of the concepts considered according to the logico-semantic principle and by means of cognitive interpretation method (relying on the methodology of Z.D. Popova, I.A. Sternin (Popova 2007: 104-218; Chernyshenko 2011: 119-123). The cognitive features were then distributed between the nucleus and periphery zones of SUCCESS and YCIIIX concepts according to the representativity criterion and Student's criterion used further to measure the significance of percent indexes divergence between the periphery zones of the concepts discussed in the paper (Yerina 2009: 105-111).

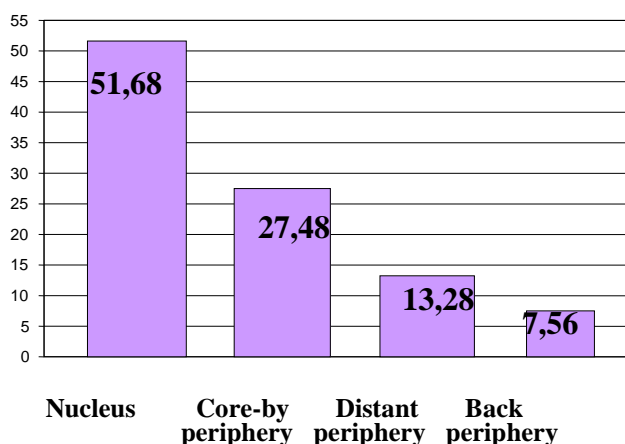

Fig.1 Field Stratification of SUCCESS Concept by the Psycholinguistic Experiment Results

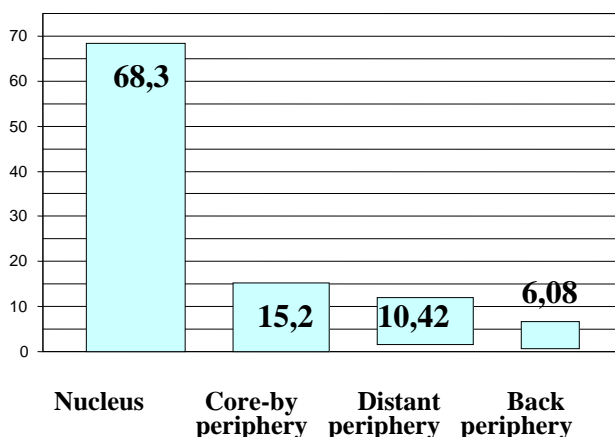

Fig. 2 Field Stratification of YCNIX Concept by the Psycholinguistic Experiment Results

The results of the analysis demonstrate the structure of the core-by periphery of SUCCESS concept to be more dimensional within its content plane comprising 19 cognitive features (27,48 % of verbal associative units) (Fig. 1) in contrast to YCNIX concept whose core-by periphery of is constituted by cognitive features (15,2 % of verbal associative units) (Fig. 2) which state the divergence between the middle percentage indexes of the parts considered to be insignificant due to Student's criterion (Table 1). The most representative cognitive features of SUCCESS and YCNIX concepts are “*SUCCESS is realized within job*” 49 (2,04 %), “*SUCCESS is realized within family*” 48 (2 %), “*SUCCESS is realized within relationships*” 47 (1,95 %), “*YCNIX репрезентується в освітній сфері*” 47 (2,04 %), “*YCNIX – це здоров'я*” 39 (1,7 %), “*YCNIX дає впевненість*” 40 (1,74 %) and oth. The core-by periphery cognitive features of the concepts considered claim this periphery part to be of informative, encyclopedic nature rather than pragmatic or denotative ones which appear to be apparently weak within the plane of the language consciousness of Americans and Ukrainians when conceptualizing the abstract phenomenon of success.

As for the distant periphery zones of the concepts discussed, they constitute 26 cognitive features (13,28 % of verbal associative units) (Fig. 1) for

SUCCESS concept and 20 cognitive features (10,42 % of verbal associative units) (Fig. 2) for УСПИХ concept. These zones are most vividly represented by the following cognitive features: *“The guarantee of SUCCESS is activity”* 19 (0,78 %), *“SUCCESS is personified in US business magnates”* 19 (0,78 %), *“SUCCESS lies within hard work”* 16 (0,66 %), *“Символом УСПИХУ є фінансовий магнат”* 18 (0,78 %), *“Символом УСПИХУ є посмішка”* 18 (0,78 %), *“УСПИХ – це задоволеність життям”* 15 (0,62 %) and oth. This periphery part of the concepts contrasted is more likely to be of acciological nature rather than perceptual-cognitive which appears to be much weaker. The divergence between the middle percentage indexes within the distant periphery part of the concepts is considered insignificant according to Student’s criterion (Table 1).

Back periphery part of SUCCESS concept constitutes 72 cognitive signs (7,56 % of verbal associative units) (Fig. 1), accordingly, back periphery part of УСПИХ concept is structured by means of 52 cognitive features (6,08 % of verbal associative units) (Fig. 2). Among them relatively the most representative cognitive features are *“The guarantee of SUCCESS is being competitive”* 7 (0,3%), *“SUCCESS is likened to start”* 7 (0,3%), *“SUCCESS is likened to sacrifice”* 6 (0,25%), *“SUCCESS is absence of mistakes”* (0,17%), *“SUCCESS is symbolized by food”* (0,17%), *“Запорукою УСПИХУ є активність”* 7 (0,3%), *“Свідченням УСПИХУ є гідна зарплатня”* 7 (0,3%), *“Символом УСПИХУ є герої кіно- і мультфільмів”* 6 (0,26%), *“Втіленням УСПИХУ є вітчизняні науковці в галузі медицини”* (0,17%), *“Втіленням УСПИХУ є президент”* (0,13%) and oth. These very zones in the periphery plane of the concepts under consideration prove to have strong informative-encyclopedic and perceptive-cognitive nature, whereas pragmatic and regulatory nature is apparently weak. According to Student’s criterion the divergence between the middle percentage indexes of the back periphery parts considered are insignificant (Table 1).

SUCCESS and YCPIX concepts prove to be ambivalent being constituted by a number of opposing cognitive features within their periphery parts. Ambivalence of the concepts considered is caused by the particular age-related, social, gender or mere subjective personal and individual peculiarities of American English and Ukrainian speakers. In contrast to YCPIX concept the concept of SUCCESS comprises more ambivalent cognitive features and is realized within the opposition of internal and external factors of a goal achievement (the so-called internal and external *causal attributions*) (Weiner 1982; Weiner 1985; Bandura 1993; Bandura 1997), such as *"SUCCESS is achieved through hardships"* 4 (0,17) vs. *"SUCCESS is the possibility not to struggle"* 1 (0,04 %), *"To achieve SUCCESS is simple"* 1 (0,04 %) where the idea of achieving success through hardships contradicts the idea of becoming a success without experiencing any difficulties. Within such cognitive features, as *"The guarantee of SUCCESS is activity"* 19 (0,78 %), *"SUCCESS lies within hard work"* 16 (0,66 %) vs. *"The guarantee of SUCCESS is luck"* 31 (1,28 %), *"SUCCESS depends on fate"* 13 (0,54 %) the idea of achieving a goal through one's activity and self-efficacy contradicts the idea of getting successful relying on luck and fate.

Similar ambivalent nature is observed within the following cognitive features realizing internal and external causal attributions of an agent: *"YCPIX – це везіння"* 89 (3,88 %) vs. *"YCPIX можливий через подолання перешкод"* 13 (0,57 %), *"YCPIX досягається через працю"* 1 (0,04 %), *"YCPIX досягається через боротьбу"* 1 (0,04 %). The periphery zones of SUCCESS concept also comprise the ambivalent cognitive features absent within the periphery part of YCPIX concept, namely those symbolizing success by means of drugs and those marking being not addicted to drugs an important condition for becoming a success: *"The symbol of SUCCESS is drugs"* 6 (0,25 %) vs. *"SUCCESS is no drug addiction"* 1 (0,04 %). Stronger ambivalence of

SUCCESS concept is manifested within the opposing ideas of a goal achievement as dependent and independent on an individual's nature in the cognitive features of *"SUCCESS depends on one's character"* 2 (0,08 %) vs. *"Achievement of SUCCESS does not depend on a person"* 1 (0,04 %). One's becoming a success is viewed as both significant and stupid for an individual in the cognitive features of *"SUCCESS is important"* 1 (0,04 %) vs. *"To achieve SUCCESS is stupid"* 1 (0,04 %).

So, in the paper under consideration field stratification of SUCCESS and YCPIIX concepts within their periphery aspect via distribution of the cognitive features obtained after psycholinguistic experimental data analysis to the levels of the core-by, the distant and the back peripheries of the concepts was carried out. The verbal associative reactions were provided by the American and Ukrainian speakers who participated in the psycholinguistic experiment conducted in 2010-2013.

The research has proved realization of the contrasted concepts in their periphery zones to occur due to the cognitive features of their interpretative fields (namely, their information and pragmatic subfields). The cognitive features which comprise the conceptual and denotative fields, as well as those comprising the perceptual and cognitive fields are much less vividly represented in the periphery organization of the concepts considered. The concept of SUCCESS is presumably viewed as more multidimensional in terms of its content layers in the linguistic consciousness of Americans comparing to YCPIIX concept in the Ukrainian linguistic consciousness due to the particular number of the cognitive features which constitute their core-by, distant and back peripheries. In the piece considered SUCCESS concept also appears to prove its stronger ambivalent nature in contrast to YCPIIX concept due to the number of opposing cognitive features within their content plane. In order to determine the significance of percent indexes divergence between the periphery zones of SUCCESS and YCPIIX concepts Student's criterion formula was applied.

REFERENCES

1. *Bandura A.* Perceived Self-efficacy in Cognitive Development and Functioning / A. Bandura // *Educational Psychologist*. — Washington: American Psychological Association Publishing House, 1993. — № 28. — P. 117–148.
2. *Bandura A.* Self-Efficacy. The Exercise of Control / A. Bandura. — N. Y. W. H. Freeman, 1997. — 604 p.
3. *Chernyshenko I. A.* Pro rezultaty eksperymentalnogo doslidzhennya kontseptu DRUZHBA / I. A. Chernyshenko // *Naukovi zapysky Kirovogradskogo derzhavnogo pedagogichnogo universytetu imeni V. Vynnychenka*. — Seriya: Filologichni nauki (movoznavstvo). — Kirovohrad: RVV KDPU, 2011. — Vyp. 95 (1). — S. 119–128.
4. *Croft W.* Cognitive Linguistics / W. Croft, D. Cruse. — Cambridge: CUP, 2004. — 356 p.
4. *Dirven R.* Cognitive Exploration of Language and Linguistics / R. Dirven, M. Verspoor. — Amsterdam, Philadelphia: Benjamins, 1998. — 300 p.
5. *Zalevskaya A. A.* Psikholingvisticheskiy podkhod k probleme kontsepta / A. A. Zalevskaya // *Metodologicheskie problemy kognitivnoy lingvistiki* [pod. red. I. A. Sternin]. — Voronezh: Izdatelstvo voronezhskogo gosudarstvennogo universiteta, 2001. — S. 36–44.
6. *Kalinichenko V. I.* Peryferiyni zony kontseptiv "Success", "Failure", "Ycnix", "Невдача" v amerykanskiy ta ukrayinskiy movniy svidomosti / V. I. Kalinichenko // *Collection of Articles in Philology (Linguistics)*, Mykhailo Kotsubynskiy Vinnytsia State Pedagogical University. — Vinnytsia: VSPU, 2015. — P. 139–145.
7. *Kalinichenko V. I.* Makrostrukturna kharakterystyka kontseptiv "Success", "Failure", "Ycnix", "Невдача" v amerykanskiy ta ukrayinskiy movniy svidomosti / V. I. Kalinichenko // *Collection of Articles in Philology (Linguistics)*, Odeskiy mizhnarodnyi humanitarniy universytet. — Odesa: IHU, 2015. — S. 129–133.
8. *Langacker R.* Consciousness, Construal and Subjectivity / R. Langacker // *Advances in Consciousness Research*. — Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 1997. — Vol. 1–2. — P. 49–75.
9. *Popova Z. D.* Kognitivnaya lingvistika / Z. D. Popova, I. A. Sternin. — Moskva: AST Vostok-Zapad, 2007. — 314 s.
10. *Rosch E. H.* Principles of Categorization / E. H. Rosch // *Cognition and Categorization*. — Hillsdale: Lawrence Erlbaum, 1978. — P. 24–47.
11. *Talmy L.* Toward a Cognitive Semantics / L. Talmy. — Cambridge, Massachusetts: The MIT Press, 2000. — Vol. I. — 564 p.
12. *Taylor J. R.* Linguistic Categorization: Prototypes in Linguistic Theory / J. R. Taylor. — London, N. Y.: Routledge, 1995. — 318 p.
13. *Terekhova D. I.* Osoblyvosti sprynyattya leksychnoyi semantyky sliv: psikholingvistychnyi aspekt / D. I. Terekhova. — K.: Vyd. Tsentr Kyivskogo natsionalnogo lingvistychnogo universytetu, 2000. — 244 s.
14. *Weiner B.* The Emotional Consequences of Casual Attributions / B. Weiner // *Affect and Cognition: the 17th Annual Carnegie Symposium on Cognition*. — Hillsdale: Erlbaum, 1982. — P. 185–210.
15. *Weiner B.* An Attributional Theory of Achievement Motivation and Emotion / B. Weiner // *Psychological Review*. — Princeton: American Psychological Association Publishing House, 1985. — Vol. 9. — № 4. — P. 548–573.
16. *Yerina A. M.* Teoriya statystyky / A. M. Yerina, Z. O. Palyan. — K.: Znannya, 2009. — 255 s.

Table 1

Middle and Total Indexes of Periphery Zones of SUCCESS and YCHIX Concepts (by the Psycholinguistic Experiment Results)

№	SUCCESS	Quantity		YCHIX	Quantity		Determination of Significance of Percent Indexes Divergence								
		absol.	relat.		absol.	relat.									
NUCLEUS							n1	n2	P	Q	Sed%	t	f	tkp	Conclusion
Mean value			5,74			6,21	2409	2294	0,06	0,94	0,0069	0,68	4701	1,96	insignificant
TOTAL		1245	51,68		1564	68,30			0,60	0,40	0,0143	11,62			significant
CORE-BY PERIPHERY							n1	n2	P	Q	Sed%	t	f	tkp	Conclusion
Mean value			1,45			1,38	2409	2294	0,01	0,99	0,0034	0,19	4701	1,96	insignificant
TOTAL		662	27,48		349	15,20			0,21	0,79	0,0120	10,25			significant
DISTANT PERIPHERY							n1	n2	P	Q	Sed%	t	f	tkp	Conclusion
Mean value			0,51			0,40	2409	2294	0,00	1,00	0,0020	0,56	4701	1,96	insignificant
TOTAL		319	13,28		239	10,42			0,12	0,88	0,0094	3,03			significant
BACK PERIPHERY							n1	n2	P	Q	Sed%	t	f	tkp	Conclusion
Mean value			0,11			0,12	2409	2294	0,00	1,00	0,0010	0,12	4701	1,96	insignificant
TOTAL		183	7,56		142	6,08			0,07	0,93	0,0074	2,01			significant

УДК 811.111'373.2

© О. В. Ковтун, О. С. Помазан
(Вінниця)

ВЛАСНЕ ІМ'Я У ХУДОЖНЬОМУ ТВОРІ ЯК ПЕРЕКЛАДАЦЬКА ПРОБЛЕМА

У статті досліджено основні стратегії і принципи перекладу власних назв, а також їх переваги та недоліки; визначено суб'єктивні та об'єктивні чинники, які впливають на вибір стратегій перекладу; з'ясовано труднощі передачі онімів в художньому творі; визначено етапи в перекладі власних імен, у результаті яких приймається рішення щодо способів їх реалізації на мову перекладу, обираються типи ономастичних відповідників і методи їх формування.

Ключові слова: власна назва, онім, значуща назва, художній текст, перекладацька стратегія.

О. В. КОВТУН, Е. С. ПОМАЗАН. ИМЯ СОБСТВЕННОЕ В ХУДОЖЕСТВЕННОМ ТЕКСТЕ КАК ПЕРЕВОДЧЕСКАЯ ПРОБЛЕМА

В статье исследованы основные стратегии и принципы перевода имен собственных, а также их преимущества и недостатки; определены субъективные и объективные факторы, которые влияют на выбор стратегий перевода; выяснены трудности передачи онимов в художественном произведении; определены этапы в переводе имен, в результате которых принимается решение о способах их реализации на язык перевода; избираются типы ономастических соответствий и методы их формирования.

Ключевые слова: имя собственное, оним, значимое название, художественный текст, переводческая стратегия.

Власні імена займають значне місце у складі лексики будь-якої мови. Вони слугують для найменування людей і тварин, географічних і космічних об'єктів різних класів, а також різних об'єктів матеріальної і духовної культури, мають яскраву національно-культурну семантику, оскільки їх значення безпосередньо пов'язане з історією, побутом, традицією, культурою того чи іншого народу.

З точки зору повсякденної практики переклад власних назв не є серйозною проблемою для перекладача. Така перекладацька трансформація часто здійснюється вельми умовно: як правило, ономастична лексика транскрибується, транслітерується з метою більш-

менш адекватної передачі звучання імені мовою оригіналу за допомогою алфавітної системи мови перекладу (Меркулова 2013: 54-75).

Проблеми в передачі власних назв виникають тоді, коли перекладач стикається з необхідністю відтворити в тексті перекладу семантично наповнені імена, а саме імена власні, що мають прозору внутрішню форму, історичну або культурологічну алюзивність, яскраву образність, тобто імена значущі (Газизова 2009: 45).

У сучасному перекладознавстві ще не сформований єдиний підхід до перекладу власних імен у художньому творі, хоча особливостям їх перекладу присвячені наукові роботи багатьох провідних вчених в галузі лінгвістики, а саме: В. С. Виноградова, І. С. Алексєєвої, Л. С. Бархударова, М. В. Бережної, Д. І. Єрмоловича, С. І. Влахова, С. І. Флоріна, Н. К. Гарбовського, А. Г. Гудманяна, В. І. Карабана, Т. Р. Кияка, І. В. Корунця, Ю. А. Рилова, С. Мармаріду, Л. Маніні та інших, а також українських дослідників власних імен в художньому тексті: Ю. О. Карпенка, В. Н. Михайлова, Є. С. Отіна та В. М. Калінкіна. Накопичений фактичний матеріал та емпіричні спостереження багатьох дослідників, розпорошені у численних публікаціях, зумовлюють потребу в узагальненні та створенні теоретичної концепції, яка могла б слугувати базисом подальшої наукової та перекладацької діяльності.

Художній твір – особлива сфера функціонування власних назв. Вони співвіднесені з реальною і зображуваною дійсністю, із сучасною літературною мовою і мовою художнього твору. Усі власні імена складають ономастичний простір. Склад, відбір і взаємодія власного імені з контекстом визначається законом жанру і художнім методом письменника. У кожного автора створюється свій унікальний ономастичний світ, що виражає художні ідеї письменника поряд з іншими засобами мовного стилю. Власні назви, вжиті в художньому тексті,

відрізняються від онімів, які використовуються в реальному житті, а отже мають відрізнитися і підходи до їх передачі іншою мовою. Будь-який онім, вжитий в творі, представляє собою частину авторського бачення тексту, а разом з тим, місця та ролі персонажа в цьому творі. Невірне тлумачення цього бачення чи неспроможність донести його до читача перекладу позначається на якості цілого перекладеного тексту.

Оніми можуть мати яскраво виражене смислове навантаження, незвичайний звуковий образ та прихований асоціативний фон. Вони повинні бути стилістично вірними і точними, мати характерний колорит, і авторську ідею. Тобто власні імена у творах художньої літератури відіграють специфічну роль, тим самим допомагаючи авторам ефективніше зобразити дійсність. В. С. Виноградов стверджував, що «в художньому творі немає небалакучих імен» (Виноградов 1971: 54). Кожне літературне ім'я отримує певне стилістичне навантаження, стає додатковим засобом характеристики персонажа, підсилює емоційне враження від усього твору.

Серед основних характеристик, які вирізняють оніми художнього тексту Ю. О. Карпенко вирізняє декілька суттєвих ознак:

1) вторинність літературної ономастики. Загальномовна система дає письменнику свої моделі і норми у відповідності до місця, часу і соціального середовища зображуваного;

2) літературна ономастика виникає на основі вільного творчого пошуку, вибору, який робить письменник у відповідності до жанру і стилю тексту – на відміну від природного і довгого історичного розвитку реальної ономастики в певному соціальному середовищі і мові народу. У літературної та реальної ономастики – різна причинна зумовленість появи;

3) літературна ономастика виконує стилістичну функцію. Власне ім'я в звичайній мовній комунікації слугує засобом розрізнення об'єктів, а

власне ім'я в художній мові цю диференційну функцію поєднує з естетичною, зображальною функцією і певним чином підпорядковується їй;

4) якщо реальна ономастика в цілому належить словниковому складу мови, її іменникам, топонімічному масиву, то літературна ономастика – це факт мовлення, і не просто мовлення, а мовлення художнього, оскільки функції власних імен в повсякденному і художньому мовленні абсолютно різні (Юшкова: 3).

До загальних ознак Ю. О. Карпенко додає ряд особливих для кожного окремого тексту: а) кожне ім'я композиційно значущого персонажа співвідноситься зі змістом цілого тексту, де воно є ключовим, а також із тематично однорідними чи контрастними рядами паралельних імен інших персонажів. Кожне ім'я персонажа, який бере участь у розвитку сюжету, асоціативно пов'язане з іншими групами дійових осіб, а вся система їхніх імен утворює ономастичну парадигму тексту, ядро поля ономастичного простору, в той час як інші засоби номінації дійових осіб у тексті ввійдуть до периферії цього поля; б) ономастичні засоби тексту і їх замісники представлені в дискурсі тексту, синтагматиці, де вони у тісній взаємодії з іншими словами мовної композиції тексту вживаються в розгорнутих контекстах як імена дійових осіб чи в рамках авторської прямої мови як характеристичні засоби стилю. Усі викладені особливості літературної ономастики є своєрідними універсаліями, властивими всім літературно-художнім текстам (Юшкова: 3).

В. С. Виноградов вважає, що власне ім'я – це реалія. Причиною цього є співвіднесеність власного імені з конкретним об'єктом, який воно інвентаризує, маркує, до якого прикріплює умовний ярлик, і встановлює сфері власних імен транскрипцію в якості основного перекладацького засобу. У мовленні воно називає дійсно існуючий або вигаданий об'єкт

думки, особу, єдину й неповторну в своєму роді. В кожному такому імені зазвичай міститься інформація про національну приналежність позначуваного ним об'єкта (Виноградов 1978: 124).

З іншого боку мовознавці С. І. Влахов і С. І. Флорін, вважають, що межі між деякими власними іменами і реаліями невиразні, – іноді вони взагалі відсутні, а іноді одна категорія переходить в іншу, і зарахувати дані слова до тієї чи іншої категорії можна (доволі умовно) лише спираючись на орфографію. Вони не схильні включати оніми в категорію реалій, а, виходячи з критеріїв теорії перекладу, розглядають їх як самостійний клас «безеквівалентної лексики», якому властиві свої ознаки і засоби передачі при перекладі, які, зрозуміло, нерідко співпадають із засобами перекладу реалій. З реаліями їх споріднює більшою мірою і яскраве конотативне значення, яке обумовлює спроможність передавати національний і/або історичний колорит, що, до речі, і змушує деяких авторів зараховувати їх до реалій (Влахов, Флорин 2006: 26).

Характеризуючи оніми як об'єкт перекладу, зазвичай вважають, що вони, як правило, перекладу не підлягають. Під цим мається на увазі, що для розуміння власної назви досить вказівки на те, що перед нами – ім'я або назва (цю функцію виконує в письмовому тексті заголовна буква). Але в деяких випадках для правильного розуміння і перекладу тексту недостатньо знати, що це слово – онім, і для розуміння смислової структури потрібна додаткова інформація (Ермолович 2001: 24).

Переклад власних імен на іншу мову – складна і багатогранна проблема. Вона пов'язана з численними непорозуміннями, курйозами, помилками. Справа в тому, що прагнення зберегти за об'єктом унікальне ім'я має на меті цілий ряд завдань. Але ці завдання не можуть бути реалізовані у всій повноті через низку об'єктивних обмежень, а також тому, що деякі з цих завдань в конкретних ситуаціях запозичення

суперечать іншим (Гарбовский 2004: 165). В цілому можна констатувати, що вибір тієї чи іншої можливості передачі власних імен, що зберегли певну семантику, тобто вибір транслітерації або перекладу, – обумовлений традицією, з якою не можуть не рахуватися перекладачі навіть у тих випадках, коли вони зустрічаються з вигаданими іменами або прізвищами.

У перекладознавстві термін «стратегія» використовується для позначення широкого спектру дій перекладача – від вибору тексту до вибору способу передачі певних мовних одиниць. Стратегію визначають як усвідомлений план вирішення конкретної перекладацької проблеми, яка виникає під час перекладу тексту або його фрагмента, одночасно акцентується увага на свідомому характері перекладу, на відміну від нестратегічних процесів (Ordudari 2007).

Більшість вчених до стратегій передачі власних назв відносять форенізацію і доместикацію. Першу стратегію трактують як процес наближення читача до оригіналу, прагнення зберегти лінгвістичні і культурні відмінності оригінального тексту. Її головна функція – введення нових стилів, висловлювань, засобів і прийомів в мову перекладу, збагачення національної культури через контакт з іноземною. Друга стратегія (доместикація) розглядається як процес наближення оригіналу до читача, прагнення зробити оригінал більш доступним і зрозумілим в приймаючій культурі. Розвиток вже існуючої в цільовій культурі літературної традиції – її головне призначення (Ребрій 2009: 218).

Досліджуючи реалізацію власних назв, А. П. Якимчук акцентує увагу на таких стратегіях їх передачі, як запозичення, узагальнення (власна назва відкидається, замість неї з'являється більш загальне поняття); запозичення і пояснення; заміна поняттям зі схожою функцією в контексті цільової мови; звернення до культури оригіналу, використання назви з культури

мови перекладу, виходячи з припущення, що читачеві перекладу воно може бути більш відоме, ніж те, що використано в оригіналі (Якимчук 2007).

На думку М. В. Бережної, стратегія роботи перекладача над передачею власних назв зводиться до тринадцяти етапів, в результаті яких приймається рішення щодо способів їх реалізації на мову перекладу, обираються типи ономастичних відповідників і методи їх формування. Так, на першому етапі роботи над передачею імен та назв перекладачу необхідно переконатися в тому, що перед ним власне ім'я або назва. На другому етапі потрібно встановити, до якого класу предметів належить це ім'я. Національно-мовна приналежність та інші характеристики сигніфіката встановлюються на третьому етапі. Четвертий етап передбачає визначення числа власного імені. На п'ятому етапі перекладачеві слід з'ясувати, чи має власна назва традиційні відповідники. Встановивши їх відсутність, на шостому етапі аналізується можливість його перенесення в переклад в оригінальному написанні. На сьомому етапі при неможливості прямої передачі необхідно вибрати метод передачі формальної подібності (транскрипція або транслітерація). Поряд із зазначеними методами на цьому етапі також може бути застосований метод транспозиції імені власного з ресурсів мови перекладу. Перевірка отриманого результату на милозвучність здійснюється на восьмому етапі. Дев'ятий етап присвячений перевірці відповідності на входження в синтагматичну і парадигматичну систему мови перекладу. На десятому етапі перекладачеві слід переконатися, чи збережена рівнозначність імені при передачі формально різних його варіантів. Перевірка збереження в перекладі аспектів значення власної назви виконується на одинадцятому етапі. На дванадцятому етапі перекладач встановлює, чи має власна назва внутрішню форму, і якщо так,

то визначає її актуальність. На тринадцятому етапі відбувається аналіз перекладу з точки зору його еквівалентності оригіналу (Бережна 2007: 64).

Відзначимо, що основні принципи перекладу власних назв були закладені ще В. С. Виноградовим у його фундаментальному дослідженні «Вступ до перекладознавства». Творчість у перекладі імен, на його думку, починається тоді, коли перекладач стикається з так званими смисловими (значущими, важливими, такими, що «говорять») іменами і прізвищами. Тоді ж виникає і перекладацька проблема, пов'язана з аналізом суті і функції значущих імен в тексті і способом їх передачі при перекладі. Виконуючи переклад власного імені, перекладач використовує одну з двох моделей:

- 1) чиста основа;
- 2) основа + ономастичний формант = власна назва (Виноградов 2001: 170).

Д. І. Єрмолович розмежовує поняття принципу відповідності і методу формування ономастичних відповідників. Вибір принципу залежить від змістовних, стилістичних і прагматичних складових тексту і умов комунікації. Засіб реалізації відповідного принципу відповідності називається методом формування ономастичних відповідників. Так, до принципів і методів вчений відносить: принцип звукової подібності (реалізується методом транскрипції), графічної подібності (метод транслітерації), адаптації до граматичної системи мови перекладу (метод морфограматичної модифікації); етимологічної відповідності (метод транспозиції), урахування історичної традиції (метод використання традиційного найменування), обліку внутрішньої форми (метод калькування) (Єрмолович 2001: 181).

А. Г. Гудманян виділяє п'ять основних способів, за допомогою яких іншомовні імена можуть бути включені в текст: 1) безпосереднє

включення іншомовної назви з оригінальною графікою в текст з іншого графікою (трансплантація); 2) залучення різних додаткових букв і відміток, коли звичайних засобів письма мови перекладу недостатньо; 3) автоматична заміна запозиченої назви буквами мови-перекладу (транслітерація); 4) переклад; 5) практична транскрипція. Перші два способи вчений вважає неприйнятними для передачі іншомовних власних назв засобами української графіки (Гудманян 2000: 26).

На вибір стратегії перекладу власного імені впливають не тільки суб'єктивні переваги перекладача, а й об'єктивні чинники, до яких Л. В. Коломієць відносить: цільову аудиторію перекладу і стан цільової полісистеми; кількість існуючих перекладів певного твору в цільовій літературі (адже потреба в форенізації виникає особливо гостро, коли створюється велика кількість адаптаційних перекладів, які збільшують відстань між читачем і оригіналом); функцію оригіналу в цільовій літературній полісистемі. Таким чином, на вибір стратегії можуть вплинути як лінгвістичні, так і екстралінгвістичні чинники, кожен з яких призводить до вибору того чи іншого методу (або декількох одночасно) на певному відрізку перекладу (Коломієць 2004: 386).

А. В. Федоров ділить можливості перекладу власних назв на чотири основних випадки: транскрипція, транслітерація, калькування, наближений переклад (Федоров 2002: с.124).

Згідно з думкою Т. А. Казакової, транскрипція – це формальне пофонемне відтворення вихідної лексичної одиниці за допомогою фонем мови, на яку перекладають». Транскрибування будується на основі пофонемної відповідності між двома мовами. Як відомо, склад фонем в різних мовах (навіть споріднених, таких, як індоєвропейські: англійська, французька, російська) не збігаються. У цих випадках в якості

відповідності обирається фонема найбільш близька за звучанням з фонетично подібних: наприклад, англ. *[h]* і рос. *[x]* (Казакова 2001: 39).

Транслітерацією дослідниця називає спосіб перекладу лексичної одиниці оригіналу шляхом відтворення вихідної лексичної одиниці за допомогою алфавіту мови, на яку перекладають, тобто це буквена імітація форми вихідного слова (Казакова 2001: 45-62). Цей спосіб перекладу має як переваги, так і недоліки. Перевагою транслітерації є її надійність. Транслітеруючи слово, що позначає щось малознайоме, недостатньо вивчене і зрозуміле носіям мови-перекладу, перекладач передає лише його звукову оболонку. Змістовна сторона слова розкривається тільки через контекст. Тим самим перекладач уникає тлумачення нового поняття і пов'язаного з цим ризику невірної інтерпретації. Недолік транслітерації як перекладацького прийому полягає у нездатності розкрити зміст нового поняття, або зміст буде зрозумілим лише приблизно.

Калькуванням Т. А. Казакова називає прийом перекладу лексичних одиниць оригіналу шляхом заміни її складових частин – морфем або слів (у випадку стійких словосполучень) – їх лексичними відповідниками в мові перекладу. Наприклад, *Lavender* – ‘Лаванда’, *Fluffy* – ‘Пушок’ (Казакова 2001: 54).

Сутність калькування полягає у створенні нового слова або сталого поєднання в мові перекладу, що копіює структуру вихідної одиниці. Воно дозволяє перенести в мову перекладу реалію за максимально повного збереження семантики. Однак збереження семантики не означає збереження колориту, оскільки частина слова або виразу передається засобами мови перекладу.

Л. К. Латишев виділяє наближений переклад – спосіб передачі безеквівалентної лексики, який полягає в тому, що для позначення іноземної реалії в мові добирається поняття, яке хоч і не співпадає

повністю з вихідним, але має значну семантичну схожість з ним і певною мірою здатне розкрити суть описуваного явища. Наприклад, поняття *Santa Claus* і *Дід Мороз* не можна вважати ідентичними, проте в ряді випадків вони можуть замінювати один одного при перекладі. Перевагою наближеного перекладу є його зрозумілість, оскільки реципієнт має справу зі звичними, добре йому знайомими поняттями (Латышев 2003: 64).

Крім чотирьох способів перекладу власних назв, запропонованих А. В. Федоровим, виділяють ще один – принцип етимологічної відповідності або транспозицію, суть якої полягає в тому, що власні імена в різних мовах, які розрізняються за формою, але мають спільне лінгвістичне походження, використовуються для передачі один одного. Принцип транспозиції стосується насамперед історичних і біблійних імен, а також імен монархів, наприклад: *Joseph* – ‘Йосип’, *Elizabeth* – ‘Єлизавета’, *John Paul* – ‘Іоанн Павло’ (Федоров 2002: 24).

В результаті аналізу теоретичного матеріалу з теми дослідження можна зробити висновок, що на сьогоднішній день ще не встановлено абсолютно точних правил перекладу власних назв у художніх текстах, адже повних еквівалентів на орфографічному, а тим більше на фонологічному рівні майже не буває, оскільки звуки того ж класу навіть в близькоспоріднених мовах досить відрізняються. Окрім того оніми, вжиті в художньому тексті відрізняються від онімів, які використовуються в реальному житті, а отже мають відрізнятися і підходи до їх передачі іншою мовою. Будь-яка власна назва, вжита в творі, є частиною авторського бачення тексту, а разом з тим, місця та ролі персонажа в цьому творі. Невірне тлумачення цього бачення чи неспроможність донести його до читача перекладу позначається на якості цілого перекладеного тексту.

З огляду на той факт, що при передачі власного імені на іншу мову велика частина його характеристик втрачається, можна стверджувати, що

перенесення оніма на інший лінгвістичний ґрунт може не тільки полегшити, але і утруднити ідентифікацію носія імені. Інколи хибно вважається, що власні імена перекладаються самі собою, автоматично. Результатом подібного формального підходу є численні помилки, різночитання, неточності в перекладі текстів і використанні іншомовних імен і назв. Тому для перекладача дуже важливо вибрати правильний спосіб перекладу онімів, щоб уникнути невиправданих смислових втрат при перекладі.

Отже, підхід до передачі авторських онімів різниться від загальних принципів відтворення власних імен. Значення та емоційна інформація, яка міститься в онімах, має бути виявлена. Власне ім'я вимагає від читача як оригіналу, так і перекладу розуміння внутрішньої форми і сприйняття її образності. Тому більшість авторських онімів підлягають відтворенню; транскрипцією не можна передати внутрішню форму, оскільки ім'я втратить свою значущість і не виконає відведену йому автором роль.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. *Бережна М. В.* Тринадцять етапів перекладу власних імен та назв / М. В. Бережна // Вісник СумДУ. Серія Філологія. – 2007. – Том 2. – С. 62–66.
2. *Виноградов В. С.* Проблема автора в художественной литературе // В. С. Виноградов. // О теории художественной речи. – М., 1971. – 118 с.
3. *Виноградов В. С.* Лексические вопросы перевода художественной прозы / В. С. Виноградов. – М.: Изд-во МГУ, 1978. – 350 с.
4. *Виноградов В. С.* Введение в переводоведение / В. С. Виноградов. – М.: Издательство института общего среднего образования РАО, 2001. – 224 с.
5. *Влахов С. И., Флорин С. П.* Непереводимость в переводе. – Изд. 3-е, испр. и доп. / С. И. Влахов, С. П. Флорин. – М.: Р. Валент, 2006. – 448 с.
6. *Газизова Л. В.* Трудности перевода имен собственных (на материале перевода романа Тони Моррисон «Песнь Соломона») / Л. В. Газизова // Вестник Челябинского государственного университета. – Филология. Искусствоведение. – 2009. – № 35 (173). – С. 42–47.
7. *Гарбовский Н. К.* Теория перевода: Учебник / Н. К. Гарбовский. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 2004. – 254 с.
8. *Гудманян А. Г.* Відтворення власних назв у перекладі: автореф. дис. д-ра філол. наук: 10.02.16. / А. Г. Гудманян. – К., 2000. – 40 с.
9. *Ермолович Д. И.* Имена собственные на стыке языков и культур / Д. И. Ермолович. – М.: Р. Валент, 2001. – 200 с.

10. Коломієць Л. В. Концептуально методологічні засади сучасного українського поетичного перекладу (на матеріалі перекладів з англійської, ірландської та американської поезії): монографія / Л. В. Коломієць. – К.: Видавничо-поліграфічний центр “Київський університет”, 2004. – 522 с.
11. Казакова Т. А. Практические основы перевода. English <=> Russian – Серия: Изучаем иностранные языки. – СПб.: «Издательство Союз», – 2001. – 320 с.
12. Латышев Л. К., Семенов А. Л. Перевод: теория, практика и методика преподавания / Л. К. Латышев, А. Л. Семенов. – М., 2003. – 192 с.
13. Меркулова Н. В. Исторические этапы эволюции французской ономастической системы / Н. В. Меркулова // Научный Вестник Воронежского ГАСУ. Серия: Современные лингвистические и методико-дидактические исследования. – 2013. – Вып. 2 (20). – С. 73–83.
14. Ребрій О. В. Системний підхід до вироблення стратегії перекладу / О. В. Ребрій // Вісник ХНУ. – Серія: Перекладознавство. – 2009. – № 848. – С. 215–220.
15. Федоров А. В. Основы общей теории перевода (лингвистические проблемы): Для институтов и факультетов иностранных языков. Учебное пособие, 5-е изд. / А. В. Федоров. – СПб.: Филологический факультет СПбГУ, 2002. – 344 с.
16. Юшкова Е. А. Имя собственное в контексте фантастического произведения [Електронний ресурс] / Е. А. Юшкова, Н. В. Лабунец. – Режим доступу: http://imena.org/name_fant.html
17. Якимчук А. П. «Лінгвокультурна комунікація як випробовування для перекладача» [Електронний ресурс] / А. П. Якимчук. – Харківський гуманітарний університет "Українська народна академія", 2007. – Режим доступу: <http://eprints.zu.edu.ua/2023/1/17.pdf>
18. Ordudari M. Translation Procedures, Strategies and Methods [Электронный ресурс] / M. Ordurari // Translation Journal. – V.11. – № 3. – 2007. – Режим доступу: <http://translationjournal.net/journal/41culture.htm>

Стаття надійшла до редакції 20.06.2016

UDK 811.112.2-11

© O. D. Kraievskaya
(Vinnytsia)

MODERN TRENDS OF CONCEPTUAL METAPHOR STUDY IN COGNITIVE LINGUISTICS

О. Д. КРАЕВСКАЯ. СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ДОСЛІДЖЕННЯ КОНЦЕПТУАЛЬНОЇ МЕТАФОРИ В КОГНІТИВНІЙ ЛІНГВІСТИЦІ

Стаття присвячена вивченню сучасних тенденцій дослідження концептуальної метафори в когнітивній лінгвістиці з точки зору міждисциплінарного підходу. Розглядається теорія метафори в когнітивній лінгвістиці, яка передбачає, що думка та пізнання, метафора та мова є сторонами єдиної неподільної структури, заснованої на доконцептуальних структурах тілесного досвіду. Вивчаються сучасні тенденції вивчення концептуальної метафори, пов'язані з міждисциплінарним підходом до впливу концептуальної метафори на когнітивні процеси, спілкування та міжкультурну взаємодію, а також концептуальну терапію. Розглядається проблема руйнівного впливу на підсвідомий процес поєднання концептів, що виявляється в інформаційній війні та тоталітарному дискурсі, та питання пошуку ефективної моделі когнітивного захисту. Вивчення взаємозв'язків між лінгвістичними, концептуальними та комунікативними вимірами метафори, що використовуються в різних категоріях дискурсів, може суттєво сприяти створенню спільного міжкультурного ментального простору та стати ефективною основою структурування міжкультурної комунікації та протидії концептуальним системам інформаційної війни, пропаганди та інших руйнівних явищ.

Ключові слова: концептуальна метафора, ментальний простір, теорія змішування концептів, інформаційна війна, умисна метафора.

О. Д. КРАЕВСКАЯ. СОВРЕМЕННЫЕ ТЕНДЕНЦИИ ИССЛЕДОВАНИЯ КОНЦЕПТУАЛЬНОЙ МЕТАФОРЫ В КОГНИТИВНОЙ ЛИНГВИСТИКЕ

Статья посвящена изучению современных тенденций исследования концептуальной метафоры в когнитивной лингвистике с точки зрения междисциплинарного подхода. Рассматривается теория метафоры в когнитивной лингвистике, которая предусматривает, что мысль и познание, метафора и речь являются сторонами единой неделимой структуры, основанной на доконцептуальных структурах телесного опыта. Изучаются современные тенденции изучения концептуальной метафоры связанные с междисциплинарным подходом к воздействию концептуальной метафоры на когнитивные процессы, общение и межкультурное взаимодействие, а также концептуальную терапию. Рассматривается проблема разрушительного воздействия на подсознательный процесс объединения концептов, которое выражается в информационной войне и тоталитарном дискурсе, и вопрос поиска эффективной модели когнитивной защиты. Изучение взаимосвязей между лингвистическими, концептуальными и коммуникативными измерениями метафоры, используемые в различных категориях дискурса, может существенно способствовать созданию общего межкультурного ментального пространства и стать эффективной основой структурирования межкультурной коммуникации и противодействия концептуальным системам информационной войны, пропаганды и других разрушительных явлений.

Ключевые слова: концептуальная метафора, ментальное пространство, теория смешивания концептов, информационная война, умысленная метафора.

Language is an integral part of cognition and it reflects the interaction of cultural, psychological, and communicative factors which can only be understood in the context of a realistic view of conceptualization and mental processing. Despite the fact that the blueprints of language are wired genetically into the human organism, their elaboration into a fully specialized linguistic system during language acquisition, and their implementation in everyday language use, are clearly dependent on experiential factors and inextricably bound up with psychological phenomena that are not specifically linguistic in character. Thus there is no valid reason to anticipate a sharp dichotomy between linguistic ability and other aspects of cognitive processing. For this reason, cognitive linguistics strives to integrate the findings of linguistics and cognitive psychology (Tsoneva-Mathewson 2009: 346–458).

The cognitive-linguistic theory of metaphor envisages thought/cognition and metaphor/language as the two sides of a single indivisible structure that is grounded in the preconceptual structures of our bodily experience – or, for some cases, in our cultural practices – and which gives rise to varieties of metaphorical expressions, conventional as well as novel (Al-Zahrani A. 2008: 50–82). Immergence and use of novel metaphorical expressions in modern informational era has been the focus of attention for decades.

George Lakoff and Mark Johnsen claim that human ordinary conceptual system, in terms of both thoughts and actions, is fundamentally metaphorical in nature. The scientists prove that concepts govern our thoughts and everyday functioning, structuring perception of the world and relation to it, thus defining people's everyday reality. It is essential to take into account that human conceptual system is stated to be only partially conscious and one of the ways to examine the system is to study the language they speak. George Lakoff and

Mark Johnsen claim that language is an important source of evidence for what the conceptual system is like (Lakoff, Johnsen 2003: 4).

According to cognitive linguists, metaphor is not just a matter of language as human thought processes in general are metaphorical. Human conceptual system is largely metaphorical, that is why it is reasonable to talk about metaphorical concepts or conceptual metaphors. Conceptual metaphors are set linguistic expressions which constitute a person's conceptual system and predetermine his/her attitude and actions towards an object or phenomena (Lakoff, Johnsen 2003: 4). Since the solution of dramatic and global communicative problems is given a high priority in the information era, the research of conceptual metaphors' influence on intercultural communication and information warfare is significant and urgent.

Cognitive linguistics has proven to be effective in studying and dealing with modern communication issues as it concentrates on language as a means of organizing, processing and conveying information as well as studies human experience and understanding reflected in language, questions the meaningfulness of human experience and means of its expression. Communication is studied by numerous disciplines under different angles for its importance has proved to be vital in the recent decades. The key concepts of this phenomenon have become the agenda of cognitive linguistics as it deals with world perception and reflection.

Modern trends of conceptual metaphor study in cognitive linguistics are connected with interdisciplinary approach to conceptual metaphor influence on cognitive processes, communication and intercultural interplay by means of conceptual metaphors, as well as its close relation to conceptual therapy.

Communication and culture are mutually effected and language is the means and medium of their coexistence and interplay. Language describes and fixes a wide range of communication processes and possible problems. The

social context of the modern global world consists of individuals of different ethnic, religious, social and educational background.

There are urgent democratic, technological, economic, peace and interpersonal imperatives for effective intercultural communication. Culture, cultural differences and intercultural communication are among the central aspects of modern life and discourse (Lustig 2010: 3).

Modern cognitive linguistics seeks to understand how people of different origin perceive the world around them and behave and talk in their native surroundings and out of their comfort zone in unfamiliar or untypical environment. Culture and language determine how people encode and decode messages, choose the medium of their transition and interpret the messages. One of the key tasks is to work out the framework for effective cross-cultural cooperation, based on understanding, search for common goals and loyalty to differences.

The purpose of the article is to explore modern trends of conceptual metaphor study in cognitive linguistics and outline the prospects of further research by means of cognitive linguistic framework.

Most things people do are structured by the concepts of the objects and phenomena they deal with; modern society has faced a number of complicated challenges in international and intercultural communication and even a very alarming phenomenon of information warfare – these challenges are to be scrupulously studied by a wide range of specialists of different spheres (cognitive linguistics among them) in order to revise concepts and strategies of communication and interaction. On this basis, intercultural and international communication can be viewed, experienced, carried out and talked about differently in future.

Leonard Talmy, one of the founders of cognitive semantics, in his work “Toward a Cognitive Semantics” claims that there is a set of crucial conceptual

domains, such as motion and location, space and time, attention and viewpoint, causation and force interaction. These are the parameters which structure conception by language and language what shapes and determines concepts (Talmy 2000: 12).

Unlike objectivist semantics, cognitive semantics adopts an experientialist account in which meaningful thought and reason make use of symbolic structures which are meaningful in themselves as they reflect not only the external objective reality but also the way this reality is perceived and conceived by the human beings (Tsoneva-Mathewson 2009: 346–458).

Mental space, as a key concepts of cognitive semantics is an an effective framework for intercultural communication structuring and resistance to destructive information war patterns. Mental space is a construct suggested by Gilles Fauconnier and defined as an idealized cognitive model. The scientist claims that meaning construction processes involve building mental spaces and creating mappings among them. This is the basic idea of Gilles Fauconnier and Mark Turner's blending theory in cognitive semantics (Fauconnier, Turner 2002: 6).

Conceptual blending theory claims that relations of elements are blended subconsciously and become ubiquitous in thought and language. The problem of destructive influence on this process, revealed in information warfare and totalitarian discourse, makes the search for effective cognitive defense pattern prior in cognitive linguistics.

According to the studies of conceptual structure of contemporary discourse, the concepts of WAR and PEACE are, as a rule, not divided in political totalitarian discourse, aimed at information warfare and totalitarianism, the concept FREEDOM is endowed with features that are not part of its structure at all. This type of discourse is close to religious as it is based on religious archetypes of consciousness such as “sacrifice”, “faith in bright

future”, “worship of the deity” etc. and misuses them for destructive reasons. A political leader is perceived as a deity, endowed with supernatural powers and outstanding qualities and at the same time unattainable for dialogue. In modern democratic discourse, the distance between the leader and the masses is reduced, while in the totalitarian regimes, this political distance deepens and thus predetermines the authoritarian nature of conceptualization, which underlines the unquestionable authority of its author. The purpose of this discourse is to make psychological pressure on communication partners, which includes verbal and extra-linking components of communication, and is usually accompanied by violation of the principle of courtesy, which points to authoritarianism of the discourse.

Important features of all concepts of modern destructive political discourse are abstractness, blurry of semantic meaning, the ability to rethink and replace other concepts by means of conceptual blending violation in conceptual metaphor formation. With the help of content and conceptual analysis it is possible to highlight basic concepts such as STRUGGLE and OUR CIRCLE. The concept of STRUGGLE is actualized by lexemes “fight”, “battle” and “war”.

It should be mentioned that the concept STRUGGLE is structured by constructing the opposition “native-stranger”, which is one of the basic cognitive categories in this type of discourse. The division of the world into “native” and “strange” has always been one of the most important cognitive operations in the process of human world comprehension. The role of the basic archetypal opposition, such as “good – evil”, “light – gloom”, “life – death” still remains extremely significant and widely used (Kalischuk 2011: 97).

Thus it is quite clear that violations in meaning structuring and conceptual metaphor formation, strongly enhanced by possibilities of modern global communication system, should be dealt with. Researches face the challenge of

interdisciplinary studies of complex problems of linguistic and psychological nature. The connection between cognitive linguistics and psychology reached another level in 2003 when Dedre Gentner and Susan Goldwin-Meadow published “Language in mind. Advances in the study of language and thought” (Gentner, 2003). Typology and language acquisition turned out to be companion processes because of language variation, which provides valuable perspectives that support the framework of cognitive linguistics.

It is significant that the study of intercultural communication peculiarities from the viewpoint of cognitive linguistics suggests a set of complex tools for interdisciplinary research and prompts to analyze key concepts of modern information war in order to find effective solutions of difficult conceptual and communication problems. Cognitive linguistics deals with intercultural communication problems on the level of general perception and individual interaction. Particularly important ideas for contemporary intercultural communication understanding can be found in Myron Lustig and Jolene Koester’s work “Intercultural communication: interpersonal communication across cultures” (Lustig 2010: 3) and in the book “Real Communication” by Dan O’Hair (O’Hair, 2012). Basic concepts contained in rules and skills of cross-cultural communication on interpersonal level can be researched in numerous and various situations presented by Bob Dignen in his profound work “Communicating across cultures” (Dignen, 2011). The author also suggests the model of flexible thinking aimed at meeting the needs of such type of communication.

In order to analyze key conceptual metaphors which have proven to be a hindrance to peaceful coexistence and understanding of different social groups and cultures, it is proper to identify them in the information streams of modern information warfare attacks.

Information warfare is a concept which implies usage and management of information and communication technology in pursuit of a significant advantage over an opponent. Modern information warfare includes collection of tactical information, making assurance concerning validity of the information and spreading of propaganda (or disinformation) in order to manipulate or demoralize. It is important to pay attention to the difference between tactical and strategic information. The strategic information concerns the aim one wants to achieve in the short or long term and corresponds to a person's needs. The tactical information is the one which is necessary and sufficient for the strategy implementation. Hence, information warfare includes search of modes of misleading in order to demoralize and manipulate.

It is reasonable to claim that artificial metaphorical concepts are constituents and key ingredients of the misleading process or propaganda. Metaphorical concepts in general are systematic, i.e. they form a conceptual network of metaphorical expressions and dramatically influence people's perception of metaphorical nature of reality and their activity in it. These concepts used to be based primarily on consistent reflection of individuals and common experience. Today, the mechanism of propaganda and aggressive information behavior in combination with the global net of communicative ties enable creation and quick spreading of artificial metaphorical concepts, which are mendacious, false and dangerous. Artificial metaphorical concepts are created by means of purposeful manipulation with truthful and false facts for the sake of dramatic and systematic influence on people's world perception by effecting basic human instincts. The aggressive information behavior is revealed in powerful and constant development of false conceptual networks made of deceitful conceptual metaphors.

Contemplating on the nature of metaphor, Raymond W. Gibbs claims that much empirical evidence, from a variety of experimental paradigms, clearly

demonstrates that people infer embodied understandings of abstract words and cross-domain mappings are often inferred during verbal metaphor interpretation. It is also stated that lexical disambiguation processes are a critical part of linguistic understanding and have a significant role in online verbal metaphor interpretation. Embodied roots of metaphorical source domains are routinely activated as part of people's ordinary interpretations of metaphorical discourse, including verbal metaphors that are categorized as being "non-deliberate". Raymond W. Gibbs emphasizes that non-deliberate metaphors cannot be entirely understood via lexical disambiguation processes without any activation of their conceptual metaphorical roots (Gibbs, 2015).

Thus it is important to distinguish artificial metaphorical concepts and non-deliberate ones, as artificial metaphorical concepts are consciously false, misleading and systematic (forming a conceptual network of metaphorical expression) units, which dramatically and destructively influence people's perception of metaphorical nature of reality and their activity in it. Non-deliberate metaphorical concepts have strong embodied roots of metaphorical source domains and are routinely and unconsciously activated as part of ordinary interpretation of metaphorical discourse.

A bright example of artificial (created intentionally to mislead) and completely false (without grounding on true facts and experience) conceptual networks of metaphors connected with the idea of so-called modern fascism in Ukraine. According to its definition, fascism is a form of radical authoritarian nationalism, which is characterized by dictatorial power, as well as forcible suppression of opposition, control of commerce and production. It is widely assumed, that fascism rejects the idea that violence is always negative in nature, as it presents political violence, war, and imperialism as the way to achieve national rejuvenation. Modern Ukraine, on the contrary, is facing military

aggression and has to protect its sovereignty, independence and democratic course.

Informational aggression is accompanied by propaganda, which is performed by means of propagandist loaded language – emotive language aimed at influence by appealing to emotion and stereotypes and doesn't imply logic and reasoning. Modern problems in intercultural communication and information warfare emphasize the importance of critical thinking approach to conceptual metaphors perception. It is essential to make common human values the basis of world perception and conceptualization.

Among the basic concepts and conceptual metaphors concerning modern intercultural communication are “overcoming barriers”, “communication problems”, “different social, ethnic, religious and educational backgrounds”, which emphasize differences between people from various cultures. It is reasonable to claim that such an approach to the topic of intercultural communication has not proved to be effective in finding common values, following common principles of humanity and appreciating life of every person. To get rid of “barriers” and “problems”, based on “different social, ethnic, religious and educational backgrounds”, it is crucial to find and intensively discuss a whole set of unifying concepts like “every life appreciation approach”, “mutual intercultural respect”, “common goals and values”, “history truthful analysis and acceptance” etc.

One of the latest most significant works in conceptual metaphor study, which can enhance and contribute to the process of resistance to false conceptual metaphors, is “A variational approach to deliberate metaphors” by Dennis Tay (Tay, 2016). It explores inter-relationships between the linguistic, conceptual, and communicative dimensions of metaphor. Dennis Tay examines deliberate metaphor across four contrasting discourse categories of psychotherapy talk, news articles, popular science articles, and political speeches. Metaphor units

are sampled under the variables direct/indirect, novel/conventional, deliberate/non-deliberate and divided into different categories. The hierarchical log-linear analysis of the units enables the author to identify significant interaction effects. Dennis Tay also identifies the following categories of deliberate metaphor features: elaboration, signal, analogy, stark novelty, topic-triggering, and repetition, which, in his opinion, demonstrate diverse strategic ways in which deliberateness is constructed across the above mentioned discourse categories.

Thus, the study of inter-relationships between the linguistic, conceptual, and communicative dimensions of metaphor used in various discourse categories can significantly contribute to the creation of a common intercultural mental space and become an effective framework for intercultural communication structuring and resistance to information war conceptual systems, propaganda and other destructive phenomena.

REFERENCES

1. *Al-Zahrani A.* Darwin's Metaphors Revisited: Conceptual Metaphors, Conceptual Blends, and Idealized Cognitive Models in the Theory of Evolution / Abdulsalam Al-Zahrani – Binghamton University, Metaphor and Symbol – № 23, 2008 – P. 50–82.
2. *Dignen B.* Communicating across cultures / *Bob Dignen* – Cambridge : Cambridge University Press, 2011 – 96 p.
3. *Fauconnier G., Turner M.* The Way We Think / Gilles Fauconnier, Mark Turner. New York : Basic Books, 2002 – 440 p.
4. *Gentner D., Goldwin-Meadow S.* Language in mind. Advances in the study of language and thought // Dedre Gentner, Susan Goldwin-Meadow – Cambridge, MA: MIT Press, 2003 – 528 p.
5. *Gibbs R. W.* Does deliberate metaphor theory have a future? [Electronic resource] / Raymond W. Gibbs – Journal of Pragmatics, 2015. – Access mode : // <http://dx.doi.org/10.1016/j.pragma.2015.03.016>
6. *Kalischuk D.* Conceptual structure of contemporary totalitarian discourse (based on the works by F. Castro and W. Chavez) / Kalischuk Diana – Scientific notes of the Taurida National University named after. V Vernadsky, № 3, 2011 – P. 96 – 101.
7. *Lakoff G., Johnsen M.* Metaphors we live by / George Lakoff and Mark Johnsen. – London: The university of Chicago press, 2003 – 276 p.
8. *Lustig M.* Intercultural competence: interpersonal communication across cultures / Myron W. Lustig, Jolene Koester – Boston : Pearson Education, 2010 – 395 p.
9. *O'Hair D.* Real Communication / Dan O'Hair, Mary Wiemann, Dorothy Imrich Mullin, Jason J. Teven – Boston, New York: Bedford / St. Martin's, 2012 – 642 p.

10. *Talmy L.* Toward a Cognitive Semantics / Leonard Talmy. – Cambridge: MIT Press, 2000 – 560 p.
11. *Tay D.* A variational approach to deliberate metaphors/ Dennis Tay – Cognitive Linguistic Studies, Volume 3, Issue 2, 2016 – P. 277 – 298.
12. *Tsoneva-Mathewson S. T.* Cognitive linguistics [Electronic resource] / S. T. Tsoneva-Mathewson – St. Andrews University, Scotland, UK. – Access mode : <http://www.eolss.net/sample-chapters/c04/e6-91-12.pdf>

Стаття надійшла до редакції 08.06.2016

УДК 811. 111' 42

© М. М. Юрковська
(Вінниця)

ВЕРБАЛЬНІ ЗАСОБИ КОМІЧНОГО ЕФЕКТУ НА ЛЕКСИЧНОМУ РІВНІ В КРЕОЛІЗОВАНОМУ ТЕКСТІ АНГЛОМОВНОЇ АНІМАЦІЙНОЇ КОМЕДІЇ

Подана стаття відображає результати виконаного дослідження особливостей передачі вербальної інформації в сучасних анімаційних фільмах, статус яких змінився за останні десятиліття. Виявлено, що комічний ефект досягається грою, яка забезпечується арсеналом різнорівневих лінгвостилістичних засобів, яка охоплює всі прошарки тексту. Проаналізовано лінгвостилістичні засоби та прийоми створення гумору та комічного ефекту на лексичному рівні. Описано найбільш характерні для лексичного рівня тексту сучасної англомовної анімаційної комедії мовні явища та прийоми створення комічного.

Ключові слова: анімаційна комедія, комічний ефект, мовна гра, креолізований текст, семіотично гетерогенний текст, лексичні засоби.

М. Н. ЮРКОВСКАЯ. ВЕРБАЛЬНЫЕ СРЕДСТВА КОМИЧЕСКОГО ЭФФЕКТА НА ЛЕКСИЧЕСКОМ УРОВНЕ В КРЕОЛИЗОВАННОМ ТЕКСТЕ АНИМАЦИОННОЙ КОМЕДИИ

Данная статья отражает результаты выполненного исследования особенностей передачи вербальной информации в современных анимационных фильмах, статус которых изменился за последние десятилетия. Выявлено, что комический эффект достигается игрой, которая обеспечивается арсеналом разноуровневых лингвостиллистических средств, которая охватывает все уровни текста. Проанализированы лингвостиллистические средства и приемы создания юмора и комического эффекта на лексическом уровне. Описаны наиболее характерные для лексического уровня текста современной англоязычной анимационной комедии языковые явления и приемы создания комического.

Ключевые слова: анимационная комедия, комический эффект, языковая игра, креолізований текст, семиотически гетерогенный текст, лексические средства.

Актуальність статті обумовлена неослабним інтересом сучасної лінгвістичної науки до семіотично гетерогенних текстів, чисельність та різноманіття яких зростає із року в рік. Поєднання елементів різних семіотичних систем поширюється під впливом віртуальної комунікації, що реалізується у вигляді гіпертексту, в умовах нових технологічних можливостей. Природним залишається прагнення лінгвістів всебічно дослідити такі тексти та описати їх різновиди, структуру, особливості

функціонування в соціумі, семантично значущі компоненти, засоби виразності, розробити термінологічний апарат. Актуальність також визначається необхідністю продовжувати вивчення та опис засобів створення комічного, опису їх взаємодії з візуальним компонентом семіотично ускладненого тексту.

Проблема вивчення реалізації гумору та комічного в текстах з невербальним компонентом є актуальною, що, вочевидь пов'язано зі збільшенням ролі невербальних компонентів у комунікації та її подальшою візуалізацією, і вже порушувалась в працях вітчизняних та зарубіжних дослідників (Ю. С. Чаплигина, 2002; Т. А. Васильченко, 2005; Т. И. Шатрова, 2005; О. В. Мишина, 2007; К. Л. Бондаренко, 2009; М. М. Юрковська, 2011). Водночас питання ролі та функціонування лінгвостилістичних засобів та прийомів створення комічного ефекту на окремих рівнях текстів анімаційних комедій окремо не висвітлювалося.

Подана стаття має на меті детальніше зупинитися на вербальних засобах досягнення комічного ефекту в креолізованому тексті сучасної англomовної анімаційної комедії, зокрема на лексичному рівні.

З лінгвістичної точки зору анімаційний фільм визначено як складну семіотичну структуру, що є різновидом креолізованих (полікодових) текстів. Зміст анімаційного тексту утворюється комбінацією семіотично гетерогенних знаків: вербальних, які утворюють лінгвістичну систему фільму (персонажне, авторське, закадрове мовлення, спів, титри, заголовки, написи, назви вулиць, міст тощо, які є частиною світу речей фільму), та візуальних, які складають нелінгвістичну систему анімаційного фільму (природні шуми, музика, візуальні образи, рухи персонажів). Вербальна та візуальна складові анімаційного тексту організовані відповідно до задуму автора чи групи авторів і запрограмовані на створення єдиного логічного змісту.

Анімаційний фільм як жанр кіномистецтва впродовж свого розвитку зазнав істотних змін, зберігши своє інваріантне комічне ядро. Відтак сучасні анімаційні фільми, окрім візуальності, демонструють динамічність, інтерактивність та інтертекстуальність, викликають інтерес з точки зору особливостей передачі вербальної інформації. Гумор виникає не лише на ситуативному рівні (коли ситуація, в яку потрапляють персонажі, є сама по собі кумедною), як це було раніше, але й однаковою мірою лінгвостилістичними засобами. Особливо в повнометражній анімації (сімейних анімаційних комедіях) саме вербальний гумор найчастіше викликає сміхову реакцію глядача.

Анімаційна комедія акумулює риси, притаманні комедійному жанру в цілому та розглядається як ігровий мовленнєвий твір. Вербальні комічні ситуації (жарти, “уколи”, гумористичні діалоги-двобої – елементи вербального гумористичного дискурсу) та невербальні (кумедні недоладні анімаційні зображення трюки, пародії – елементи візуального дискурсу комічного), з яких утворюється простір анімаційної комедії, відображаються у специфічних формах (сценаріях) та виражаються мовленнєвими засобами у взаємодії з візуальними. Поведінка персонажів, які потрапляють в кумедні обставини, супроводжується комічним використанням мови, зокрема мовностилістичними прийомами, які об’єктивують навмисно неясне, одноманітне, абсурдне, невиправдано емоційне, поширене мовлення персонажів та сприяють створенню кумедних і недоладних образів.

Глибинним механізмом досягнення комічного ефекту в анімаційній комедії є гра, що забезпечується арсеналом різнорівневих лінгвостилістичних засобів, та принцип інконгруентності, що охоплює всі прошарки тексту. В поданій статті ми аналізуємо засоби, що забезпечують мовну гру на лексичному рівні.

Поширеним засобом комічного в анімаційних комедіях на лексичному рівні є повтор. С. І. Походня пояснює це тим, що внаслідок повторення слово чи фраза з кожним разом може набувати виразності та додаткових значень (Походня 1983: 86). Повтори поділяються на стилістично виправдані та не виправдані. Останні можуть розцінюватися як помилка, недолік мовлення, а перші сприймаються як навмисна одноманітність, тобто певний прийом, що надає додаткових значень мовленнєвій одиниці.

Далі розглянемо приклади з досліджуваних анімаційних комедій, в яких повтори використовуються з ігровою метою і є прийомом створення гумору.

В анімаційній комедії *Shark Tale* гумор виникає внаслідок “жонгливання” словом *what* у діалозі між персонажами Доном Ліно (підводним мафіозі) та Сайксом (пересічною рибою):

(1) *Don Lino: I bring you in here, look you in the eye, tell you what's what, and what?*

(2) *Sykes: What?*

(3) *Don Lino: What “what”?*

(4) *Sykes: You said “what” first.*

(5) *Don Lino: I didn't say what, I asked you what.*

(6) *Sykes: You said “And then, what?” I said “What?”*

(7) *Don Lino: No, I said “what what”, like what what?*

(8) *Sykes: You said “what” first ... (Shark Tale)*

Повтор у розмові спровокований Сайксом, який, подібно до інших мешканців підводного міста, кориться місцевому мафіозі Дону Ліно і, щоб відтягнути з'ясування стосунків, вдається до хитрощів (2, 4, 6, 8), «зачепившись» за слово *what*, що додає цьому діалогу абсурдності і сприймається глядачем гумористично.

У надто емоційному мовленні, повтори трапляються, коли мовець не здатний опанувати себе. Такі повтори від початку не передбачають сміхової реакції (тобто не розраховані на комічний ефект), хоча ненавмисно можуть ставати джерелом гумору. У комедійному дискурсі, зокрема в анімації, часто зустрічається штучне емоційне мовлення у формі передражнювання, що здебільшого розраховане на дитячу аудиторію і відтак є одним із прийомів комічного. Один із таких прикладів знаходимо в анімаційній комедії *Bee Movie*, за сюжетом якої бджолам суворо заборонено спілкування з людьми. Головний герой комедії – сміливець та бунтівник Барі, порушує заборону, чим спричиняє бурхливу емоційну реакцію свого приятеля – законослухняного Адама: *Humans! Humans! I can't believe you were with humans! Giant scary humans! What were they like?* Повтор *humans* в цьому випадку передає семантику перебільшеного страху мовця, що при підтримці візуальним рядом, створює гумор. Репліка Барі у відповідь має на меті висміяти невиправданий страх і містить комедійне передражнювання, в основі якого лежить повтор *crazy*: *Huge and crazy! They talk crazy, they eat crazy giant things. They drive around real crazy!*

Приклад емоційного мовлення, що стає приводом кумедності персонажа, знаходимо в анімаційній комедії *Madagascar-2*:

Melman: I love you, Gloria! I always have! Like you love the beach! Or a good book. Or the beach...

Приводом до гумору стає схвилюваний стан персонажа – жирафи Мелмана. Ступінь його закоханості передається браком слів для порівнянь і на мові втілюється через тавтологію – лексичний повтор *the beach*.

Ми вже зазначали, що контекстно невиправдана емоційність персонажного мовлення виглядає кумедною і є підґрунтям для створення гумору. Водночас емпатичність у мовленні жіночих персонажів часто зворушує, розчулює, навіть може певним чином прикрасити мовний імідж

персонажа, а у мовленні чоловічих персонажів, навпаки, є приводом для кепкувань. Один із таких прикладів знаходимо в анімаційній комедії *Antz*:

Z: It was horrible... a massacre, a massacre upon a massacre. First we massacred them, then they massacred us, then it was halftime.

Надмірно збуджений, емоційний стан мовця реалізується у навмисному повторі однокорінних лексем – поліптоті. В нашому випадку йдеться про дещо штучні характеристики, що зрозуміло із сюжету.

Ще один приклад втілення емоційного мовлення через поліптот знаходимо в анімаційній комедії *Cars*:

McQueen: Wohho!!! You scared me. You gotta be careful.

Sally: I scared myself scaring you scaring me.

McQueen: I mean, I wasn't like "scared" scared.

В межах цього мікродіалогу повторюється дієслово *scare* в різних граматичних формах *scared*, *scaring*, що сприймається глядачем не як помилка, а як сміховий сигнал. Тут, як і в попередніх прикладах, багаторазове повторювання лексичної одиниці є маркером емоційного стану мовців. МакКвін та Салі відчувають, що подобаються один одному, і ніяковіють, а незграбна вербальна та невербальна поведінка є цьому підтвердженням та смішить.

В анімаційній комедії *Shark Tale* комічної тональності набуває повтор з акцентом на співзвуччі повторюваних лексичних одиниць.

Oscar: And I'm a Sharkslayer, so we can't be seen together. You dig, dog?

Lenny: Dig. Dog.

Oscar: Dog dig. Dig dog. Yeah, yo diggy dog.

Комізм ситуації здебільшого досягається через фонові знання глядача, зокрема є результатом упізнавання. Прототипом анімаційного персонажа Оскара є відомий голівудський актор, в минулому співак-репер Уіл Сміт, який відповідно і озвучував героя. Глядач впізнає в образі Оскара риси

голлівудської зірки. Відтак Оскар у комедії також повстає репером, демонструючи типову невербальну (жести, рухи) та вербальну поведінку реперів (сленг). Зокрема, в його лексиконі дієслово *dig* має відмінне від словникового значення – ‘розуміти, про що йдеться; бути в курсі’. Але співрозмовник, як видно, цього не знає, що й закінчується мовним конфузом.

У мовленні, перевантаженому елементами форми та змісту, надмірна поширеність зазвичай розцінюється як недолік, але у комедійному тексті може створювати підґрунтя для гумору.

Основним прийомом у навмисному просторікуванні є ампліфікація. Це нагнітання однорідних за змістом чи формою одиниць: синонімів, гіпонімів, порівнянь, епітетів та перифраз, однакових за довжиною слів чи фраз з метою експресивного посилення (Москвин 2006: 397). Комічний дискурс сучасної анімації не є виключенням, прийом ампліфікації широко використовується з метою створення комічних мовних образів та комічних висловлювань. Розглянемо приклад навмисно поширеного речення, втіленого через фігуру ампліфікації з анімаційної комедії *Cars*:

Sheriff: Gentlemen, this will be a one-lap race. You will drive to Willy's Butte, go around Willy's Butte and come back. There will be no bumpin', no cheatin', no spittin', no bittin', no road rage, no maimin', no oil slickin', no pushin', no shovin', no backstabbin', no road-hoggin' and no lollygaggin'.

Тут комічний ампліфікаційний ряд створюється використанням ізоколону, коли накопичуються слова, словосполучення чи фрази приблизно однакової довжини, і тавтологічним повторенням однорідних за змістом одиниць.

В наступному прикладі з анімаційної комедії *Valiant*, ампліфікаційний ряд подовжується нанизуванням синонімів — плеоназмом.

Dove1: How did you not find us?

Valiant: Well, there was the plane and the explosion. And this gleaming and bleeding. More screamings and beggins and cryings, whinings, winging, yelling, boohooing.

Dove 1: Enough about that.

Надлишок синонімів в цьому прикладі не покликаний додати суттєвої інформації, але сигналізує про ігровий характер повтору.

В гумористичному дискурсі анімації цікавим з точки зору створення комічного ефекту є прийом еквівокації, що полягає у підміні лексичного значення. Наприклад, в одному із епізодів анімаційної комедії *Shrek-2* обіграється комунікативна ситуація «знайомства з батьками нареченої». Про схвилюваний та розгублений стан мовців сигналізує прийом еквівокації, який разом з фігурою підхвату створює яскравий експресивний ефект:

Shrek: Happy now? We came. We saw them. Now let's go before they light the torches.

Fiona: They're my parents.

Shrek: Hello? They locked you in a tower.

Fiona: That was for my own ...

Harold: Good! Here's our chance. Let's go back inside and pretend we're not home.

Lillian: Harold, we have to be ...

Shrek: Quick! While they're not looking we can make run for it.

Fiona: Shrek, stop it! Everything's gonna be ...

Harold: A disaster! There is no way ...

Lillian: You can do this.

Shrek: I really ...

Fiona: Really ...

Shrek: don't ... want ... to ... be ... Here!

Fiona: Mom ... Dad ... I'd like you to meet my husband ... Shrek.

Розмова побудована таким чином, що недовисказана кінцівка кожної репліки, ніби підхоплюється наступним із співрозмовників і розпочинає його репліку.

В іншому епізоді тієї ж анімаційної комедії, еквівокація виникає у комунікативній ситуації сварки подружжя і є підґрунтям іронії:

Shrek: Oh, great, more relatives!

Fiona: She's just trying to help.

Shrek: Good! She can help us pack. Get your coat, dear. We're leaving.

Дієслово *to help* має однакове значення в обох репліках, але вживається стосовно різних речей. Дружина, на відміну від свого чоловіка, має на увазі допомогу своєї родички у сімейних питаннях, тоді як Шрек, підміняє об'єкт допомоги, категорично відхиляючи будь-які втручання з її боку.

Чистота літературного мовлення передбачає відсутність в ній діалектизмів, жаргонних та просторічних слів, проте в комічному дискурсі вони можуть бути стилістично виправданими.

Саме свідомим порушенням унормованої чистоти стилю є макаронічне мовлення — хаотичне змішування різномовних слів. До макаронічного стилю часто вдавалися автори комедій, зображаючи фатів та чепурунів, які з претензією на особливу витонченість вживали у звичайному мовленні французькі слова, що звучали цілком недоречно (Кутоян 2007: 111). В досліджуваних анімаційних комедіях маємо приклади використання макаронічного мовлення для створення кумедних образів, якими можуть бути, наприклад, іноземці чи пихаті персонажі.

В анімаційній комедії *Cars* макаронічне мовлення, стало влучним доповненням у створенні завершених смішних образів італійських малогабаритних автівок (*uno, due, tre, quattro*):

Luigi: Oh Hohoho. My friend Guido, he dream to give a real racecar a pit stop.

Guido: Pit stop.

McQueen: Aa, haha. The race is only one lap, guys. Uno lappo! Don't need any help. I work solo mio.

Luigi: Fine. Race your way.

McQueen: No pit stoppo. Comprendo?

Guido: OK.

Luigi: Hohoho. On your mark, get set. Uno for the money, due for the show, tre to get ready, any quattro to ...

Якщо в мовленні Луїджі та Гвідо італійські слова це випадкові фрагментарні вкраплення, які вказують на походження та підкреслюють національний колорит персонажів, то в мовленні МакКвіна вони вживаються навмисно і показово. Усвідомлюючи, що його співрозмовники добре розмовляють англійською і розуміють його, МакКвін додатково замінює англійські слова італійськими еквівалентами, аби продемонструвати співбесідникам-італійцям свою зверхність.

В анімаційних комедіях *Madagascar* (1) та *Madagascar-2* (2) прийом навмисної заміни рідномовних слів іншомовними еквівалентами був використаний для створення кумедних образів пінгвінів:

1) Penguin: You, quadropaint. Sprecken Sie English?

Marty: I sprecken.

2) Penguin: Problemo solved. Sir. we may be out of fuel. (...) Correctamundo! Because I decided to.

Такими граматичними макаронізмами, насправді створюється протиріччя візуальному образу. Морські птахи пінгвіни в анімаційній комедії зображаються невеликими, недалекоими, але пихатими та до абсурду сміливими, що в мові підтримується вище зазначеним прийомом.

В одному із епізодів в анімаційній комедії *Shark Tale* знаходимо приклад використання недоречних іронічних інтерпретацій та пояснень, що служить джерелом гумору:

Oscar: Why did you do that?

Lenny: I'm sorry.

Oscar: No. "Sorry" is when you step on somebody's fin at the movies. "Sorry" is when you say, "When is the baby due?" and turn out the person's just fat. This is as far away from sorry as you could possibly get.

Зрозуміло, що такі дефініції для слова *sorry* відсутні у словнику. Такий прийом є близьким до перифрази в її роз'яснювальній функції; тут роз'яснення є жартівливим.

Перифраза являє собою описовий зворот для заміни якого-небудь загального найменування. В анімаційній комедії *Madagascar-2* маємо приклад, коли перифраза у мовлені персонажа стає джерелом гумору:

(1) Gloria: Moto Moto before things get too serious, well ... was wondering if I were to for example stay hereI'd like to ask you...

(2) Moto Moto: Let your candy lips bring the messages to my ear canal.

У репліці бегемота Мото Мото флірт виявляється у прагненні справити позитивне враження на партнерку та закласти основу для успішних взаємовідносин. Для більшої романтичності Мото Мото прикрашає свою репліку перифразою *ear* → *ear canal*. У стилістиці така перифраза відома як поетична та використовується у художньому мовленні з декоративною метою. В контексті цієї розмови вона, звичайно, звучить кумедно.

В анімаційній комедії *Monsters* комічність висловлювання виникає внаслідок використання граматики англійської мови, зокрема неозначеного артикля у стилістичній функції (2):

(1) Silvia: What are you looking at?

(2) *Wazowski: I was just thinking about the first time I laid eye on you... how pretty you looked.*

(3) *Silvia: Stop it!*

Відсутність артикля перед предметним іменником в однині – помітне порушення норми. Воно передає максимальний ступінь абстракції та узагальнення. Введений таким чином образ позбавляється конкретності (Арнольд 1981: 144). Але глядач приймає правила гри, запропоновані мультфільмом: у більшості його героїв дійсно лише одне око, тому відомі граматичні обмеження для передачі експресивної інформації знімаються і репліка *I laid eye on you* просто смішить. (Рис. 1).

Рис. 1

Підсумовуючи сказане вище, зауважимо, що мовна гра в тексті анімаційної комедії на лексичному рівні здебільшого виявляється у повторях різних видів, які втілюються у «макаронічному» мовленні, ампліфікації, жартівливих дефініціях, перифразах. Вербальний ряд в тексті сучасної англомовної анімаційної комедії відіграє важливу роль у створенні гумору, а мовностилістичні засоби та прийоми є різноманітними і потребують подальшого дослідження та висвітлення, зокрема на фонетичному, морфологічному та синтаксичному рівнях.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Арнольд И. Е. Стилистика современного английского языка : (стилистика декодирования) : учеб. пособие / И. Е. Арнольд. – Изд. 2-е, перераб. – Л. : Просвещение, 1981. – 295 с.
2. Бондаренко К. Л. Мовні засоби створення комічного ефекту в текстах анімаційних творів / К. Л. Бондаренко // Вісн. Житомир. держ. ун-ту ім. Івана Франка. Сер. Філологічні науки. – 2009. – Вип. 45. – С. 57–60.
3. Кутоян А. К. Композиционно-речевые средства создания комического в тексте английской комедии : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / Аида Кареновна Кутоян. – Харків, 2007. – 195 с.
4. Мишина О. В. Средства создания комического в видеовербальном тексте : на материале юморист. сериала “Monty Python Flying Circus”: дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / Ольга Викторовна Мишина. – Самара, 2007. – 203 с.
5. Москвин В. П. Стилистика русского языка / В. П. Москвин. – Ростов н/Д. : Феникс, 2006. – 630 с.
6. Походня С. И. Языковые виды и средства реализации иронии / С. И. Походня ; отв. ред. Ю. А. Жлуктенко ; АН УССР, Каф. иностр. яз. – К. : Наук. думка, 1989. – 126 с.
7. Тараненко О. О. Повтор / О. О. Тараненко // Українська мова. Енциклопедія / К. : Українська енциклопедія, 2004. – 824 с.
8. Чаплыгина Ю. С. Юмористические креолизованные тексты : структура, семантика, прагматика : на материале англ. яз. : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / Юлия Сергеевна Чаплыгина. – Самара, 2002. – 222 с.
9. Шатрова Т. И. Языковая игра в текстах комической направленности : процессы кодирования и декодирования : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / Татьяна Игоревна Шатрова. – Тула, 2005. – 159 с.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Antz, 1998. Adventure fantasy comedy (the USA), DreamWorks, (1998), 83 min.
2. Bee Movie, 2007. Comedy (the USA), Paramount Pictures DreamWorks Animation, 91 min.
3. Cars, 2006. Comedy (the USA), Walt Disney, Pixar, 116 min.
4. Madagascar, 2005. Adventure, family comedy (the USA), DreamWorks Animation, 70 min.
5. Madagascar 2: Escape Africa, 2008. Adventure, comedy (the USA), DreamWorks, 89 min.
6. Monsters, inc., (2001). Computer animated comedy film (the USA), Pixar Animation studios, 92 min.
7. Shark Tale, 2004. Comedy (the USA), DreamWorks, 90 min.
8. Shrek 2 (a sequel to Shrek), 2004. Family cartoon, comedy, fantasy (the USA), DreamWorks SKG, 93 min.
9. Valiant, 2005. Film featuring anthropomorphic characters, World War 2nd. Walt Disney Pictures, Universal Studios Home Entertainment, United Kingdom, 76 min.

Стаття надійшла до редакції 25.05.2016

МОВНІ КАТЕГОРІЇ В ДІАХРОНІЇ

УДК 801.55:807+801.561.1:807

© М. Г. Сенів
(Вінниця)

ДО ПИТАННЯ ВЗАЄМОВІДНОШЕННЯ ВІДМІНКОВОЇ І ПРИЙМЕНИКОВОЇ СИСТЕМИ В КЛАСИЧНИХ МОВАХ

1. Одним із головних питань у сучасній лінгвістиці залишається питання взаємовідношення прийменника і відмінка в складі прийменниково-відмінкової конструкції. Аспект домінування прийменника або відмінка у складі конструкції по-різному трактується мовознавцями: одні дослідники вказують на те, що прийменник часто розвиває, доповнює, посилює значення відмінкової форми або уточнює, спеціалізує, ускладнює її. Завдяки своїй семантиці прийменники остаточно дооформлюють, увиразнюють синтаксичні відношення і синтаксичну функцію відмінка, деталізуючи значення, що виражається відмінковою флексією. Інші, навпаки, відзначають, що відмінкові форми в усіх випадках вживання прийменників завжди їх доповнюють і часто уточнюють.

2. За умов семантичної перенасиченості відмінкових форм, мова звертається до нового засобу вираження семантико-синтаксичних відношень у реченні – прийменниково-відмінкових зворотів. Ці форми є складною єдністю співвідносних за значенням компонентів. Своєрідна роль прийменника у формуванні прийменникової конструкції наближає його до флексійної морфеми. Проте можна говорити тільки про «наближення» до такого стану, оскільки прийменнику властиве й ослаблене лексичне значення, що виявляється, на думку деяких дослідників, у його здатності поєднуватися з певною відмінковою формою для передачі певного значення, переважно просторової або темпоральної семантики.

3. Одним із найважливіших факторів, що видозмінюють відмінкову систему індоєвропейських мов, у тому числі давньогрецької і латинської, було зростання вживання прийменників. Граматичні відношення, що виражалися відмінковими формами, рано почали вимагати конкретизації і уточнення з допомогою прийменників. У першу чергу це мало місце у відмінках, що позначали просторові і часові відношення. Значну роль у редукції відмінкової системи класичних мов відіграло фонетичне ослаблення кінця слова, що позбавляло відмінкову форму її диференційних ознак.

Ключові слова: відмінок, прийменник, прийменниково-відмінкова форма, прийменниково-відмінкова конструкція, просторові і темпоральні відношення, редукція відмінкової системи.

М. Г. СЕНИВ. К ВОПРОСУ О ВЗАИМООТНОШЕНИИ ПАДЕЖНОЙ И ПРЕДЛОЖНОЙ СИСТЕМЫ В КЛАССИЧЕСКИХ ЯЗЫКАХ

1. Одним из главных вопросов в современной лингвистике остаётся вопрос взаимоотношения предлога и падежа в составе предложно-падежной конструкции. Аспект доминирования предлога или падежа в составе конструкции по-разному объясняется лингвистами: одни исследователи указывают на то, что предлог часто развивает, дополняет, усиливает значение падежной формы либо уточняет, специализирует, усложняет её. Благодаря своей семантике предлоги окончательно

дооформляють, делают выразительными синтаксические отношения и синтаксическую функцию падежа, детализируя значения, которые выражаются падежной флексией. Другие, наоборот, отмечают, что падежные формы во всех случаях употребления предлогов всегда их дополняют и часто уточняют.

2. В случае семантической перенасыщенности падежных форм, язык обращается к новому средству выражения семантико-синтаксических отношений в предложении – предложно-падежных конструкций. Эти формы являются сложным единством соотносительных по значению компонентов. Своеобразная роль предлога в формировании предложной конструкции приближает его к флексивной морфеме. Однако в этом случае можно говорить только о приближении к такому состоянию, поскольку предлогу свойственно также ослабленное лексическое значение, которое проявляется, по мнению некоторых исследователей, в его способности сочетаться с определенной падежной формой для передачи определенного значения, преимущественно пространственной или временной семантики.

3. Одним из наиболее важных факторов, который видоизменил падежную систему индоевропейских языков, в т.ч. древнегреческого и латинского, был рост количества употребления предлогов. Грамматические отношения, выражавшиеся падежными формами, очень рано начали требовать конкретизации и уточнения с помощью предлогов. В первую очередь это имело место в падежах со значением пространственных и темпоральных отношений. Значительную роль в редукции падежной системы классических языков сыграло фонетическое ослабление конца слова, которое лишало падежную форму её дифференциальных признаков.

Ключевые слова: падеж, предлог, предложно-падежная форма, предложно-падежная конструкция, пространственные и темпоральные отношения, редукция падежной системы.

Слово як знак, у системі мови має цілісну змістовну структуру, яка відображає і характер змістовних елементів, і особливості їх взаємодії. Таким чином, слово набуває певного семантичного змісту, який відтворюється у мовленні у вигляді низки суспільно закріплених певними мовними засобами значень. Ці системні можливості складають базу для нескінченної кількості конкретних мовленнєвих актів фактично безмежних поєднань слів і фраз (Уфимцева 1968: 206). Кінцевою метою подібних поєднань є відображення явищ дійсності, здійснення актів комунікації засобами мови. Представник Празького лінгвістичного гуртка В. Матезіус з цього приводу зазначав, що для здійснення потреб спілкування мовці виконують два види діяльності:

1) відбір елементів, що привернули увагу мовця і які можуть бути виражені засобами існуючого в даній мові словника;

2) встановлення взаємозв'язку між знаками цих елементів, що виконується специфічними для кожної мови засобами будови речення (Матезиус 1967: 241-242; пор. також: Булыгина 1977: 19-20).

Очевидно, що прийменники не виступають як самостійні номінатори, тобто не здатні самостійно, без допомоги «оточення» передати, актуалізувати та повідомити співвіднесений ними зміст. Не маючи свого позамовного денотата, прийменники не беруть безпосередньої участі у процесі мовної номінації, тому головною їх функцією є фіксація, категоризація, що відбувається в межах складних мовних одиниць, де участь принаймні одного повнозначного номінатора є обов'язковою (Сафаров 1978: 85).

За висловом Т. В. Булигіної, «нормальним є використання окремих «службових» або «синсемантичних» знаків, що комбінуються з «повнозначними» або «автосемантичними» для вказівки на відповідний тип відношень» (Булыгина 1977: 33). І далі у дослідниці читаємо: «... компонент речення («словоформа») являє собою, як правило, складний знак, один з елементів якого означає «предмет» («ознаку», «дію», «обставину» і т.п.), а інший – «відношення», тобто функцію у вислові» (Булыгина 1977: 33).

Існування подібних «складних знаків» зумовлюється тим, що «граматична природа будь-якого слова виявляється тільки в реченні або словосполученні» (Шведова 1982: 154), оскільки будь-які значення, властиві формам слова, можуть бути з'ясовані тільки після дослідження словосполучення, до якого входить певна форма. «Науковий опис слова, відзначає Н. Ю. Шведова, – в ідеалі є повною та всебічною конденсацією його відношень до інших одиниць класу, його різноманітних і поліфункціональних оточень та екстралінгвістичних ситуативних умов, в яких це слово функціонує» (Шведова 1982: 154).

Прийменник функціонує у межах синтагми {дієслово-прийменник-іменник}. У лінгвістичній літературі часто дискутується питання, до якого із вказаних складників більше тяжіє цей службовий елемент: дієслівного чи іменного. Більшість досліджень щодо лінгвістичного статусу прийменника здійснюється у межах прийменниково-відмінкових конструкцій. Мовознавці по-різному оцінюють подібні комплекси з погляду участі в їх організації складових елементів – прийменника й імені та їх взаємозв'язку. Таке поєднання розглядається або як єдина прийменниково-відмінкова форма, в якій прийменник відіграє роль морфеми і дорівнює функції відмінкової флексії; або як прийменникова іменна група, в якій прийменник має певні лексичні та граматичні значення, іменник – лексичне; або як своєрідне прийменниково-іменне словосполучення, в якому прийменник є головним керуючим слова. Залежно від розуміння граматичної природи поєднання прийменника з іменником воно має різні назви:

- прийменниково-відмінкова форма;
- прийменниково-іменна або іменна група;
- прийменниковий зворот;
- прийменниково-відмінкова або прийменникова конструкція (Кононенко 1978: 4; Мельничук 1966: 338).

Одним із головних питань залишається питання взаємовідношення прийменника і відмінка в складі відповідної конструкції. Ця проблема по-різному розв'язується лінгвістами. Так, О. О. Шахматов та В. В. Виноградов твердять, що зв'язок прийменника з відмінком залежить від відповідності значень прийменника і відмінкової форми (Шахматов 1941: 504; Виноградов 1972: 684-685). На думку О. Белича, у функціонуванні прийменників спостерігаються дві основні особливості: з одного боку, прийменники відбивають загальне значення непрямих

відмінків, а з другого – вони позначають певну модифікацію загального значення непрямого відмінка (Белич 1957-1958: 5, 7, 13; Белић 1958: 67; Белић 1959: 166-167). М. Івич пояснює вживання відмінкових форм при прийменниках наявністю у відмінків відповідного значення (Ивић 1957-1985: 142-143). Ян Оравець підкреслює, що найважливіше у прийменниковій системі протиставлення «динамічне-статичне» пов'язується також з відмінками, оскільки значення місця виражають первинні прийменники, які пов'язуються з місцевим і орудним відмінками, а динамічне значення виражають прийменники, що поєднуються із знахідним, давальним і родовим відмінками (Oravec 1968 (1): 9; Oravec 1968 (2): 42). Останнім часом висловлюється думка, що прийменник відіграє двояку роль по відношенню до відмінкової форми: у формально-синтаксичному плані прийменник керує відмінком; у функційно-семантичному плані залежність стає зворотною – прийменник модифікує значення відмінка, є детермінатором його функції (Засорина 1977: 13).

Однією з проблем взаємовідношення прийменника і відмінка є з'ясування можливості або неможливості керуванням відмінком з боку прийменника. На думку Д. М. Овсяннико-Куликовського, «керувати відмінками – це їх (прийменників) прямий обов'язок, у цьому їх синтаксичне покликання, і до такої ролі пристосовується їх лексичне значення, виявляючись немовби тільки способом вираження певних відношень» (Овсяннико-Куликовский 1912: 265). Цьому погляду протистоять твердження про неможливість керування відмінковою формою з боку прийменника, оскільки прийменниково-відмінкова форма є єдиним, нерозкладним у граматичному плані компонентом (Курилович 1962 (2): 66-67; Курилович 1962 (1): 175-176; Мещанинов 1978: 32-33).

У вітчизняному і зарубіжному мовознавстві зазначене питання порушується в різних площинах. Обґрунтовується, наприклад, думка, що

зв'язки прийменника з тим чи іншим відмінком зумовлені відповідністю їх значень (Колодяжний 1960: 21-22). Аспект домінування прийменника або відмінка у складі конструкції не набув єдиного висвітлення: одні дослідники вказують на те, що прийменник часто розвиває, доповнює, посилює значення відмінкової форми або уточнює, спеціалізує, ускладнює її (Колодяжний 1960: 22). Завдяки своїй семантиці прийменники остаточно дооформляють, увиразнюють синтаксичні відношення і синтаксичну функцію відмінка, деталізуючи значення, що виражається відмінковою флексією (Добош 1972: 7; Добош 1978: 7). Інші, навпаки, зазначають, що відмінкові форми в усіх випадках вживання прийменників завжди їх доповнюють і часто уточнюють (Мельничук 1961: 124). У зв'язку з цим по-різному визначаються можливості прийменника щодо керування відмінковою формою. Погляд на прийменник як керуючий компонент (Мельничук 1961: 143-144) виявляється менш аргументованим порівняно з міркуванням про відсутність у прийменника граматичних ознак керування (Пашківський 1937: 38; Добош 1978: 5-7; Добош 1972: 7).

Велику увагу відношенням між прийменником і відмінком приділяє у своїх працях Єжи Курилович. Він, зокрема, твердить, що прийменниковий зворот – це не група слів, але слово, де прийменник виступає у функції морфеми. Таким чином, сполучення на зразок латинського *extra urbem*, на думку дослідника, мають складну морфологічну структуру: самостійна (автосемантична) морфема – корінь *urb-*; несамостійні (синсемантичні) морфеми *extra* (прийменник) і *-em* (закінчення акузатива). Отже, прийменник розглядається як основна «субморфема», що разом із додатковою субморфемою *-em* утворює єдину складну морфему (Курилович 1962: 180).

Протилежна думка висловлюється Р. Якобсоном, Л. Єльмслевом та А. В. де Гроотом, які поділяють прийменниковий зворот на прийменник та

відмінкову форму, руйнуючи таким чином морфологічну єдність, створену прийменником та відмінковим закінченням (Якобсон 1985: 133-175). Позиція Єжи Куриловича відрізняється й від твердження Л. Єльмслева, який визнає відмінкове закінчення у подібних сполученнях як автономну морфему, тотожну закінченню безприйменникового відмінка і в плані функціональних можливостей, і в плані семантики. Єжи Курилович підкреслює, що закінчення відмінка у прийменникових зворотах не може бути відокремлено від прийменника.

Подібну думку висловлює і В.М. Жирмунський, який розглядає аналогічну конструкцію «як форму відповідного значущого слова, оскільки вона може входити до складу парадигми словозміни» (Жирмунський 1963: 14). Морфологічний характер аналітичної конструкції – результат історичних змін: синтаксична група (словосполучення) в результаті граматизації її членів та втрати ними предметного значення перетворилась на морфологічну єдність, граматичну форму слова (Ходова 1972: 11).

Отже, складна форма, утворена прийменником і відмінком, визначає семантико-синтаксичні функції іменної групи. Найхарактернішим є встановлення відношень між іменною та дієслівною основами, де прийменник з відмінком виражає різноманітні умови, в яких відбувається дія, що зумовлює вживання прийменниково-відмінкових конструкцій у синтаксичній функції обставини. Характер цих умов може змінюватись: вони стосуються і зовнішнього оточення, в якому відбувається дія (просторові та часові обставини) і причинно-наслідкових зв'язків, у яких знаходиться дія чи стан (обставини причини, умови або мети), і джерела та форми здійснення дії (Шаранда 1981: 19). На думку К. І. Ходової, «саме у сфері цих функцій відмінки з прийменниками утворюють семантичну систему» (Ходова 1972: 12). Ця система, як поєднання службових слів з

повнозначними, є складною семантичною структурою, з необмеженими можливостями у плані висловлення, оскільки прийменники, які не мають самостійного, повнозначного лексичного значення, у поєднанні зі значущими словами надзвичайно багатозначні, семантично ємні, вони легко вступають у зв'язок зі значущими словами, «утворюючи з ними певні семантично двозначні, тризначні, чотиризначні і т.п. комплекси логічних значень» (Добиаш 1877: 57).

Слід наголосити на тому, що тісний зв'язок між компонентами подібних аналітичних структур у сфері імені не передбачає повного ототожнення ані граматичного значення, ані семантичного складників (іменника – з одного боку, прийменника – з іншого). Можна говорити тільки про уточнення значення іменника як у плані об'єму значення, так і щодо його семантико-сміслових зв'язків, що здійснюються за допомогою прийменника, який має певне узагальнене граматичне і частково лексичне значення. Подібне уточнення «відбувається, в першу чергу, на базі контексту і ситуації» (Адмони 1969: 97). Отже, при розгляді семантико-синтаксичних характеристик прийменниково-відмінкових конструкцій необхідно керуватись принципом не ототожнення, а повної взаємодії між значенням прийменника і значенням відмінкової форми, яка, за висловом О. Добіаша, «йде своїм значенням назустріч прийменникам і зі свого боку сприятиме окресленню загальної картини, що викликала появу прийменника» (Добиаш 1877: 241).

Дійсно, поява прийменника і подальше утворення відповідних конструкцій з певним значенням і функцією в реченні були спричинені певними обставинами. На ранніх етапах розвитку індоєвропейських мов основні граматичні відношення, що визначали функцію іменника в реченні і його зв'язок з іншими словами, виражались за допомогою морфем, які входили до складу самого слова (Ходова 1972: 8).

Реконструйована історія спільноіндоєвропейської мови виявляє, що формування відмінкової системи починається із суб'єктно-об'єктної підсистеми. Згодом у систему вводяться відмінки з конкретним локальним значенням (Ревзин 1971: 77-78). С. Я. Шарипкін вказує на те, що «особливості вираження просторових і часових відношень визначають специфіку категорійної семантики будь-якої мови» (Шарыпкин 1988: 64). Локативні функції індоєвропейських відмінків так чи інакше знайшли втілення у прийменниково-відмінкових формах, історично молодших у порівнянні з безприйменниковою, синтетичною формою. Саме тому нам видається доречним приділити увагу проблемі вираження передусім просторових відношень засобами відмінкової системи спільноєвропейської прамови взагалі і класичних (давньогрецької і латинської) мов зокрема.

Однією з особливостей морфологічних систем сучасних індоєвропейських мов є наявність великої кількості шарів у їх структурі. Нові явища співіснують з більш ранніми, часто накладаються на них, не стираючи їх повністю. Звідси численні «аномалії» індоєвропейських мов, рефлексії колишніх систем, що дозволяють продуктивно застосовувати метод встановлення більш ранніх явищ на базі пізніх форм (Тронский 1984: 48). Як відомо, в періоди розвитку індоєвропейських мов старі флективні системи мали тенденцію до редукції. Втрата морфологічних категорій часто супроводжувалась збереженням відповідних форм, що адаптувались до нової системи. З часів дослідження Б. Дельбрюка про відкладний, місцевий та орудний відмінки усталилась думка про відмінковий синкретизм. Скорочення відмінків відбувається в порядку злиття колись диференційованих відмінків. При цьому нові синкретичні відмінки містять суму значень, що раніше належали відмінкам, з яких вони склались, і часто зберігають форманти своїх попередників (Тронский 1984: 51). Слід звернути увагу на єдність індоєвропейської відмінкової системи і

в семантичному відношенні, що було доведено у дослідженнях відмінкових значень Р. О. Якобсоном на матеріалі російської мови (Якобсон 1985: 133-135), Вяч. Вс. Івановим та В. Н. Топоровим – на матеріалі хетської мови (Іванов, Топоров 1960).

Окремих аспектів вказаної проблеми торкався у своїх працях С. Я. Шарипкін (Шарыпкин 1988; Шарыпкин 1990). Дослідник зазначає, що в ході еволюції відмінки з локативним значенням набули тих ознак, які властиві і граматичним відмінкам: тотальність охоплення іменної лексики, наявність синтаксичних функцій, диференціація за числом. У пізніші періоди розвитку індоєвропейської прамови підсистема локальних відмінків не набула значного поширення: реконструюються тільки локатив і аблатив. Окрім того, локальні функції були властиві також для акузатива та інструменталія. Локальні вживання особливого роду можна також реконструювати й для генетива (Шарыпкин 1988: 65). У ході еволюції від пізньоіндоєвропейського до класичного давньогрецького мовного стану змінилась система вираження просторових відношень засобами відмінків і прийменників. У семантичному плані вона базується на опозиції чотирьох головних понять: 1) місця перебування (а); 2) руху від чого-небудь (b); 3) руху до чого-небудь (с); 4) руху через що-небудь (d) (Мейє 1951: 140-144). Ототожнення цих семантичних позицій з морфологічними відмінками індоєвропейської прамови можна подати у вигляді схеми (див. схему 1).

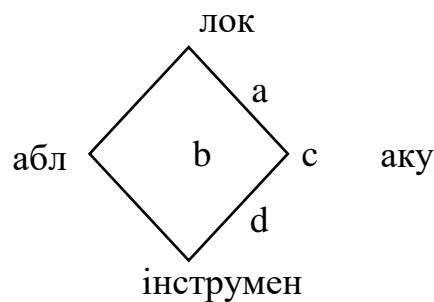
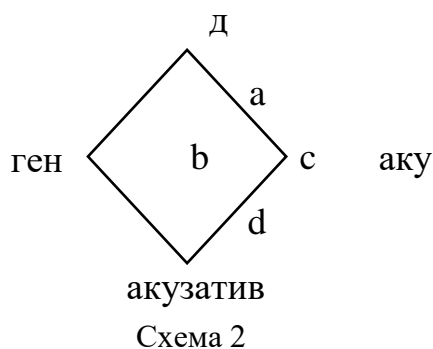

Схема 1

У давньогрецькій мові локатив і аблатив злились, відповідно, з дативом і генетивом. Аблатив однини зустрічається тільки у застиглих прислівниках або у напівприслівникових формах типу Γοίῳ «з дому», який вживається іноді поряд з формою родового відмінка артикля τοῦ, дор. πῶ «звідки» і под. З іншого боку, арк.-кіпр. дативна конструкція замість генетивної при прийменниках ἀπό, περί, ὑπό, ἐξ краще за все пояснюється, виходячи з омонімії аблатива й датива множини також і в більш давньому стані грецької мови (Тронский 1973: 94). Проте давня підсистема семантичних опозицій локальних відмінків у трансформованому вигляді тут зберігається (див. схему 2).

Це чітко простежується як у безприйменникових вживаннях, пор. τόξ' ὤμοισιν, ἔχων (Hom. II. 4, 166) – тримаючи лук на плечах; αἰθέρι ναίων (Hom. II. 1, 45) – той, що живе у повітрі; ἀνέδν πολιῆς ἁλός (Hom. II. 1, 359) – піднялась із пінного моря; πεφύγμενος ἦεν ἀέθλων (Hom. Od. 1, 48) – уник злиднів; так і у вживанні з прийменниками: ὑπό δρυὶ δαῖτα πένοντο (Hom. II. 18, 558) – під деревом готували вечерю; σμῶδιξ ... ἐξυπανέστη σκήπτρου ὕπο χρυσέου (Hom. II. 2, 267-268) – з'явився синець під золотим посохом; κνίστη δ' οὐρανὸν ἵκε (Hom. II. 5, 291) – дим піднявся в небо; ὑπο Ἰλίον ἦλθε (Hom. II. 2, 216) – під Іліон прийшов (тут цитується переклад поем Гомера Борисом Теном).

Усі приклади подані з поем Гомера «Іліада» та «Одіссея», де система опозицій, про які йде мова, збережена у найбільш повному вигляді. Її головні особливості полягають у тому, що:

1. Грецькі відмінки у локальних вживаннях ніколи не виражають орієнтації в просторі. Поняття верх/низ, відсутність/наявність контакту, знаходження всередині/зовні об'єкта та інші передаються прийменниками, дієслівною семантикою або контекстом.

2. Функція генетива, датива і акузатива в системі вираження локальних відношень принципово інша, ніж в системі вираження суб'єктно-об'єктних відношень. Датив у локальних вживаннях виступає як нейтральна (архівідмінкова) форма (Шарыпкин 1988: 68). Враховуючи гетерогенність синкретичних відмінків – датива і генетива, – виділити у у кожного з них спільний момент у семантиці всіх уживань неможливо. Локативний датив і аблятивний генетив чітко виділяються на тлі інших уживань цих відмінків. Так, зберігаючи зв'язок із давнім відкладним відмінком, родовий відмінок міг вказувати на вихідну (початкову) точку руху і в цьому значенні він супроводжувався прийменником *ἐκ* - з, із; *ὁπό* – від (пор. ст.-слов. ис, из, отъ, съ, оу) (Мейе 1951: 373). Окрім цього слід вказати на особливий, архівідмінковий статус генетива – здатність за певних умов замінити будь-які відмінки, у тому числі й локальні. Ця властивість виходить з фундаментальної особливості його семантики – виражати відношення взагалі, без будь-якої конкретизації (Шарыпкин 1988: 69-70).

Давальний відмінок, власною функцією якого є вказівка на призначення або на особу, зацікавлену в дії (Красухин 1985 : 83) у локативному вживанні позначає місце дії: *οἰκεῖν ἐν πόλει* – жити у місці (пор. ст.-слов. плавати по морю). Адлативний акузатив також протистоїть усім іншим уживанням цього відмінка локальним компонентом своєї

семантики. Він входить в систему опозицій, принципово відмінну від системи, де акузатив виступає у своїх первісних значеннях. Знахідний відмінок у локативному вживанні використовується на позначення напрямку руху або тривалості у часі чи перебуванні у просторі. У такому значенні знахідному відмінку передують прийменники *εἰς* – в, у, до; *κατά* – по; *παρά* – біля, побіля, уздовж; *ἐπί* – на; *μετά* – після (пор. ст.-слов. въ, на, надъ, подъ, предъ, о (объ), за) (Мейє 1951: 372; Десницкая 1947: 498-499).

Загальною тенденцією розвитку індоєвропейських мов було поступове скорочення кількості відмінків. Характерною особливістю відмінків був синкретизм. Деякі відмінкові морфеми (зокрема, *ablativus* і *genetivus*) були перенасичені різними значеннями. Синкопа кінцевих приголосних, і в першу чергу кінцевого -*m*, різко збільшує кількість омонімічних відмінкових форм, що сприяє посиленню тенденції заміни контекстуальних зв'язків відмінкових форм і їх поступового витіснення відповідними прийменниковими конструкціями (Сенів 1997: 38). Подібні тенденції мали місце у давньогрецькій, латинській, італійських, старослов'янській мовах, пор. приклади із грецької мови:

μέλε γάρ οἱ ἔων ἐν δώμασι νύμφης (Hom. Od. 5, 6). – Вона (Афіна) тривожилась за нього, що знаходився в домі німфи (Каліпсо);

Νεστορέη παρὰ νηὶ Πυλοῖγενέος βασιλῆος (Hom. Il. 2, 54). – Біля корабля Нестора, царя, родом з Пілоса; див. також приклад з оскської мови: ... herekleis fiisnu mefiu ist extrad feihuss. - ... посередині був храм Геракла, (що знаходився) поза міськими стінами (Сенів 1997: 38).

Як відзначив О.О. Шахматов, «на місці відмінкової форми з'являється сполучення відмінкової форми з прийменником, причому це сполучення, завдяки значенню, що вноситься в нього прийменником, розвиває, доповнює, посилює те значення, яке належало відмінковій формі» (Шахматов 1941: 504). Отже, відмінкові форми могли замінятися

прийменниковими конструкціями, тому що прийменники виявлялись, як правило, однозначнішими, а, значить чіткіше та адекватніше передавали думки (Сенів 1997 : 39). Поєднання відмінкової форми з прийменником усувало питання семантичної недостатності відмінкової флексії. Прийменники розширювали, доповнювали та підсилювали зміст, що раніше передавався виключно відмінковими формами, діючи у комбінації з останніми (Ходова 1972: 8-9; Шульц 1880: 37; Аландский 1880: 40).

Прийменниково-відмінкові форми характеризуються не тільки специфічною внутрішньою структурою, але й цікавими зовнішніми зв'язками. К. І. Ходова вказує, зокрема, на залежність вживання прийменникових конструкцій від типів сполучуваності членів дієслівно-іменної конструкції – іменника і дієслова, які можуть визначатися наявністю або відсутністю обмежень у лексичному складі одного з компонентів (Ходова 1972: 27). Залежно від подібних умов дослідниця виділяє чотири різновиди функціонування прийменниково-відмінкових форм:

1. «Вільне» функціонування прийменникових конструкцій спостерігається «в умовах максимальної незалежності від обмежень в лексичному складі членів конструкції» (Ходова 1972: 27). У цій позиції спостерігається найширша диференціація значень прийменниково-відмінкових форм. Семантичні відмінності, що спостерігаються у сфері «вільного» вживання можна виділити на тлі ототожнень і тому кваліфікувати як протиставлення (Ходова 1972: 28). Прийменникові конструкції такого типу максимально вільні від синонімів, оскільки характеризуються суворими розмежуваннями значень. З точки зору синтаксису ці форми вирізняються відсутністю обмежень щодо їхньої кількості в синтагматичному ряді, тобто одна з «вільних» форм не спричиняє появу іншої. Таким чином, терміном «вільне вживання»

позначається «не тільки максимальна незалежність вживання прийменниково-відмінкової форми від лексичних значень іменника й дієслова, але також і відсутність її обов'язкового зв'язку з дієсловом і точно фіксованого місця серед дієслівних означальних» (Ходова 1972: 31).

2. Прислівниковий тип вживання прийменниково-відмінкових зворотів характеризується сполучуваністю з будь-якими дієсловами, проте самі конструкції утворюються на базі іменників певних семантичних розрядів. Здебільшого це іменники з темпоральним значенням або абстрактним значенням, яким не властиві просторові характеристики. Таким чином, сфера вживання «просторових» прийменниково-відмінкових форм звужується, їхня семантика частково втрачається, і формуються умови для перегруповування локативних зворотів у напрямку виявлення семантичної тотожності окремих форм, їхньої взаємозаміни і об'єднання в межах однієї сфери вживання (Ходова 1972: 118).

3. Об'єктне вживання прийменниково-відмінкових форм. Форми відмінків з прийменниками могли виступати у функції найближчих об'єктів неперехідних об'єктних дієслів і – більш віддалених об'єктів перехідних дієслів (Ходова 1972: 160). В індоєвропейській мові використання прийменниково-відмінкових зворотів у цій ролі помічається досить рано. Й. М. Тронський зауважує, що у латинській мові архаїчного періоду (зокрема, у комедіях Плавта) помітне прагнення поставити керування за допомогою прийменників поряд із безприйменниковим: «Паралельно із *nuntiare patri* вживається *nuntiare ad patrem*, із *dare morti* – *dare ad mortem*, причому в обох випадках експресивна сила на боці прийменникового звороту» (Тронский 1953: 206).

Форма, що вживається для вираження об'єктних відношень, запозичена із засобів для вираження просторових відношень. Проте у цій сфері не зберігається система протиставлень семантичних диференційних

ознак просторового характеру (Ходова 1972: 161). Це пояснюється наявністю дієслівного керування прийменниково-відмінковими формами. При цьому вибір прийменникових зворотів продиктований керуючим дієсловом, проте лексико-семантичне наповнення цих форм є необмеженим.

4. Суб'єктне вживання прийменниково-відмінкових форм. Еволюція семантики прийменниково-відмінкових зворотів від позначення конкретних локативно-темпоральних відношень між предметами до більш абстрактних відбувалася у напрямку витіснення у певних сферах вживання семантичних ознак просторового плану. У цьому випадку прийменниково-відмінкові форми можуть виступати у функції логічного суб'єкта пасивних конструкцій.

Отже, за умов семантичної перенасиченості відмінкових форм, мова звертається до нового засобу вираження семантико-синтаксичних відношень у реченні – прийменниково-відмінкових зворотів. Ці форми є складною єдністю співвідносних за значенням компонентів. З одного боку, прийменник є основним виразником відношень між предметом і дією, з іншого – він уточнює значення відмінкової форми. Своєрідна роль прийменника у формуванні прийменникової конструкції наближає його до флексійної морфеми. Проте можна говорити тільки про «наближення» до такого стану, оскільки прийменнику властиве й ослаблене лексичне значення, що виявляється, на думку деяких дослідників, у його здатності сполучатися з певною відмінковою формою для передачі певного значення, здебільшого просторової або часової семантики. Як відзначає О.Б. Воронкова, «внутрішня цілісність прийменникової сполуки виявляється у її функціонуванні як єдиного члена речення» (Десницкая 1947: 53), де, з одного боку, прийменник виконує службову роль як компонент іменної групи, з іншого – уточнює обсяг поняття, вираженого

іменником, а також виражає відношення між «різнорідними й різнооформленими словами» (Десницкая 1947: 53). Чотири типи вживань прийменникових конструкцій демонструють еволюцію семантики цих складних форм від позначення конкретних просторових відношень з максимальною кількістю диференційних семантичних ознак у випадку «вільного» вживання до нейтралізації протиставлень конкретного типу (або повної їх руйнації) і превалювання абстрактних значень у випадку суб'єктного вживання прийменниково-відмінкових форм.

Таким чином, редукція системи відмінків, що мала місце в індоєвропейських мовах, викликана сукупністю причин, що діяли по-різному у мовах в різні періоди їх історії. Одним із найважливіших факторів, що видозмінив відмінкову систему, було зростання вживання прийменників. Граматичні відношення, що виражалися відмінковими формами, дуже рано почали вимагати конкретизації і уточнення з допомогою прийменників. У першу чергу це мало місце у відмінках, що позначали просторові та часові відношення. Доісторична редукція, наприклад, латинської відмінкової системи – мала місце за умов вираження ряду основних відмінкових значень прийменниками (*ab, cum, in* і т.п.) і при омонімічності форм у множині. Значну роль у редукції відмінкової системи індоєвропейських мов відіграло фонетичне ослаблення кінця слова, що позбавляло відмінкову форму її диференційних ознак. У латинській мові пізнього періоду так наступила редукція аблатива, який виник із злиття трьох відмінків (Тронский 1960: 138-139).

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Адмони В. Г. Основы теории грамматики / В. Г. Адмони. – М; Л.: Наука, 1969. – 105 с.
2. Аландский П. В. Дельбрюк об основах греческого синтаксиса / П. В. Аландский. – К., 1880 – 40 с.
3. Белич А. Падежная система и происхождение предлогов / А. Белич // Чужнословенски филолог. – 1957-1958. – № 22. – Кн. 1-4. – С. 1-17.

4. Белић А. О језичкој природи и језичком развоју / А. Белић // Лингвистичка испитивања. – 2-е изд. – Београд: Нолит, 1958. – Кн. 1. – 357 с.
5. Белић А. О језичкој природи и језичком развоју / А. Белић // Лингвистичка испитивања. – 2-е изд. – Београд: Научно дело, 1959. – Кн. 2. – 184 с.
6. Булыгина Т. В. Проблемы теории морфологических моделей / Т. В. Булыгина. – М.: Наука, 1977. – 286 с.
7. Виноградов В. В. Русский язык (грамматическое учение о слове / В. В. Виноградов. – Изд. 2-е. – М.: Высш. шк., 1972. – 614 с.
8. Воронкова О. Б. Локальные значения дативных и аккузативных предложных конструкций / О. Б. Воронкова // Лингвистические исследования. Синтаксический анализ разнотипных языков. – М., 1979. – С. 52-58.
9. Десницкая А. В. К вопросу о происхождении винительного падежа в индоевропейских языках / А. В. Десницкая // Известия АН СССР, ОЛЯ. – 1947. – № 6. – Т. 6. – С. 493-499.
10. Добиаш А. Опыт семасиологии частей речи и их форм на почве греческого языка / А. Добиаш. – Прага: Тип. Грегга, 1877. – 544 с.
11. Добош В. И. Синтаксис українських південно-карпатських говорів: Прийменникові конструкції (Текст лекції) / В. И. Добош. – Ужгород, 1972. – 48 с.
12. Добош В. И. Синтаксис южнокарпатских говоров украинского языка: Синтаксические функции падежей: автореф. дис. на соискание уч. степени док. филол. наук : спец. 10.02.01 «Украинский язык» / В. И. Добош. – Ужгород, 1978. – 29 с.
13. Жирмунский В. М. О границах слов / В. М. Жирмунский // Морфологическая структура слова в языках различных типов. – М.: Наука, 1963. – 388 с.
14. Засорина Л. Н. Грамматика локативных сочетаний русского языка : Проблема синонимии предлогов и наречий: автореф. дис. на соискание уч. степени док. филол. наук : спец. 10.02.02 «Русский язык» / Л. Н. Засорина – М., 1977. – 43 с.
15. Иванов Вяч. Вс., Топоров В. Н. Санскрит / Вяч. Вс. Иванов, В. Н. Топоров. – М.: Изд-во вост. лит., 1960. – 134 с.
16. Ивић М. Систем предлошких конструкција у српскохрватском језику / М. Ивић // Јужнословенски филолог. – 1957-1958. – № 22. – Кн. 1-4. – С. 141-166.
17. Колодяжний А. С. Прийменник / А. С. Колодяжний. – Харків: Вид-во Харків. ун-ту, 1960. – 165 с.
18. Кононенко В. И. Прийменниково-субстантивний комплекс в аспекті синтаксису / В. И. Кононенко // Мовознавство. – 1978. – № 3. – С. 3-12.
19. Красухин К. Г. К истории и функции родительного падежа / К. Г. Красухин // Вестник Моск. ун-та. Сер. Г: Филология. – 1985. – № 3. – С. 78-85.
20. Кривоносов А. Т. Семантическая структура служебных слов / А. Т. Кривоносов // Филологические науки. – 1980. – № 6. – С. 51-58.
21. Курилович Е. Деривация лексическая и деривация синтаксическая. К теории частей речи / Е. Курилович // Курилович Е. Очерки по лингвистике. – М.: Изд-во иностр. лит., 1962. – С. 66-77.
22. Курилович Е. Проблема классификации падежей / Е. Курилович // Курилович Е. Очерки по лингвистике. – М.: Изд-во иностр. лит., 1962. – С. 175-181.
23. Матезиус В. О так называемом актуальном членении предложения / В. Матезиус // Пражский лингвистический кружок. – М.: Изд-во иностр. лит., 1967. – С. 239-245.
24. Мейе А. Введение в сравнительное изучение индоевропейских языков / А. Мейе. – М.: Соцэкгиз, 1938. – 510 с.

25. Мейе А. Общеславянский язык / А. Мейе. – М.: Изд-во иностр. лит., 1951. – 491 с.
26. Мельничук О. С. Вступ до порівняльно-історичного вивчення слов'янських мов / О. С. Мельничук. – К.: Наук. думка, 1966. – 338 с.
27. Мельничук О. С. Історичний розвиток функцій і складу прийменників в українській мові / О. С. Мельничук // Слов'янське мовознавство. – 1961. – Вип.3. – С. 124-194.
28. Мещанинов И. И. Члены предложения и части речи / И. И. Мещанинов. – Л.: Наука, 1978. – 387 с.
29. Овсяннико-Куликовский Д. Н. Синтаксис русского языка / Д. Н. Овсяннико-Куликовский. – 2-е изд. испр. и доп. – СПб: Изд-во И. Л. Овсяннико-Куликовской, 1912. – XXXV, 322 с.
30. Пашківський А. М. Функції прийменників у сучасній українській мові / А. М. Пашківський // Мовознавство. – 1937. – № 12. – С. 37-65.
31. Ревзин И. И. О месте объёмных (родительного и местного) в общей системе падежей индоевропейских языков / И. И. Ревзин // Категория падежа в структуре и системе языка. – Рига, 1971. – С. 75-80.
32. Сафаров Ш. О функции падежей, предлогов и послелогов в лексических и синтаксических конструкциях / Ш. Сафаров // Труды Самаркандского ун-та. – Самарканд: Изд-во Самарканд. ун-та, 1978. – Вып. 364. – С. 80-88.
33. Сенів М. Г. Функціонально-семантичний аналіз системи просторових і часових відношень (на матеріалі латинської мови): монографія / М. Г. Сенів. – Донецьк: Донеччина, 1997. – 288 с.
34. Тронский И. М. Общеиндоевропейское языковое состояние / И. М. Тронский. – М.: Наука, 1967. – 101 с.
35. Тронский И. М. Вопросы языкового развития в античном обществе / И. М. Тронский. – Л.: Наука, 1973. – 205 с.
36. Тронский И. М. Очерки из истории латинского языка / И. М. Тронский. – М.: Изд-во АН СССР, 1953. – 272 с.
37. Тронский И. М. Историческая грамматика латинского языка / И. М. Тронский. – М.: Изд-во лит. на иностр. яз., 1960. – 320 с.
38. Уфимцева А. А. Слово в лексико-семантической системе языка / А. А. Уфимцева. – М.: Наука, 1968. – 272 с.
39. Ходова К. И. Падежи с предлогами в старославянском языке / К. И. Ходова. – М.: Наука, 1972. – 192 с.
40. Шаранда А. Н. Сравнительная типология категории предлогов (на материале немецкого, русского и белорусского языков) / А. Н. Шаранда. – Минск : Навука и техника, 1981. – 230 с.
41. Шарыпкин С. Я. Выражение пространственных отношений в древнегреческом языке средствами падежей / С. Я. Шарыпкин // Іноземна філологія. – Львів: Вид-во Львів. ун-ту, 1988. – № 23. – С. 59-68.
42. Шарыпкин С. Я. Реконструкция процесса становления древнегреческой падежной системы: автореф. дис. на соискание уч. степени док. филол. наук : спец. 10.02.14 «Классическая филология» / С. Я. Шарыпкин. – М., 1990. – 41 с.
43. Шахматов А. А. Синтаксис русского языка. – 2-е изд. / А. А. Шахматов. – Л.: Учпедгиз, 1941. – 620 с.
44. Шведова Н. Ю. Типы контекстов, конструирующие многоаспектное описание слова / Н. Ю. Шведова // Русский язык: Текст как целое и компоненты текста. – М.: Наука, 1982. – 177 с.

45. Шульц Г. О значении косвенных падежей в греческом языке / Г. Шульц. – Харьков: Универс. типогр., 1880. – 101 с.
46. Якобсон Р. К общему учению о падеже: Общее значение русского падежа // Якобсон Р. Избранные работы. – М.: Прогресс, 1985. – С. 133-185.
47. Oravec J. Slovenske predložky v praxi. – Bratislava: Sloven. ped. nakl., 1968. – 228 s.
48. Oravec J. Významová štruktúra prvotných predložiek // Jazykovedný časopis. – 1968. – Т. 19. – № 1-2. – С. 41-49.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. *Hom. Il., Od.* – *Homeri Carmina* / Ex recensione Guilielmi Dindorfii. – 3 ed. corr. – Lipsiae: Teubner, 1852. – Vol. 1: Iliadis; Vol. 2: Odysseae.
2. *Pl. Men.* – *Plauti T. M. Comoediae* / Recensuit et emendavit Fr. Leo. – Berolini: Apud Weidmannos, 1895. – Vol. 1. – XXXIII, 553 p.; 1896. – Vol. 2. – 575 p.

Стаття надійшла до редакції 20.05.2016

ABSTRACTS

THE WAYS OF TRANSLATING OF COMPOUNDS FROM GERMAN TO UKRAINIAN (IN THE NOVEL “THREE COMRADES” OF E. M. REMARQUE AND ITS UKRAINIAN TRANSLATIONS)

Olena Biletska, Yelyzaveta Peresada

Department of Germanic Philology, Faculty of Foreign Languages, Donetsk National University, Vinnytsia, Ukraine

Abstract Relevance

Language development is a continuous process oriented, first of all, on the person's communication needs; it is conditioned by both internal and external linguistic factors. All events taking place in a society are reflected in the vocabulary of a language. Compounding is the main way of word formation in the German language, but it does not belong to the leading ways of the one in Ukrainian. This fact poses difficulties in the translation of German compounds into Ukrainian.

Purpose

The purpose of the research is to investigate and to analyse the structural peculiarities of the German compounds in the novel of E. M. Remarque “Tree Comrades” and to describe the methods of their translation in Ukrainian.

Tasks

The tasks of this article are the following: 1) to draw up a list of the compounds sampled from the novel “Three Comrades”; 2) to find out and describe the structural peculiarities of these lexical units; 3) to analyse translation transformations; 4) to determine the main ways of translating German Compounds into Ukrainian.

Novelty

The novelty of this approach lies in the complex analysis of the structural organization and the methods of translation of the Modern German compounds in the novel “Three Comrades”

Conclusion

-compounding takes the leading role in the word-building of modern German. The high productivity of compounding gives the grounds to believe that compounds in German constitute the biggest number of neologisms in its vocabulary;

- among the compounds used in the novel "Three Comrades" by E. M. Remarque, the vast majority are nouns (88%), while other parts of speech

are located on the periphery of the subsystem, first of all, by quantitative indicators;

- multicomponent units (three- and four-member compounds) are represented by sporadic examples, constituting 29 units (9%), while the bulk of the lexemes under consideration are two-member compounds;

- incomplete compounds are less productive than complete ones, 92 and 236 units respectively, which confirms the general tendency of compounding in German;

- the overwhelming majority of compounds in the novel "Three Comrades" by E. M. Remarque is translated from German into Ukrainian by the selection of the analogue - a corresponding simple or compound word or a phrase. The least common methods are specification and generalization of meaning.

Perspective

A comparative analysis of the methods of compounds translation in the novel "Three Comrades" by E. M. Remarque in the translations of Dyatlenko / A. Plyuta and D. Radiyenko can be considered perspective.

Research highlights

► The author raises the issue of translation of German compounds in Ukrainian. ► The author analyses compounds in the novel "Three Comrades" by E. M. Remarque. ► The article focuses on the structural peculiarities of the German compounds as well as describes the methods of their translation in Ukrainian. ► The main way of translation is the selection of the analogue - a corresponding simple or compound word or a phrase.

Keywords: composition, compound, translation transformation, literal translation, calque, descriptive translation, analogue (equivalent), generalisation, specification.

References

Комиссаров В. Н. Теория перевода (лингвистические аспекты). Учеб. пособие для ин-тов и фак-тов иностр. яз. / В. Н. Комиссаров. – М. : Высшая школа, 1990. – 253 с. 2.

Коптілов В. В. Німецькі класики українською мовою / В. В. Коптілов // Всесвіт. – 1970. – № 6. – С. 105–108.

Коптілов В. В. Теорія і пратика перекладу: навч. посіб. для студ. філол. ф-тів ун-тів / В. В. Коптілов. – К. : Вища шк., 1982. – 164 с.

Огуй О. Д. Слово, значення та інформація: перекладознавчі аспекти / О. Д. Огуй // Іноземна філологія. – 2008. – Вип. 120. – С. 133–138.

Ortner L. Substantivkomposita (Komposita und kompositionsähnliche Strukturen 1) // Deutsche Wortbildung: Typen und Tendenzen der deutschen Gegenwartssprache; eine Bestandsaufnahme des Instituts für Deutsche Sprache,

Forschungsstelle Innsbruck. Vierter Hauptteil Sprache der Gegenwart, Bd. LXXIX / Lorelies Ortner, Elgin Müller-Bollhagen. – Berlin ; New York : de Gruyter, 1991. – 863 S.

Correspondence: olenabiletska1986@gmail.com

Vitae

Olena Biletska, Candidate of Philological Sciences, Teacher of German at the Department of Germanic Philology, Faculty of Foreign Languages, Donetsk National University. The author of more than 20 scientific publications on composition of the German language, currently investigates three-noun compounds in Middle High German and Modern German Languages.

Yelyzaveta Peresada, student of Bachelor's course, Department of Germanic Philology, Faculty of Foreign Languages, Donetsk National University.

PROPER NAME IN FICTION AS A TRANSLATION PROBLEM

Oksana Kovtun, Olena Pomazan

Theory and Practice of Translation Department, Faculty of Foreign Languages, Donetsk National University, Vinnytsia, Ukraine

Abstract

Relevance

Today there is a continuing interest in culturally specific lexis, its translation and also in proper names that present the most important source of information about spiritual culture of native-speaking people. Thus in modern linguistics there is a need to study systematically the questions of the functioning of onyms in fiction of different genres and stylistic orientation, their peculiarities, ways of translation, ways of their realization in the text and in the multi-language correspondence. The attempts to investigate onyms in fiction and their translation on the whole have been made by Ukrainian researchers Yu. O. Karpenko, V. N. Mikhailov, E. S. Otin, V. M. Kalinkin.

Purpose

The purpose of the research is to analyze the main strategies and principles of translation of proper names in fiction and to find out their advantages and disadvantages.

Tasks

The tasks of this article are: 1) to outline the role and place of onyms in fiction; 2) to describe general and special features that distinguish onyms of fiction among others; 3) to find difficulties in transfer of onyms; 4) to describe the main factors influencing the onomastic matches in translation; 5) to define the stages in the translation of names that are considered to be significant for decision on the methods of their implementation in the language of the translation and for the types of onomastic correspondences and the methods for their formation.

Novelty

The novelty of this research lies in defining the problems and possible ways of the transfer of onyms in fiction.

Theoretical value

The theoretical value lies in the proposed system of the types and methods of forming matches for proper names in fiction during translation as well as developing a comprehensive comparative analysis of fiction onyms.

Practical value

The conclusions reached in the article promote the further development of translational equivalence problems during the translation of proper names from one language to another. Its generalization promotes further development of translation problems of onyms, especially those significant in fiction, accurate choice of strategies and principles of translation.

Conclusion

The approach to transfer of the authors' onyms is different from the general principles of presentation of proper names. Emotional and semantic information contained in onyms should be manifested. The proper name requires the reader of the original and translated forms to understand its internal form and to perceive its imagery. Therefore, most authors' onyms are to be manifested; transcription cannot transfer its internal form, as the name loses its significance and does not fulfill the role assigned to it by the author.

Perspective

The recommendations of this article can be used in translation practice of fiction, in practical courses of translation, in lecture courses of theory of translation, fiction onomastics, literary theory, English lexicology and stylistics.

Research highlights

► The author raises the issue of the main strategies and principles of the translation of proper names, as well as their advantages and disadvantages. ► The subjective and objective factors that influence the choice of translation strategies are determined. ► The difficulties of transferring onyms in fiction are clarified. ► The author analyzes the main factors affecting the formation of onomastic correspondences in the translation are characterized. ► The stages in the translation of names that are considered to be significant for decision on the methods of their implementation in the language of the translation and for the types of onomastic correspondences and the methods for their formation are determined. Keywords: proper name, onym, fiction, translation strategy, translation technique.

Keywords: proper name, onym, fiction, translation strategy, translation technique.

Correspondence: elenapomazan10@gmail.com

Vitae

Oksana Kovtun, Candidate of Philological Sciences, Teacher of English at the Theory and Practice of Translation Department, Faculty of Foreign Languages, Donetsk National University.

Olena Pomazan, student of Master's course, Theory and Practice of Translation Department, Faculty of Foreign Languages, Donetsk National University.

DERIVATIONAL PROPERTIES OF THE DEVERBAL WORDS WITH THE MEANING OF A DYNAMIC SPATIAL LOCALIZATION WITH PREFIX *-DO/DO-* IN THE UKRAINIAN AND POLISH LANGUAGES (SUBSTANTIVE APPROACH)

Liubomyr Sehin

Department of the Romanic Languages, Faculty of Foreign Languages,
Donetsk National University, Vinnytsia, Ukraine

Abstract

Relevance

There are only a few works of the comparative-typological study of the word building possibilities of the verbs on the level of the word building paradigms (WBP) of certain languages: Russian and Armenian (Manucharan 1981), Russian and Polish and Czech (Atsarkina 1997), Ukrainian and Polish (Sehin 2003), Ukrainian, Russian and Polish (Yaroshenko 2005).

A special comprehensive study of the word building potential of certain lexico-semantic groups of the verbs of the modern Slavic languages in the comparative-typological section is absent for the present.

Purpose

The article aims to compare the derivational potential of the verbs with prefix *do-/do-* in the Ukrainian and Polish languages.

Tasks

The article aims to 1) establish the typology of derivational meanings (DM) realized with nouns derived from verbs with a prefix in each of the languages; 2) reveal common and peculiar features in the semantic structure of the substantive block of a typical paradigm (TP) in the languages studied; 3) analyze the productive degree of verbs within the block and DM; 4) distinguish the peculiarities of realization of verbs-equivalents in the languages compared.

Novelty

The derivative potential of the generating verbs of the separate lexico-semantic groups (Dzhochka 2003, Poslavs'ka 2006, Poznanskyi 2014, Morozova 1980, Chikantseva 1984 and other) but this problem is not researched on the material of the secondary verbs in at all in the Slavic linguistics. There are only several research works available in linguistics, where the potential of the verbs derived from adjectives (Kyshlyk 2012) and the verbs derived from verbs (Sehin 2012) in the comparative aspect was analyzed.

Theoretical value

The results of the research contribute to the solution of the problems of theoretical deryvatology. The observation and the general conclusion are done on the material of the verbs with prefix (DSL), are important for typological researches of word building of the Slavic languages. The value of research is determined the possibility of the using and the improvement the methods of study of the derivative potential of verbs (DSL) of the Slavic languages for studying of the word building possibility other groups of verbs, lexico-semantic groups.

Practical value

Practical value is determined that the results of research can be used in the lexicographic practice; for writing an undergraduate thesis, a qualification thesis, a Master's thesis, for lectures of the general, comparative-historical, contrastive, typological linguistics, for teaching the separate courses and special courses.

Conclusion

The substantive block of the deverbal words studied includes 6 semantic positions. There is no language in which the whole range of a typical WBP is realized. In the languages compared, common positions are as follows: "object-related action", "doer of the action", "place". It is only in the Polish language that the characteristic of DM "instrument of the action", "object" is present. The semantic group with the meaning "funds" is found only in the Ukrainian language. In the compared languages, the most productive DM is "object-related action" in which the most active are Polish verbs (64,8% derivatives make deverbal words nomina actionis). Polish derivatives are also characterized by the widest range of the semantic position named.

Perspective

In future, we see the need to study the verbs of dynamic spatial localization with other prefixes and in other languages.

Research highlights

In the article, the author pursues studying the problem of the derivational paradigm in the Slavonic languages. The analysis being performed, the typology of derivational meanings of substantive verbs with prefix *do-/do-* in the Ukrainian and Polish languages was established, the semantic positions are researched. Common and peculiar features in realization of derivational meanings as well as verb equivalents are revealed. The quantitative characteristics of the productiveness of derivational stems and derivational meanings are suggested.

Key words: derivational potential, derivational paradigm, substantive block, derivational meaning, deverbal word.

References

Atsarkina T. A. Semantika glagola i yego slovoobrazovatelnyye vozmozhnosti (na materiale glagolov dvizheniya v polskom yazyke v sopostavleniyi s cheshskim i russkim / Problemy izucheniya otnosheniy ekvivalentnosti v slovanskix yazykax. — M. : Dialog-MGU, 1997. — S. 215—221.

Valush Z. O. Slovotvirna paradygmatyka imennyka v ukrayins'kii movi : monografiia. — Kyiiv-Poltava : ACMI, 2005. — 356 s.

Greshchuk V. V, Ukrayinskyi vidpryketnykovyi slovotvir. — Ivano-Frankivsk : Plai, 1995. — 206 s

Dzhochka I. F. Deryvatsiynyi potentsial diiesliv konkretoi fizychnoi dii z semantikoju stvorennia obiekta : avtoref. dys. kand. filol. nauk. — Ivano-Frankivs'k, 2003. — 20 c.

Zemskaya E. A. O paradigmaticeskix otnosheniyash v slovoobrazovanii / Russkiy yazyk. Voprosy yego istorii i sovremennogo sostoyaniya. Vinogradovskiye chteniya 1—8. — M. : Nauka, 1978. — C. 63—77.

Zemskaya E. A. Teoreticheskiye problemy sopostavitelnogo izucheniya slovoobrazovaniya slavanskix yazykov (semantiko-funktsionalnyy aspekt) / Slavanskoye yazykoznanie. XI Mezhdunar. syezd slavistov. Doklady rossiyskoy delegatsii : sb. dokladov. — M. : Nauka, 1993. — C. 248—263.

Kushlyk O. Spetsyfika struktury ta semantiky slovotvirnyx paradygm vidpryketnykovyx inxoatyvnyx diiesliv / Ukrainska mova. — 2012. — № 4. — C. 55—65.

Manucharan R. S. Slovoobrazovatelnyye znacheniya i formy v russkom i armanskom yazykax. — Yerevan : Luys, 1981. — 315 s.

Morozova T. S. Struktura slovoobrazovatelnyx paradygm russkogo glagola : avtoref. dys. kand. filol. nauk. — M., 1980. — 19 s.

Poznans'kyi R. V. Slovotvorcha spromozhnist' diiesliv semantychnoho pola "aharne vyrobnytsvo (roslynnytsvo)" : avtoref. dys. kand. filol. nauk. — Ivano-Frankivs'k, 2014. — 20 c.

Poslavska N. M. Struktura i semantika slovotvirnyx paradygm diiesliv iz semoiu ruinovannia obiekta : avtoref. dys. kand. filol. nauk. — Ivano-Frankivs'k, 2006. — 20 c.

Sehin L. V. Strukturno-semntychna typologii slovotvirnyx paradygm diiesliv dynamichnoii prostorovoi lokalizovanosti v ukrayinskii i polskii movax : avtoref. dys. kand. filol. nauk. — Donetsk, 2003. — 20 s.

Sehin L. V. Deryvatsiynyi potentsial diiesliv dynamichnoii prostorovoi lokalizovanosti z prefiksom pid- v ukrayins'kii movi // Semantika movy i tekstu : materialy IX Mizhnar. nauk. konf. — Ivano-Frankivs'k, 2012. — S. 545—548.

Sehin L. V. Parametry slovotvirnoii paradygmy diiesliv iz prefiksom nad- v ukrainskii movi v zistavlenii z polskoiu // Gramatychni studii : zb. nauk. prats'. — Vinnytsya : TOV «Nilan-LTD», 2015. — S. 110—114.

Sopostavitelnoye izucheniye slovoobrazovaniya slavyanskix yazykov. — M. : Nauka, 1987. — 272 s.

Chikantseva T. V. Slovoobrazovatelnyye paradigmyny neproyizvodnykh glagolov sovremennogo russkogo yazyka : avtoref. dis. kand. filol. nauk. — L., 1984. — 22 s.

Yaroshenko N. Zistavnyi analiz slovotvirnykh paradygm diiesliv *сажати*, *садувати* i *sadzić* u rosiiskii, ukraiinskii i polskii movax XIX–XX st. // Lingvistychni studii: zb. nauk. prats'. — Donetsk: DonNU, 2005. — Vyp. 13. — С. 305—309.

Buzassyova K. Simantická struktúra slovenských deverbativ / K. Buzassyova. — Bratislava, 1973. — 237 s.

Sources and Abbreviations

- SUM — Slovnyk ukrains'koi movy. — K.: Nauk. dumka, 1970 — 1980. — T. 1–11.
- SUMH — Slovar' ukrains'koi movy / Za red. B. D. Hrinchenka. — K.: Nauk. dumka, 1996. — T. 1–4.
- VTSSUM — Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrains'koi movy / Uklad. i holovn red. V. H. Busel. — K.; Irpin': VTH "Perun", 2001. — 1440 c.
- SJPD — Słownik języka polskiego / red. naczelny W. Doroszewski. — Warszawa: Wiedza powszechna, 1958-1969. — T. 1–11.
- SJPK — Słownik języka polskiego / pod red. I. Karłowicza i in. — Warszawa: Wyd-wo Kasy im. Minowskiego, 1900–1933. — T. 1–8.

Correspondence: Lyubomyr13@ukr.net

Vitae

Liubomyr Sehin, Candidate of Philological Sciences, Associate Professor at the Department of the Romanic Languages, Faculty of Foreign Languages, Donetsk National University. The author of 80 scientific publications on stem-centrality issues of derivatology in Ukrainian and Slavic languages and comparative typological linguistics, at the present time investigates the issues of word-formation in Slavic languages.

TO THE ISSUE OF RELATIONS WITHIN THE CASE AND PREPOSITIONAL SYSTEM IN CLASSICAL LANGUAGES

Myhailo Seniv

Department of the Romanic Languages, Faculty of Foreign Languages,
Donetsk National University, Vinnytsia, Ukraine

Abstract

Relevance

The relations between preposition and case as a complement of the case and prepositional construction remains one of the main issues in modern linguistics. The aspect of domination of a preposition or a case as the parts of construction is interpreted by the linguists in different ways: some researchers suggest that the preposition often develops, supplements, intensifies the value of the case form or specifies, specializes and complicates it. Thanks to their semantics, prepositions finally arrange and emphasize syntactic relations and syntactic functions of the case, detailing the value, expressed with the help of the case inflection. Others, however, denote that in all cases of prepositional usage the forms of the case always supplement and often clarify them.

Under existing conditions of semantic oversaturation of case forms, the language refers to the new mean of expressing of semantic and syntactic relations within a sentence – case and prepositional turns of speech. These forms function as a complicated unity of correlative meaningful components. The peculiar role of the preposition in the formulation of a prepositional construction makes it be closer in its meaning to the inflexive morpheme. However, it can be mentioned only about the “approximation” to such a state, as the preposition may have a weakened lexical meaning, which, according to some researchers, reveals in its ability to be combined with some case forms to transfer a certain value, mostly in spatial or temporal semantics.

Purpose

The purpose of the research is to analyse the expression of semantic and syntactic relations within a sentence by means of prepositional and case phrases (based on classical languages).

Tasks

The tasks of this article are 1) to find out the reasons for the reduction of cases in classical languages; 2) to analyse the means of expressing of semantic and syntactic relations by means of prepositional and case constructions within a sentence in the Ancient Greek and Latin languages.

Novelty

The novelty of this approach lies in the analyzing prepositional and case systems in the Ancient Greek and Latin languages and the problem of their interaction.

Theoretical value

The causes of case reduction in classical languages are ascertained in this article. It was also determined, that one of the most valuable factors, that had changed the case system, was the growth of usage of prepositions and prepositional and case constructions.

Practical value

The research material may be used in teaching classical languages in high school, writing theoretical grammar text-books on the Ancient Greek and Latin languages and manuals on comparative linguistics.

Conclusion

One of the most important factors that modify the case system of Indo-European languages, including Greek and Latin, was a distinct growth of the usage of prepositions. Grammatical relations, which were expressed by the case forms, soon started demanding specification with the help of prepositions. This primarily occurred in the functioning of cases that indicated spatial and temporal relations. The phonetic weakening of the ends of the words played a significant role in the reduction of case system of classical languages. It deprived the case form of its differential characteristics.

Perspective

This method may be used for studying and describing other language concepts in studies of a language world picture. Such extended investigations would make the reliability of the obtained results more dependable.

Research highlights

► The author raises the issue of interaction of prepositional and case systems in classical languages, namely in the Ancient Greek and Latin languages. ► A preposition may have a weakened lexical meaning. ► The phonetic weakening of the ends of the words played a significant role in the reduction of case system of classical languages. ► The growth of usage of prepositions and prepositional and case constructions changed the case system of classical languages.

Keywords: case, preposition, prepositional and case forms, prepositional and case construction, spatial and temporal relations, reduction of case system.

References

Desnitskaya A.W. K k voprosu o proishozhdenii vinitelnogo padezha v indoevropeyskikh yazykakh // Izvestiya AN SSSR, OLJa. – 1997. – № 6. – T. 6. – S. 493-499.

Dobiash A. Opyt semasiologii chastey rechi i ih form na pochve grecheskogo yazyka. – Praga : Typ Gregra, 1877. – 544 s.

Krasuhin K.G. K istorii i funktsii roditelnogo padezha // Vestnik Mosk. un-ta. – Ser. 9: Philologiya. – 1985. – № 3. – S. 78-85.

Melnychuk O.S. Istorychnyi rozvytok funktsiy i skladu prymennykh v ukrainskii movi // Slovianske movoznavstvo. – 1961. – № 3. – S. 124-194.

Seniv M.G. Funktsionalno-semantychnyi analiz systemy prostorovykh i chasovykh vidnoshen' (na materialy latynskoi movy): Monographia. – Donetsk : Donechyna, 1997. – 288 s.

Tronskiy J.M. Ocherki iz istorii latynskogo yazyka. – M. : Izd-vo AN SSSR, 1953. – 272 s.

Sharypkin S.J. Rekonstruktsiya protsessa stanovleniya drevnegrecheskoy padezhnoy systemy: Avtoref. dis ... dokt. philol. nauk. – M., 1990. – 41 s.

Jakobson R. K obshemu ucheniyu o padezhe. Obshee znachenie russkogo padezha//Jakobson R. Izbrannyje raboty. – M.: Progress, 1985. – S. 133-185.

Correspondence: m.g.seniv@gmail.com

Vitae

Myhaylo Seniv, Doctor of Philology, Professor at the Department of the Romanic Languages, Faculty of Foreign Languages, Donetsk National University. The author of more than 120 scientific publications on lexical systems of Greek, Latin and also Germanic, Romanic and Slavonic languages.

VERBAL MEANS OF COMIC EFFECT ON THE LEXICAL LEVEL IN THE CREOLIZED TEXT OF ENGLISH-SPEAKING ANIMATION COMEDY

Maiia Yurkovska

Department of Foreign Languages for Specific Purposes, Faculty of Foreign Languages, Donetsk National University, Ukraine.

Abstract

Relevance

Due to increased role of non-verbal component in modern communication and its further visualization, inhomogeneous texts continue to arise interest among linguists. Since such texts possess high comic potential, their different aspects have already been discovered and described in works of domestic and foreign researchers (Y. S. Chaplygina (2002), T. A. Vasilchenko (2005), T. I. Shatrova (2005), O. V. Mishina (2007), K. L. Bondarenko (2009). At the same time, the issue of role and functioning of linguistic and stylistic means of humor effect at separate text levels have not yet been highlighted.

Purpose

The article aims to discuss in detail verbal means of comic effect in the creolized text of modern English-speaking animation comedy, in particular at the lexical level.

Tasks

The tasks of this article are 1) to describe verbal mechanisms of humor effect in the creolized text of modern English-speaking animation comedy; 2) to reveal most inherent linguistic means of humor effect on the lexical level.

Novelty

The novelty of this article lies in the analyzing of verbal means of humor effect on the background of visual components.

Theoretical value

The theoretical value of the research consists in the development of theory of semiotically complicated text and in the development of methods of systematic analysis of comic means in such texts.

Practical value

The practical value of the research is determined by the possibility of using the obtained results in courses on the theory of communication, stylistics, text linguistics, discourse and linguocultural studies.

Conclusion

It was proved that at the heart of language play in texts of modern English-speaking animation comedies lies non-conformity and breach of generally accepted rules of language selection and use. On the lexical level, language play is mostly manifested in the repetitions of various types, embodied in "macaronic" speech, amplification, humorous definitions, and periphrases.

Perspective

Verbal component in the creolized text of modern English-speaking animation comedy plays an important role in humor effect creation. Linguistic and stylistic means of humor effect are diverse and need further research and coverage, in particular on phonetic, morphological and syntactic levels.

Research highlights

► The author tackles the issue of the role of language in creolized texts, namely its potential in humor effect on the material of modern English-speaking animation comedies. ► Linguistic and stylistic means are widely used for humor effect on all text levels. ► The author analyzes these means on the lexical level and reveals most inherent ones.

Keywords: animated comedy, comic effect, language game, creolized text, lexical means.

References

- Arnold I.E. (1981) Stilistika sovremennogo angliyskogo yazika : (stilistika dekodirovaniya) : ucheb. posobiye / I.E. Arnold. – Izd. 2-e. pererab. – L. : Prosveshcheniye.
- Bondarenko K.L. (2009) Movni zasoby stvorennia komichnoho efektu v tekstakh animatsiinykh tvoriv / K.L. Bondarenko // Visn. Zhytomyr. derzh. un–tu im. Ivana Franka. Ser. Filolohichni nauky.
- Kutoyan A.K. (2007) Kompozitsionno-rechevyye sredstva sozdaniya komicheskogo v tekste angliyskoy komedii : dis. ... kand. filol. nauk : 10.02.04 / Aida Karenovna Kutoyan. – Kharkiv.
- Myshyna O.V. (2007) Sredstva sozdaniya komicheskogo v vydeoverbalnom tekste : na materyale yumoryst. seryala "Monty Python Flying Circus": dys. ... kand. fylol. nauk : 10.02.04 / Olha Vyktorovna Myshyna. – Samara.
- Moskvin V.P. (2006) Stylystyka russkoho yazyka / V.P. Moskvin. – Rostov n/D. : Fenyks.
- Pokhodnya S.I. (1989) Yazykovyye vidy i sredstva realizatsii ironii / S.I. Pokhodnya ; otv. red. Yu.A. Zhluktenko. Kiev.
- Taranenko O.O. (2004) Povtor // Ukraïnska mova. Entsiklopediya / K.: Ukraïnska entsiklopediya.

Chaplygina Yu.S. (2002) Yumoristicheskiye kreolizovannyye teksty: struktura. semantika. pragmatika : na materiale angl. yaz. : dis. ... kand. filol. nauk : 10.02.04. Samara.

Shatrova T.I. (2005) Yazykovaya igra v tekstakh komicheskoy napravlenosti : protsessy kodirovaniya i dekodirovaniya : dis. ... kand. filol. nauk : 10.02.04. Tula.

Sources and Abbreviations

Antz, 1998. Adventure fantasy comedy (the USA), DreamWorks, (1998), 83 min.

2Bee Movie, 2007. Comedy (the USA), Paramount Pictures DreamWorks Animation, 91 min.

Cars, 2006. Comedy (the USA), Walt Disney, Pixar, 116 min.

Madagascar, 2005. Adventure, family comedy (the USA), DreamWorks Animation, 70 min.

Madagascar 2: Escape Africa, 2008. Adventure, comedy (the USA), DreamWorks, 89 min.

Monsters, inc., (2001). Computer animated comedy film (the USA), Pixar Animation studios, 92 min.

Shark Tale, 2004. Comedy (the USA), DreamWorks, 90 min.

Shrek 2 (a sequel to Shrek), 2004. Family cartoon, comedy, fantasy (the USA), DreamWorks SKG, 93 min.

Valiant, 2005. Film featuring anthropomorphic characters, World War 2nd. Walt Disney Pictures, Universal Studios Home Entertainment, United Kingdom, 76 min.

Correspondence: maiia.yurkovska@gmail.com

Vitae

Maiia Yurkovska, Candidate of Philology, Associate Professor at the Department of Foreign Languages for Specific Purposes, Donetsk National University.

НАШІ АВТОРИ

БІЛЕЦЬКА
Олена Всеволодівна

кандидат філологічних наук, доцент кафедри германської філології Донецького національного університету, м. Вінниця

КАЛІНІЧЕНКО
Віра Ігорівна

кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов професійного спрямування факультету іноземних мов Донецького національного університету, м. Вінниця

КОВТУН
Оксана
Володимирівна

кандидат філологічних наук, доцент кафедри теорії і практики перекладу факультету іноземних мов Донецького національного університету, м. Вінниця

КРАЄВСЬКА
Ольга Дмитрівна

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри англійської філології факультету іноземних мов Донецького національного університету, м. Вінниця

ОЛЕНЯК
Мар'яна Ярославівна

кандидат філологічних наук, доцент, декан факультету іноземних мов, доцент кафедри теорії і практики перекладу Донецького національного університету, м. Вінниця

ПЕРЕСАДА
Єлизавета Ігорівна

студентка спеціальності «Переклад (німецька, англійська мови)» факультету іноземних мов Донецького національного університету, м. Вінниця

ПОМАЗАН
Олена Сергіївна

студентка спеціальності «Переклад (англійська, німецька мови)» факультету іноземних мов Донецького національного університету, м. Вінниця

СЕГІН
Любомир Васильович

кандидат філологічних наук, доцент кафедри романських мов факультету іноземних мов Донецького національного університету, м. Вінниця

СЕНІВ
Мхайло Григорович

доктор філологічних наук, професор кафедри романських мов факультету іноземних мов Донецького національного університету, м. Вінниця

ЮРКОВСЬКА
Майя Миколаївна

кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов професійного спрямування факультету іноземних мов Донецького національного університету, м. Вінниця

CONTRIBUTING AUTHORS

- Olena V. BILETSKA*** Candidate of Philology, Associate Professor at the Department of Germanic Philology, Donetsk National University, Vinnytsya
- Vira I. KALINICHENKO*** Candidate of Philology, Associate Professor at the Department of Foreign Languages for Specific Purposes, Donetsk National University, Vinnytsya
- Oksana V. KOVTUN*** Candidate of Philology, Associate Professor at the Department of Theory and Practice of Translation, Donetsk National University, Vinnytsya
- Olga D. KRAIEVSKA*** Candidate of Pedagogy, Associate Professor at the Department of English Philology, Donetsk National University, Vinnytsya
- Maryana Ya. OLENYAK*** Candidate of Philology, Associate Professor, Dean of Faculty of Foreign Languages Associate Professor at the Department of Theory and Practice of Translation, Donetsk National University, Vinnytsya
- Yelyzaveta I. PERESADA*** Student, specialty “Translation (German, English)”, Faculty of Foreign Languages, Donetsk National University, Vinnytsya
- Olena S. POMAZAN*** Student, specialty “Translation (English, German)”, Faculty of Foreign Languages, Donetsk National University, Vinnytsya
- Liubomyr V. SEHIN*** Candidate of Philology, Associate Professor at the Department of the Romanic Languages, Donetsk National University, Vinnytsya
- Myhailo G. SENIV*** Doctor of Philology, Professor at the Department of the Romanic Languages, Donetsk National University, Vinnytsya
- Maiia M. YURKOVSKA*** Candidate of Philology, Associate Professor at the Department of Foreign Languages for Specific Purposes, Donetsk National University, Vinnytsya

ДО УВАГИ АВТОРІВ

Редакція збірника наукових праць “*Типологія мовних значень у діахронічному та зіставному аспектах*”, який видається на факультеті іноземних мов Донецького національного університету (м. Вінниця), запрошує до співробітництва докторів і кандидатів наук, аспірантів і викладачів вищих навчальних закладів.

Збірник виходить двічі на рік. До друку приймаються статті обсягом 10-12 сторінок (через 1,5 інтервали), написані українською, російською, англійською, іспанською, німецькою, французькою мовами.

Наукова стаття має відповідати вимогам до фахових друкованих видань України і містити такі обов'язкові елементи:

- постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями;
- аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання проблеми і на які спирається автор;
- виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується означена стаття;
- формулювання цілей статті (постановка завдання);
- виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів;
- висновки дослідження та перспективи подальших розвідок у цьому напрямі.

Чітко роздрукований, ретельно вичитаний і підписаний автором оригінал статті в одному примірнику, із рецензією доктора чи кандидата наук за фахом, завірену підписом і печаткою установи, в якій працює рецензент (для авторів, які не мають наукового ступеня доктора наук), надсилається поштою, електронна версія статті – на електронну адресу редакції (вказані нижче).

Вимоги до оформлення статті: Формат сторінки – А 4; поля: верхнє, нижнє, праве – 20 мм, ліве – 30 мм; абзацний відступ – 10 мм; кегль – 12, шрифт – Times New Roman. Слід чітко диференціювати тире (–) й дефіс (-).

Ініціали та прізвище автора (авторів) передують назві статті, їх друкують **жирним прямим шрифтом** (розмір 12) справа. У дужках після них (у наступному рядку) друкують назву міста (основним шрифтом (розмір 12)). Відцентровану назву статті друкують великими літерами без абзацу, **жирним прямим шрифтом** (розмір 12).

Зразок:

© **К. І. Мізін**
(Кременчук)

СПЕЦИФІКА ОБ'ЄКТИВАЦІЇ КОНЦЕПТІВ-СОМАТИЗМІВ У БРИТАНСЬКОМУ, НІМЕЦЬКОМУ, УКРАЇНСЬКОМУ ТА РОСІЙСЬКОМУ МОВНИХ СОЦІУМАХ: ЗІСТАВНО-ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ (НА МАТЕРІАЛІ УСТАЛЕНИХ ПОРІВНЯНЬ)

Після назви статті друкують анотації і 5 ключових слів двома мовами – українською та російською (розмір 11, обсяг – 5 речень). На початку кожної анотації подати ініціали, прізвище автора й назву статті відповідною мовою.

Ілюстративний матеріал (лексеми або текстові приклади) друкують курсивом (без виділення жирним), із перекладом, який подають в одинарних круглих верхніх лапках:

Herz ‘серце’, *Seele* ‘душа’. Елементи тексту, які потребують виділення, підкреслюють.

Посилання на джерела у тексті статті подають у круглих дужках, наприклад: (Генюшене, 1983; Недялков 1978: 128).

Відцентровані назви таблиць друкують прямим жирним шрифтом, відступаючи від попереднього тексту. Над заголовком справа друкують нежирним курсивом слово *Таблиця* й зазначають її номер (наскрізна нумерація).

Завершує статтю пронумерований СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ (не менш ніж 12 джерел) (друкується після статті, розмір шрифту – 11, через 1 інтервал, заголовок – великими літерами). Кожне джерело слід друкувати з абзацу, за абеткою (спочатку – кирилицею, потім – латиницею). Список літератури слід оформити із дотриманням стандартів ВАК України (див. “Приклади оформлення бібліографічного опису у списку джерел...”: Бюлетень ВАК України”. – 2008. – № 3; 2009. – № 5) (форма 23)), напр.:

1. Адмони В. Г. Исторический синтаксис немецкого языка / Адмони В. Г. — М. : Высш. Шк., 1963. — 335 с.

2. Кочерган М. П. Зіставне мовознавство і проблема мовних картин світу / М. П. Кочерган // Мовознавство. — 2004. — № 5–6. — С. 12–22.

3. Polenz P. von. Geschichte der deutschen Sprache / Peter von Polenz. — [9. Überarb. Aufl.]. — Berlin ; N. Y. : Walter de Gruyter, 1978. — 226 S. — (Sammlung Götschen ; Bd. 2206).

За необхідності надається СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ, оформлений так само.

Рукописи підлягають додатковому редакційному рецензуванню. Стаття може бути повернута авторові на доопрацювання. Відхилений оригінал авторові не повертається.

На окремому аркуші (окремим файлом) подають відомості про автора (прізвище, ім'я та по батькові повністю, науковий ступінь, вчене звання, місце роботи, посада, приватна адреса, телефон службовий і приватний, електронна адреса).

Окремим файлом подається розширена анотація англійською мовою (зразок додається).

Адреса редакції:

Донецький національний університет,
факультет іноземних мов,
Коцаренку Євгенію Володимировичу
вул. 600-річчя, 21
21021 Вінниця / Україна
e-mail: zbirnyk.typolohiya2015@gmail.com

На конверті обов'язково слід вказати: стаття для збірника «Типологія мовних значень, ФІМ».

Редакційна колегія

ВНИМАНИЮ АВТОРОВ

Редакция сборника научных трудов “*Типологія мовних значень у діяхронічному та зіставному аспектах*” (“Типология языковых значений в диахроническом и сопоставительном аспектах”), издаваемого на факультете иностранных языков Донецкого национального университета (г. Винница), приглашает к сотрудничеству докторов и кандидатов наук, аспирантов и преподавателей высших учебных заведений.

Сборник выходит два раза в год. Для опубликования принимаются статьи объемом 10-12 страниц (через 1,5 интервала) на украинском, русском, английском, испанском, немецком, французском языках.

Научная статья должна соответствовать требованиям к специализированным печатным изданиям Украины и содержать такие обязательные элементы:

- *постановка проблемы в общем виде и ее связь с важными научными или практическими задачами;*
- *анализ последних исследований и публикаций, в которых начато решение данной проблемы и на которые опирается автор;*
- *выделение нерешенных ранее аспектов общей проблемы, которым посвящается обозначенная статья;*
- *формулирование целей статьи (постановка задания);*
- *изложение основного материала исследования с полным обоснованием полученных научных результатов;*
- *выводы из данного исследования и перспективы дальнейших изысканий в указанном направлении.*

Четко распечатанный, тщательно вычитанный и подписанный автором оригинал в одном экземпляре (для авторов, которые не имеют ученой степени – с рецензией доктора или кандидата наук по специальности, заверенной подписью и печатью организации, в которой работает рецензент) присылается по почте, электронная версия статьи – по электронному адресу редакции.

Требования к оформлению статьи: Формат страницы – А 4; поля: верхнее, нижнее, правое – 20 мм, левое – 30 мм; абзацный отступ – 10 мм; кегль – 12, шрифт – Times New Roman. Следует четко дифференцировать тире (–) и дефис (-).

Инициалы и фамилия автора (авторов) предшествуют названию статьи, их печатают жирным прямым шрифтом (размер 12) справа. В скобках после них (в следующей строке) печатают название города (основным шрифтом (размер 12)). Отцентрированное название статьи печатают заглавными буквами без абзаца, жирным прямым шрифтом (размер 12).

Образец:

© А. И. Илиади
(Кировоград)

О НЕКОТОРЫХ ИРАНИЗМАХ СЛАВЯНСКОГО СЛОВАРЯ

После названия статьи печатают аннотации и 5 ключевых слов на двух языках – русском и украинском (размер шрифта 11, объем – 5 предложений через один интервал). В начале каждой аннотации указывают инициалы, фамилию автора и название статьи на соответствующем языке.

Иллюстративный материал (лексемы или текстовые примеры) печатают курсивом (без выделения жирным), с переводом, который печатают в одинарных кавычках: *Herz*

‘сердце’, *Seele* ‘душа’. Элементы текста, требующие выделения, подчеркивают.

Ссылки на источники в тексте статьи размещают в круглых скобках, например: (Генюшене, 1983; Недялков 1978: 128).

Названия таблиц печатают жирным прямым шрифтом по центру, отступая одну строку от предыдущего текста. Над заголовком таблицы справа печатают нежирным курсивом слово *Таблица* и указывают ее номер (сплошная нумерация).

Завершает статью нумерованный СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ (не менее 12 источников) (печатаются после статьи – размер шрифта – 11, через 1 интервал, заголовок – заглавными буквами). Каждый источник следует печатать с абзаца, в алфавитном порядке (сначала – кириллицей, потом – латиницей). Список литературы следует оформлять в соответствии с требованиями ВАК Украины (см. “Примеры оформления библиографического описания в списке источников...”, “Бюлетень ВАК України”. – 2008. – № 3; 2009. – № 5) (форма 23)), напр.:

1. Адмони В. Г. Исторический синтаксис немецкого языка / Адмони В. Г. – М. : Высш. шк., 1963. – 335 с.

2. Шафиков С. Г. Категории и концепты в лингвистике / С. Г. Шафиков // Вопросы языкознания. – 2007. – № 2. – С. 3–7.

3. Polenz P. von. Geschichte der deutschen Sprache / Peter von Polenz. – (9. überarb. Aufl.]. – Berlin ; N. Y. : Walter de Gruyter, 1978. – 226 S. – (Sammlung Götschen ; Bd. 2206).

При необходимости прилагается СПИСОК ИСТОЧНИКОВ ИЛЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРИАЛА, оформленный аналогично.

Рукописи подвергаются дополнительному редакционному рецензированию. Статья может быть возвращена автору для доработки. Отклоненный вариант автору не возвращается.

На отдельном листе (в отдельном файле) подаются сведения об авторе (фамилия, имя, отчество, полностью, ученая степень, научное звание, место работы, должность, домашний адрес, телефон служебный и домашний, электронный адрес).

Отдельным файлом оформляется расширенная аннотация на английском языке (образец прилагается).

Адрес редакции:

Донецкий национальный университет,
факультет иностранных языков,
Коцаренко Евгению Владимировичу
ул. 600-летия, 21
21021 Винница / Украина
e-mail: zbirnyk.typolohiya2015@gmail.com

На конверте обязательно нужно указать: статья для сборника «Типология языковых значений, ФИЯ».

Редакционная коллегия

COLLECTION OF SCIENTIFIC PAPERS
TPOLOGY OF LANGUAGE MEANINGS
IN DIACHRONIC AND CONTRASTIVE ASPECTS

SUBMISSION GUIDELINES

The editorial board of the collection of scientific papers “Typology of Language Meanings in Diachronic and Contrastive Aspects” published at the Faculty of Foreign Languages, Donetsk National University (Vinnytsya), welcomes manuscripts from researchers in linguistics.

The book of collected papers is bi-annual. Your paper may be written in English, Spanish, German, French, Russian or Ukrainian. The length of the article should not exceed 10-12 pages (1.5 spaced) including tables, graphs, diagrams and figures.

In accordance with the requirements of State Commission for Academic Degrees and Titles of Ukraine your paper is supposed to include the following issues:

- the general outline of the problem discussed and its connection with significant scientific and practical goals;
- analysis of recent studies and publications that serve as a basis for an author’s research;
- pointing out the parts of the general problem considered in the submitted paper that have not been dealt with before;
- formulation of the objective of the paper;
- presentation of research with complete validation of obtained results;
- conclusions and prospects of further research in this direction.

Your manuscript must be polished to high professional standards. One copy of the printed manuscript carefully edited and signed by the author should be posted to the address of the editorial board given below.

Donetsk National University
Faculty of Foreign Languages
vul. 600-letiya, 21
21021 Vinnytsya / Ukraine

An electronic copy of the paper should also be submitted as an e-mail attachment to the following e-mail address: typologiya@ukr.net

Requirements for the manuscript: Please use page format A 4. Leave the following margins: upper, lower and right 20mm, left – 30mm. The first line of every new paragraph is indented (10mm). Use Times New Roman size 12pt font throughout the manuscript. Please distinguish between a ‘long hyphen’ (–) and a short hyphen (-).

Author’s (or authors’) initials and surname(s) typed in bold (size 12pt) in the upper right corner precede the title of an article. In parentheses in the next line follows the author’s name, their country of origin and the name of the town (city) they live in (size 12pt). A centred title of the paper is typed in capitals in bold (size 12pt), as in the pattern shown here.

A. Böhmerová
(Bratislava)

**COGNITIVE BASIS AND COMMUNICATIVE POTENTIAL OF LEXICAL
BLENDING FROM ENGLISH AND CROSS-LINGUISTIC PERSPECTIVE**

Examples (lexemes or phrases) are typed in italics (without pointing out in bold): *Herz*,

Seele. Fragments of the text that require pointing out are underlined.

References to works mentioned in the text are enclosed in parentheses, e.g. (Polenz, 1978; Chomsky 1991: 12).

Table titles are numbered throughout the paper and typed in italics (not in bold) using extra line spacing to mark them from the text of the paper and the body of the tables.

REFERENCES start immediately after the main body of the text. The heading REFERENCES is in capitals and centred, and not in bold. The works quoted should be typed on separate lines in the alphabetical order, e.g.

1. *Chomsky N.* Linguistics and Adjacent Fields. A Personal View / Noam Chomsky // The Chomskyan Turn / (ed. by A. Kasher]. – Oxford, UK and Cambridge, USA : Blackwell Publishers, 1991. – P. 3–25.

2. *Polenz P. von.* Geschichte der deutschen Sprache / Peter von Polenz. – (9. überarb. Aufl.]. – Berlin ; N. Y. : Walter de Gruyter, 1978. – 226 S. – (Sammlung Götschen ; Bd. 2206).

Manuscripts are reviewed by the editorial board. The article may be sent back to the author for further revision or rejected. In this case the manuscript is not returned to the author.

On a separate page (in a separate file) the author's contact details are to be submitted including their full name, degree, position, affiliation, private address, telephones, e-mail.

The extended abstract in English is to be submitted in a separate file (see the example below).

Editorial board

tel. +38 062 302 09 22

tel. / fax +38 062 302 09 22

e-mail: zbirnyk.typolohiya2015@gmail.com

STEREOTYPING OF CONCEPT “SOVIET” IN THE POST-SOVIET DISCOURSE (BASED ON THE UKRAINIAN MASS MEDIA OF 2000TH)

Hanna Chernenko

Scientific and Research Department, the Institute of Philology, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine

Abstract

Relevance

Active transformations of the values hierarchy have taken place in contemporary Ukraine and other Post-Soviet states. The axiological modifications of language concepts, acquiring and loss of estimate connotations by them reflect these changes. The attempts to investigate these processes in the whole have been made by T. M. Antonchenko (2000), O. O. Taranenko (2014), D. N. Illin (2005). Some particular concepts (Richness, Labor etc.) have been examined by S. V. Zubarev (2007), O. V. Orlova (2011). Perhaps, it is worth looking at the point of contacts between these two research directions.

Purpose

The purpose of the research is to describe the stereotyping as a species of concepts' transformation, using contextual analysis.

Tasks

The tasks of this article are 1) to draw up a list of values which are attributed to concept SOVIET in the Post-Soviet Ukrainian mass media and become criteria of its positive or negative estimations; 2) to find out and describe regularities in the syntagmatic usage of this concept and its axiological variants.

Novelty

The novelty of this approach lies in the analyzing stereotypes as axiological variants of transformed concepts, in the determining of correlation between the syntagmatic specificity of a stereotyped concept and the transformations of its semantic structure.

Theoretical value

Including of stereotypes, regarded as the axiological variants of transformed concepts: in the cognitive linguistic paradigm has theoretical value for the future investigation in the sphere of language semantics, cognitive and sociolinguistics.

Practical value

It turned out very convenient to analyze stereotypes, examining their syntagmatic specificity. The result of the research may be used in the sociological and cultural researches devoted to the Soviet and Post-Soviet historical period as well as in the relevant linguistic university courses.

Conclusion

It was found that the stereotyped concepts are connected with most of values, which were fixed by the author in the Ukrainian mass-media of the beginning of XXI. Such high dispersion of contextual relationships, among which axiological concepts prevailed, indicates the fact that these are connotative components which determine combinability of stereotyped concepts, not denotative and significative ones. The frequency of such combinations leads to the including of relevant axiological concepts in the semantic structure of a stereotyped concept and to its extension.

Perspective

This method may be used for describing and systematization of other language concepts in studies of a language world picture. Such researches would increase the reliability of the obtained results.

Research highlights

► The author raises the issue of language concepts transformation, namely of those which are accompanied by acquisition or loss of estimate connotations. ► One of the species of such transformation is stereotyping. ► The author analyzes these processes and examines an example of a concept SOVIET. ► The article focuses on the two opposing stereotypes, such as valorized (SOVIET IS GOOD) and stigmatized (SOVIET IS BAD). ► The syntagmatic peculiarities in the Post-Soviet Ukrainian mass media are also investigated. Keywords: SOVIET, stereotype, concept transformation, syntagmatics.

Keywords: *SOVIET*, stereotype, concept transformation, syntagmatics.

References

- Antonchenko, T. M. (2000). Osnovni tendentsiyi aksiologichnykh zmin u semantychnyi strukturi amerykanizmiv. Dys... kand. filol. nauk. Kyiv.
- Areopagit, D. (1995). O bozhestvennykh imenakh; O misticheskom bogoslovii. Sankt-Peterburg: "Glagol". E-portal: <http://krotov.info/acts/05/antolog/page18.htm#022>.
- Zubarev, S. V. (2007). Konsept "Bogatstvo" opyt psikholingvisticheskogo i lingvokul'turologicheskogo issledovaniya. Lingvistika XXI veka actual'nye napravleniya. Sb. nauchnykh trudov, 211–217. Voronezh. < ... >

Sources and Abbreviations

- HU, (2014). Holos ukrayins'koyu – my ne budemo movchaty. 19.03.2014. E-portal: <http://uagolos.com/>.
- LF, (2013). Literaturnyy forum. 04.01.2013. E-portal: <http://litforum.com.ua/>.

Correspondence: anna.chernenko@mail.ru

Vitae

Hanna Chernenko, PhD in General Linguistics, Research Staff Member at the institute of Philology, Taras Shevchenko National University of Kyiv: Candidate for Honorable Doctor Degree. The author of more than 80 scientific and mass-media publications on sociolinguistics, at the present time investigates the problems of axiology, in particular axiology of identity.

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

***ТИПОЛОГІЯ МОВНИХ ЗНАЧЕНЬ
У ДІАХРОНІЧНОМУ ТА ЗІСТАВНОМУ
АСПЕКТАХ***

ВИПУСК 31-32

Мови видання: українська, російська, англійська, німецька та ін.

Думки авторів можуть не збігатися з позицією редколегії.

Технічний секретар – *Д. Є. Ігнатенко*